

STENOGRAFSKE BELEŠKE NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 3

BEOGRAD 1934 GODINE

KNJIGA 2

XXIII REDOVN SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 2 MARTA 1934 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

Dr. KOSTA KUMANUDI

POTPRETSEDNICI

DRAGUTIN-KARLO KOVAČEVIĆ

i

Dr. KOSTA POPOVIĆ

SEKRETAR

MILAN MRAVLJE

Prisutni g. g. Ministri: Predsednik Ministarskog saveta Nikola T. Uzunović, Ministar bez portfelja dr. Albert Kramer, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj, Ministar bez portfelja dr. Hamdija Karamehmedović, Ministar bez portfelja dr. Dragutin Kojić, Ministar prosvete dr. Ilija Šumenković, Ministar pravde Božidar Maksimović, Ministar bez portfelja dr. Budislav-Grgur Anđelinović, Ministar trgovine i industrije i zastupnik Ministra šuma i rudnika Juraj Demetrović, Ministar vojske i mornarice, armijski general Dragomir Z. Stojanović, Ministar finansija dr. Milorad Đorđević, Ministar građevina i zastupnik Ministra poljoprivrede dr. Stjepan Srkulj, Ministar inostranih poslova Bogoljub Jevtić, Ministar unutrašnjih poslova Živojin Lazić, Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Lavoslav Hanžek.

POČETAK U 8 ČASOVA

S A D R Ž A J :

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika XXII redovnog sastanka;

2 — Saopštenje interpelacije Miloša Dragovića na Predsednika Ministarskog saveta o oštećenju države pri zaključivanju ugovora sa stranim preduzećima za gradnju željeznica.

Govornici: Miloš Dragović.

Dnevni red: Produženje pretresa u načelu o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1934/35 god.

Govornici: Jovan Jovanović, dr. Branko Barać, dr. Stjepan Bačić, Branko Avramović, Milan Dobrovoljac, Nikola Preka, dr. Stevan Kraft, dr. Julijan Rorbaher, dr. Mladen Lisavac, Iso Bogdanović, Miloš Dragović, dr. Marko Kožul, dr. Živko Petričić, Živko Danilović, Božidar Maksimović, dr. Gavro Santo, dr. Viktor Ružić, Lovro Knežević, Rasto Pustoslemšek, Miloš Katić.

Predsednik dr. Kosta Kumanudi: Gospodo, otvaram XXIII redovni sastanak Narodne skupštine. Izvolite čuti zapisnik prethodne sednice.

Sekretar Milan Mравље прочита zapisnik XXII redovnog sastanka.

Predsednik dr. Kosta Kumanudi: Има ли примедба на zapisnik? (Нема). Примедба нема, zapisnik је примљен. Изволите чути интерпелације.

Sekretar Milan Mравље (саопштава): Г. Милош П. Драговић, народни посланик, упућује интерпелацију на г. Председника Министарског савета о оштећењу државе при закључењу уговора са страним предузећима за градњу железница и тражи да јој се призна првенство. (Види прилог).

Predsednik dr. Kosta Kumanudi: Има реч народни посланик г. Милош Драговић, да образложи тражено првенство.

Милош Драговић: Господо, ми смо под тешким утиском говора народног посланика и Ми-

нистра на расположењу г. Андре Станића, који је држао 28 фебруара ове године у седници Народне скупштине. Господо, тврдије које је он овде изнео, веродостојне су и ја мислим да у њих не може бити никакве сумње. И како се овде, по изјави г. Претседника Краљевске владе одгодио одговор друге, оптужене стране, г. Министра саобраћаја, до специјалне дебате буџета његовог ресора, то мислим да ова оптужба нема чисто политички карактер да би могла чекати на ред и на специјалну дискусију о ресору Министарства саобраћаја, већ се, господо, овде ради о крупним милионским цифрама којима је држава оштећена те према томе свако даље одлагање могло би имати такву реперкусију да држава не би могла да обезбеди себе имовином криваца. Овде није у питању само једна политичка ствар по среди, да се може да одлаже одговор на овако једну тешку оптужбу. Ми можемо да ставимо овде само следећа питања и да умолимо Претседника Краљевске владе да изволи питати Министра саобраћаја: прво, шта га је руководило да предложи одбору за државне набавке да се једна пруга у дужини од 12 км. уступи руднику угља инжињера Савића код Зајечара за суму од 400.000 динара, а једновремено да одмах предложи за сличну пругу да се изврши набавка од 8 милиона динара за једну пругу у дужини од 9 км.? Друго, да ли може одговорити Претседнику Краљевске владе или Клубу већине, ако не Народној скупштини; и одбранити свој поступак: шта га је руководило и како је вршио инпрегнацију прагова и набавку угља, набавку запаљивог материјала, и уопште да ли је вршио набавке за потребе Министарства саобраћаја по Закону о државном рачуноводству или је предлагао г. Претседнику владе да се набавке за рачун Министарства саобраћаја не врше преко Одбора за државне набавке него да се то остави изнимно њему? Зашто је ово чинио? Господо, још онога дана када је г. Андра Станић био на говорници, настала је једна огромна јурњава по Министарству саобраћаја да се види ко је издао оваку велику државну тајну и то се и дан данас ради.

Шта мисли господин Претседник Владе да предузме, како би имовином криваца обезбедио држави нанету штету? Јер, господо, ми знамо, да се у томе уговору о издавању и уступању у рад нових жељезничких пруга ишло толико далеко, да је Министарство саобраћаја било закључило пругу Глоговац—Пећ са бив. народним послаником, француским држављанином г. Боајеом, чије је име недавно објављено у вези са афером Ставинским. А г. Боаје је код нас био честит човек, јер је приликом закључења уговора положио прописану кауцију у новцу, али је онда Боаје извршио пренос и уступио изградњу те пруге друштву „Батињол”. Приликом преноса тога уговора измењен је рок предаје, а сем тога у место кауције која се имала положити по Закону о државном рачуноводству, друштво „Батињол” је предало само једно гарантно писмо и то југословенских банака. Како гласати за овај буџет у начелу, када знате да је са овога места од једног озбиљног човека оптужен члан Кабинета, који тражи да му се гласа поверење приликом изгласавања буџета? Када се буде гласао буџет Министарства саобраћаја, ви ћете гласати партије и позиције. Ово је политичка ствар и ми смо под врло тешким утисцима.

Најбоље би било, када би Претседник владе позвао свога члана Кабинета, да поднесе оставку и да се преда суду, да се не брани са овога места, него да се брани пред судом. (Метикош: Да се образложе скупштинска анкета). Тражимо да се оптерећењем имања не само г. Радивојевића, него и свих сукриваца обезбеди државна штета, и то одмах, да они не би добили времена да прикрију своју имовину те на тај начин онемогуће државу, да дође до накнаде оне и онолике суме, са коликом су је они својим несавесним радом оштетили.

Претседник др. Коста Кумануди: Ова ће се интерпелација упутити надлежном Министру, пошто г. Министар није ту.

Има реч г. Јован Јовановић.

Јован Јовановић: Господо, када земља и народ западну у тешкоће и разне незгоде и неприлике, макар какове то природе било, онда ја то уопштавам, већина њих обично прибјегава ономе, што је најлакше, а то је: или кукање или критиковање или међусобно оговарање и окривљавање. Здрав разум то све одбацује, и налаже, да се у таквим приликама сви окану тих ствари, и засукавши рукаве, прихвате се најозбиљније посла, који је за народ и државу користан и спасоносан. Слично, као кад би непријатељ био на вратима, и запријетио слободи, што би сви свијесни грађани требали бацити на страну све личне зајевнице, и пограбивши оружје, стати на одбрану своје земље и бранити њену независност.

Наш непријатељ данас није спољни, нити је са оружјем у руци, него је чисто унутарњи, а то је већ толико пута споменута тешка привредна депресија, која је захватила и нашу земљу, и то не њеном кривицом, него се овђе само манифестује као један рефлекс опште свјетске неповољне конјуктуре.

И тако, док данас једни на својим плећима носе тешко бреме државне управе у раду, и носе одговорност, те тиме одабирају оно што је теже, други, који су ван свега тога, замјерају свему и вичу, и тако у свом политичком дјеловању лађају се онога што је много лакше.

Но без обзира на та спољна незадовољства, цјелокупан овај високи Дом, док је на окупу и раду, и Краљевска влада, дужни су и позвани радити само онако, како то изискује интерес државне цјелине и консолидација земље. Дужне су стварати нове путеве и отварати нове видике, који одговарају захтјевима савременога живота.

Тешкоћа имаде доста, а у данашње врјеме и великих препрека, но буде ли и надаље добре воље и поштења, нећемо остати без добрих перспектива у будућности.

Једна од тих тешкоћа је и стално, и са извјесних страна злонамјерно истицање националног и регионалног проблема у Краљевини.

До недавне прошлости наш троимени народ био је расцјепан, и док су Словенци били изложени опасностима, да се германизују и изгубе своје словенско обележје, а Хрватски народ био предмет нагодбе у Аустро Угарској, и третиран као какав трговачки артикал, дотле је један дио Српског племена живио порабоњен и бесправан у сферама Аустро-Угарске и Турске Империје. Но благодарећи тежњама и настојању умова на Словенском југу, кроз један цијели вијек, латентне народне енергије пробудиле су се једнога дана, и чудес-

ном динамиком створиле уједињење народа у јединственој Краљевини Југославији. И тим великим дјелом треба да су до сад ликвидирале све међуплеменске диференцијације и партикуларистичке тежње, и да се скине једном са дневнога реда национално питање у Краљевини Југославији.

Стога данас немају право Срби када својатају Београд, нити Хрвати — Загреб, нити Словенци — Љубљану, нити Далматинци — Сплит, и Босанци — Сарајево, јер сви ови лијепи и велики градови својина су свх нас подједнако и сви су дика и понос интегралне Краљевине Југославије и интегралног југословенског народа.

Историчари већ сада могу добро знати, да ће историја дати за право онима, који тако мисле, а не онима који мисле друкчије. Примјери су нам за то: стварање и формирање великих западних нација и држава код народа француског, немачког, италијанског и америчког.

Историјска логика неки у нашем случају неће скренути са пута, већ искуством утврђеног оваковог историјског процеса.

Није дакле данас питање Срба, Хрвата и Словенаца нити Југословенства, јер та су питања већ ријешена, и скинута с дневнога реда, него је питање, како најбоље да унапредимо нашу земљу, и како да створимо у њој благостање за све слојеве, па да нам буде у њој свима добро!

Али да би наше унутрашње уређење било ваљано, и унутарњи развитак био праван и осигуран, овиси много о томе, какав ми положај заузимамо у свијету. Ако имадемо добре и поуздане судбене, и искрене и моћне савезнике, бићемо тиме обезбијеђени, и моћи ћемо се свом снагом бацати на сређивање унутарњих прилика и унапређење земље. А у противном случају наше ће се снаге подвајати, и наш положај биће ослабљен и то како у спољним исто тако и у унутарњим односима.

И благодарем таковог схватању наших одговорних фактора, и умешности наших министара вањских послова, наша је спољна политика вазда била на добром путу и пацифистичким духом задодјена. И баш томе пацифистичком схватању и духу можемо приписати велике успјехе наше спољне политике, који су нам успјесни прибавили, добрим дјелом, повољна расположења у свијету, и апсолутно осигурали поуздане и моћне савезнике.

Да и не споминем Малу антанту, те пријатељске земље Француску и Пољску, као ни пријатељске балканске земље, које су ових дана створиле Балкански пакт, вриједно је споменути један велики успјех наше спољне политике, а то је скорошњи долазак Краљевских Суверена братског нам бугарског народа у нашу престолницу, у походе својим средницима нашим Узвишеним Суверенима. Нека би овај сроднички и пријатељски састанак симболизирао измирење и даљњу слогу двају братских народа за њихову обострано бољу и срећнију будућност. (Пљескање).

Оно, дакле, што је у спољној политици најопасније, а то је бити изолован, у данашњем времену срећно смо избјегли. Тај пацифистички дух требамо и даље неговати, и са те линије не треба силазити. Треба и на даље да останемо пијонери рада на згради свјетскога мира, како би колико било доприносили да се ипак можда једном оствари човечански мир — по ријечима лорда Сесила: Тај лијепи сан многих старих пјесника, философа

и светитеља. Ја сам, господо, по позиву свештеник и богослов по своме образовању, и у првом реду хтео бих да се дотакнем једнога питања, које спада у ову област. Као једна веома повољна околност у нашем унутарњем животу може се узети наш интерконфесионални положај у земљи. Још и данас имаде земаља, које имају државне привилеговане и доминантне религије, према још старом начелу: кујус регио илијус религио, док с друге стране имаде земаља, где је проведена растава цркве од државе и гђе се црквене ствари државе апсолутно не тичу ништа. Код нас није ни један ни други случај. У нашој Краљевини све признате религије потпуно су координиране, и уживају потпуни паритет до крајњих конзеквенција. Све се могу потпуно слободно развијати и уређивати по својим верским принципима и све подједнаку државну заштиту уживају. Припадници свих конфесија могу се без ограничења бавити свим могућим пословима, и добивати све могуће концесије, без икаквих привилегија на овој бази. Исто тако у чиновничкој хијерархији могу се пењати до највиших степена, а у војсци до највиших рангова. Надаље могу бити сви без разлике: посланици, сенатори, конзули и министри. Духовенство свих признатих конфесија, осим тога, ужива државне додатке, а високи вјерски функционери потпуно су на државном буџету.

И на темељу свега тога, господо, мислим да се повољнији међувјерски положај у једној земљи, од онога, не може замислити. Вјерски односи спадају под ресор Министарства правде и бићу слободан учинити једну напомену која се тиче свештеничког додатка на скупоћу. За добивање ових додатака предвиђена је висина непосредне порезе, а то је дин. 75, према којој висини неки свештеници добијају додатке у цјелини, а други смањено на три четвртине, половину, једну четвртину или чикако, према пореској висини. У данашње вријеме, када је у цијелом свијету завладао сверазорни дух, и када се уништавају сви ауторитети, ја сматрам, да су црква и уопште религија, још једина ауторитативна моћ, која имаде једну велику мисију, да спасе човјечанство од пропасти у коју се сурвава. Па према томе вјерски функционери потпуно заслужују државни обзир, и заслужују, да им се у цјелини дадне она мала помоћ, коју је држава предвидела.

С тога бих апелирао на господина Министра правде, да се ова стопа непосредне порезе преиначи, па да се или потпуно брише, или ако то не, а оно барем двоструко повиси.

Стање свештенства у данашње вријеме, без разлике на конфесије, потпуно је очајно, па обзиром на велику мисију, која је свештенику одређена, свештенство потпуно заслужује овај мали државни обзир, и да не буде у овој скрајњој државној припомоћи прикрајивано.

Господо, свако буџетирање засновано је на принципу што већих уштеда, па је без сумње и предложени буџет за 1934/35 на томе принципу изграђен. Могу постојати мишљења да је овај буџет ипак велики и да би могао много маћи бити, али веома је тешко претпоставити да би се макар како његово смањење могло спровести, а без штете по правилно државно функционисање. С тога овај буџет макар био и велик, он је ипак математички оправдан.

Ипак поред свега тога не би се требало одрећи настојања, да се пође путем изналажења средстава која би фискалној користи стварно могла допринети у уштедама. Ми на пример имамо велики број министарстава и нека сродна министарства могла би се спојити уједно, на пример шуме са пољопривредом, грађевине са саобраћајем и физичко васпитање са социјалном политиком и, без сумње, тиме би се постигле знатне државне уштеде. Истина Бог, на тај начин био би мањи број министара, али једну јаку владу не сачињавају многи министри, него добри министри!

Уз то долази велики број државних службеника, и то почев од најмањих па до највећих рангова. У данашње доба управо као да је настала једна манија, све је полетело у лов на државне службе: и старо и младо, и мушко и женско, и школовано и нешколовано, као да нема других занимања на свету. Само да се добије било каква служба, или макар какво надзиравање, па где то било и пошто било.

Онда ту долазе и прерана пензионисања по кривицама, пак се бојати да једнога дана пензионери са пензионеркама не претегну половицу од цјелокупног становништва.

С друге стране, а то је један етичан моменат, било би добро припазити и на намјештење државних службеника, јер има доста случајева где су у државној служби запослени: и отац и жена и још које дијете, док има квалификованих па и фамилијарних појединаца, који баш услед тога не могу да дођу до намјештења. Некада је то могло и бити, али данас, када се све оцењује и посматра са стотину отворених очију и ушију, и када се све своди на неке принципе социјалне правде, најпослије није ни оправдано да једна кућа ужива два или три државна љеба, док имаде кућа, које немају ни једног љеба. С протекционизмом треба почети престајати, и по могућности дати свакоме оно, што њему припада.

Није главна ствар доћи на управу земље и њом управљати, па само примати и расправљати тужбе, и отпремати акта, него је главна ствар стварати у једној земљи прилике и повољне вјесте за живот поданика. У нашој земљи није тешко замислити низ мјера, које су уосталом врло просте, али које би биле од великог ефекта. Прва се ствар тиче јавне безбједности.

Наша јавна безбједност у јужним крајевима, гђе су некад качаци ведрили и облачили, данас је потпуно сигурна. Тај успјех има се приписати сходним мјерама наше унутарње полициске власти, а по свему највећа заслуга припада умјешности нашег Министра унутрашњих дјела г. Живојина Лазића, који је дуљи низ година провео као шеф јавне безбједности.

Али ако је та јавна безбједност у нашим јужним крајевима на свом мјесту, с друге стране, ми те јавне безбједности не видимо у криминалним случајевима, који спадају у област правосудја, и то широм цијеле земље. Криминални случајеви т.ј. убиства, и обична и грабежна, из дана у дан умножавају се у нашим селима, у варошима, као и у великим градовима, а то је највише ради тога, што је наш Казнени закон и сувише благ и обазрив према злочинцима.

Правници кажу да је то „модерно правно схваћање“, али по том модерном схваћању, злочинци

се пуштају на слободну ногу, да се бране из слободе, изричу се условне казне, па онда долазе још којекакве олакшавајуће празне смицалице, што све чини да људи-зверови без икаква зазора и страха од казне, приступају олако најгнуснијим злочинима. Пуштају се, дакле, потпуно олако без обзира на то што су по сриједи мртве главе!

Модерна је земља и Чехословачка Република, али су тамо казне за убиства веома строге. И док се у Чехословачкој 90% убистава кажњава смрћу, и то тако да се јустификација, примера ради, проводи на лицу места, где је злочин почињен, дотле се код нас 90% ослобађа строге казне. Али ради таквих закона број убистава је у Чехословачкој све мањи, док је код нас напротив све већи. Закони за злочинце морају бити строги и неумитни већ и ради самих педагошких циљева, јер стар законодавци Солон, Ликург и Дракон поставили су славни само ради тога, што су строге законе доносили, а историја не познаје ни једног законодавца, који се прославио тиме, што је млитаве законе доносио. А људи су вазда били исти, и остају увек исти. У томе правцу потребно би било, провести извесне коректуре, и сигурно је, да би се број злочина умањило, а општа јавна безбједност попела се на већи степен. (Одобравање).

Осим тога, већ дуги низ година, управо од нашег ослобођења, када су разна и свестрана неваљалства почела узимати махове, осетила се потреба доношења једног специјалног закона противу корупције, али тај закон још ни до данас није донет. Ми тврдо верујемо да ће тај закон, хвала Богу, ускоро да дође, али ради тога што још није био донешен, код нас су се често појављивале афере већих сразмера, које штете државу, као и ова задња са облигацијама, која је довела целу земљу у једну нечувену констернацију.

Али кад би имали закон против корупције, и само један параграф, који би гласио: „Да сваки, који оштети државу преко 100.000 динара, иде на вешала“, сви смо уверења, да се такве ствари не би могле догађати.

Господо, наша јавност будним оком прати развизак ове афере, и наше правосудје имаде у томе питању једну веома деликатну задаћу да реши, а то је, да положи испит из предмета, који се зове „Савјест“, и како би се најпослије испоставило, да ли је у овој земљи уопште морал могућ — или не!

Господо, у нашем јавном животу имаде једна појава, која ради њене моралне важности заслужује нарочиту пажњу. То је превелики број оних, који држе, да су веома заслужни за ову државу. Њихове се заслуге не могу никад довољно оценити, нити довољно хонорисати, пак се у име тих заслуга постављају као чланови управних и надзорних одбора, разних званичних и полузваничних национализованих предузећа, и то вазда са добрим тантијемама и другим којекаквим повластицама, ма да сви ти људи имају своје положаје и махом су добро ситуирани. Мени никад није нишло у главу, а ни сада, чему та намјештања, и нека господа извину за непарламентаран израз, за чије бабе здравље? Ако службено особље, које тим предузећима руководи, и интересирани фактори, који су за то позвани, нијесу способни да предузећима руководе како треба, онда ће још мање бити способни они, који за те ствари није-

су стручни, нити су каквим својим улозима интересирани. То је, господо, према моме схватању један од највећих скандала, који се код нас из године у годину проводи, и заиста учињен је један високо етичан потез, кад је и народним посланицима и сенаторима законом онемогућен улазак у те одборе. Али с друге стране, има једна друга група људи, чије су заслуге за стварање ове државе несумњиве, а то су наши добровољци и ратни инвалиди, чије се питање већ пуних 14 или 15 година повлачи, па никако да се приведе крају. Још и данас имаде један велики број добровољаца, који обијају прагове и никако да дођу до онога што им је законом загарантовано. А баш они су ти који имају стварних заслуга, као и инвалиди, јер су за стварање ове државе дали своје руке, ноге и очи.

Ја бих се само мало са две три речи дотакао и наше унутрашње колонизације. Ми, хвала Богу, имамо релативно можда више земље него и једна земља у Европи. Али ипак зато имамо велики број бескућника. Ови бедници узурпиравају сами земљу па тиме чине и држави штету, и онда настају прогони и хапшења за такав рад, па би било право једним брзим темпом ту ствар решити тако да наш сиромашни земљораднички свет дође до комадића властите земље.

Исто тако потребно је што пре донети закон о излучењу општинских сервитутних површина, како би се једном могло знати шта је државно, а шта је општинско. Босна је, господо, најбогатија провинција у Краљевини шумом и државном земљом, и чуо сам од стручних људи, да долази по томе богатству на треће место у Европи, ваљда иза Финске, па поред свега тога имаде читавих села и општина које немају својих сервитутних земљишта за испаше, нити шума за дрварење, те су сељаци принуђени упадати у државне шуме и чинити штете, па бивају прогањани и често долазе у сукоб са шумарима, лугарима и са влашћу. И парадоксално је: док разне повлашћене фирме, и домаће и стране, уносе у босанске шуме стотине и хиљаде секира и тестера, и док Регенштрајф са тешким милионима извађеним из босанских шума бежи у иностранство, докле домаћи човек, босански сељак често се нема на чему огрејати, а ради једне козе која мало забрсти бива позиван на одговорност и кажњен.

Државна управа, требала би, даље, нарочиту пажњу посветити васпитању земљорадничког свијета, а ја специјално мислим на босанског сељака, који је далеко заостао иза културног нивоа сеоског свијета наших напредних крајева, и то тако, да и данас живи потпуно примитивним животом као у средњем вијеку, те се слободно може рећи, да се још ни данас код њега није развила ни једна приближно рационална психологија газдинства.

Његова је кућа малена и тијесна, чељад спава скупно, хигијена никаква, села немају путева, многи крајеви безводни, поља се и данас ограђују и то сваке године, и надзор над пољопривредом није никакав. Ми имадемо једну добру институцију, а то су срески економисти, но колико ми је познато, они се више баве статистиком усјева, него ли васпитањем народа у пољопривреди.

Чешка је у пољопривреди на врло високом степену, али ипак тамо срески економисти воде не-

посредне надзоре над усијевима, и дају земљорадницима управо налоге како да раде и шта да раде, те је стварно сав пољопривредни рад под надзором државне власти.

Вријеме би дакле било да се и код нас почне село посвећивати већа пажња, и почну доносити прописи и закони, који неће само кажњавати и прибављати одмазде, него који ће бити и строго васпитно средство у пољопривреди. Не чини ништа, ако се при том употребе и репресивне мере и дадну налози на пр. да се сеоска кућа може правити само а извјесним прописаним планом, или да се односни поток мора регулисати или баруштина исушити, или да је сваки домаћин обавезан сваке године извјестан број корисних воћака засадити, јер потомство ће на тим мјерама благодарно бити и уживати плодове труда својих предака.

Може се са поузданошћу тврдити, да би се на тај начин животни стандард нашега сељака убрзо подигао, а то је наш сељак потпуно и заслужно, јер он је снага наше расе и кичма ове државе.

Мислим, надаље, да би вријеме било, да се и наш порески закон реформира и прилагоди данашњем времену, јер он је настао у једно вријеме, кад су финансијалне и пословне прилике код свих слојева дружчије биле, него ли су данас, кад су се послови сасвим умањили, а платежна моћ порезникова знатно ослабила.

»Лук се не напиње више него што може поднијети«, па и пореска стопа треба да се прилагоди времену, како се платежна моћ порезникова не би до краја уништила, и једнога дана као пренапет лук препукла.

Нормализовањем пореске стопе живела би и наша трговина, која је веома важан фактор у општој привреди. Трговински закони требају бити такви, да не коче развој ове привредне гране, него да створе повољне увјете, како би наша, не само унутарња него и спољна трговина добила полет, и послужила као огледало наше трговинске снаге, спреме и марљивости.

Што се тиче саме спољне трговине, мислим, да је сусједна земља Грчка прва, с којом би требали имати најобимније везе и најповољније трговинске уговоре. И то не само ради сусједнога положаја, него и ради наших узајамних симпатија, као и ради пласмана наших артикала, који Грцима требају, и њихових, који нама требају.

Ми имадемо нашу слободну зону у Солуну, но неби се могло рећи да је њено експортно стање одвише плаузибилно. На против, оно је више неактивно, ја сам то на своје очи видео. А по свему ова зона могла би бити један првокласан емпоријум наше извозне трговине, и то не само за Грчку, него и за друге медитеранске земље и Левант.

Нека ми буде дозвољено на крају рећи још и ово: Наша земља имаде једну несумњиву вриједност, а то је наша храбра, и славом овјенчана непобједива војска (Одушевљено плескање). До сад је уобичајено било, да се буџет Министарства војске и морнарице одобрава без дебате, и ја верујем, да ће то и овога пута бити. И то ће бити најбољи знак повјерења нашој војној сили, и знак увјерења у храброст наше момчади и спрему наших официра. Овај високи дом не жели видети

наше легије како под оружјем лете на границу, али како ствари стоје у свијету, изгледа, да још у догледном времену неће изгубити своју вриједност она формула која каже: Ако желиш мир, буди спреман за рат! Ми, то је истина, нећемо никада никога нападати, али ћемо се против сваког напада као лавови борити. (Пљесак). Ја вјерујем и имам потпуно повјерење у Краљевску владу, да ће она многе ствари поставити на своје место и у ред довести, те ћу од свег срца гласати за овај буџет. (Одобравање).

Потпретседник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. др. Бранко Бараћ.

Др. Бранко Бараћ: Господо народни посланици! Сви ми, који имамо част да представљамо скупштинску већину и да помажемо Краљевску владу у извођењу државних и националних послова, свесни смо потпуно тешке ситуације у којој ми овај буџет доносимо. Ја морам да поновим ову реч, која је много пута овде пала. Ми доносимо овај буџет у приликама једне тешке господарске депресије, која је захватила цео свет, па није ни нашу земљу поштедила. Ми смо свесни стања у народу, ми видимо како народ живи, јер смо са народом стално у контакту, и видимо да је сељак господарствено клонуо. Сељак се данас бори само за минимум свога живота, за онај најситнији минимум, који је потребан да одржи живот себи, својој породици и својој деци. Ми смо свесни тога, да је промет застао, да је циркулација новца укочена, и свесни смо да постоји једно господарско и економско мртвило.

Уз све ово, господо, што смета стабилизацији господарској и социјалној, долази још и једна тешка психоза која је захватила цео свет. То је психоза неповерења, несигурности, психоза опречности међу сталежима и класама, која је несумњиво изазвана оскудицом, страхом за сутрашњицу и т.д.

Господо народни посланици, господин Министар финансија верује, да је овај буџет реалан. Господо, и ја сам спреман то да верујем, али само кажем, верујем, а сигурно то схватање и г. Министра оснива се само на његовом уверењу. Јер, да ли ће овај буџет бити реалан, да ли ће се моћи остварити и да ли ће се довести у склад са економском снагом народа, то, господо, зависи од врло многих увјета, који су потпуно независни и одвојени од утицаја и г. Министра финансија и нас. Позната је крилатица, која каже: дај ми добру политику, направи ми добру политику, па ћу лако направити добро газдинство. Газдинство једне државе, њезин економски просперитет, много зависи од тога, каква се у њој политика води и од стабилности те политике. Али, господо, и газдинство сваке државе зависи од њезиних односа према другим државама, од опште међународне констелације. Ви знате да се ми бојимо аутархије, јер смо ми упућени на извоз својих производа, ми смо упућени на измену добара, као и свака друга држава. А, господо, колико ће се моћи пласирати производи једне државе, па и производи наши, оно што ми производимо, на светским пијацима, то у многоме зависи од међународног мира и од стабилизације политичких прилика вани. Господо, ако ми гледамо, како је вани, и како је око нас, ми морамо, и дужност нам је, да одамо највеће признање меродавним и високим функционерима,

који су настојали, да нас осигурају, да осигурају безбедност наше државе, безбедност на Балкану, склапањем корисних пактова и уговора. Али, господо, још ситуација није чиста, још много тога у међународној политици, па и у нашој најближој близини имаде, што нам улива и страх и зебњу, да се мир не поремети. Господо, није далеко било, пре неколико дана, да смо били сведоци тешких потреса у једној високо културној држави — Аустрији, и видели смо на сред царског и поносног Беча, подигнута вешала. Господо, Хитлер, признати вођа немачког народа, данас је загонетка за цео свет. Ми не знамо, шта немачки народ хоће, шта жели и шта тражи. Ми смо недавно били сведоци тешких потреса у братској Француској, које смо могли само да жалимо и дубоко жалимо. Све су то моменти међународне политике, и међународне политичке ситуације, који нису утешљиви, који стварају, понављам, једну психозу неповерења, једну психозу зебње и једну психозу страха. Сви ти моменти, господо, не делују повољно на народно газдинство. Са свим тим, ми морамо да рачунамо, и са свим оним, што може да дође. Па ипак, господо, у овој ситуацији, у овој тешкој ситуацији, ми смо дужни својим поверењем, да дадемо Краљевској влади моралну подршку, да је помажемо, да јој дадемо моралну помоћ, а исто тако и да осигурамо буџетом материјална средства за уредно функционисање државног апарата.

Господо народни посланици, предложени буџет је критикован и то је сасвим у реду и на месту. Он ће још бити критикован у својим специјалностима и то је господо уместо, али господо, критиковати је много лакше него радити. Критиковати је много лакше него стварати, јер само онај, господо, који ради и ствара, само онај може да зна све оне запреке и све оне тегобе, које стоје на путу при изради буџета. Ја верујем у то господо, да су све оне речи критике које су пале у овом високом Дому биле добронамерне да су хтеле да буду добронамерне сугестије Краљевској влади и ја господо нећу и не могу нигде помислити на то и да то претпоставим да би се нашло посланичких другова који би макар у једном моменту хтели и помислили да са једном злонамерном критиком популаришу и тако да стварају на општој невољи народа себи политичку репутацију и каријеру.

Господо народни посланици, овај буџет, ако га успоредимо са прошлогодишњим, мањи је за две милијарде и неколико стотина милиона. Господо ја верујем, тај мањак, то смањивање, да то није једна случајност, него да је то један плански корак, један плански програм, који је израз једне тежње, да се једанпут државни буџет доведе у потпуно равнотежу, да се доведе у омјер са господарском снагом нашег народа. Господо народни посланици, ми то очекујемо, ми то господо чекамо, ми верујемо и морамо да верујемо Краљевској влади, да се буџет не може наједанпут тако скресати, тако смањити да он задовољи свакога. Јер, господо, ми знамо да је буџет само један фрагмент, сектор из државног живота. Уопште он зависи од конструкције државе и њезине сложености. Тако да је сам господин Министар финансија рекао и истакао да би желео буџет још више смањити, али је зато потребно реформирати државну администрацију и једино на тај начин

дао би се буџет знатно смањити. Али, господо, питање реформирања и упрошћења државне администрације није једно лагано питање, није то лагано питање већ и за то што се овај административни поредак који данас постоји уживио, он је стекао једно извесно признање и традицију и није, господо, то лако мењати. Зато треба дуго студира. Али ми желимо да тај студиј не траје предуго, да се наша администрација што пре реформира. Јер, господо, ми смо у свим ранијим стварима, у свим правцима нашег народног и државног живота, увек летели не за тим што вам је потребно и што се добро аплицира из наше прилике и на наш сељачки народ и државу, него смо увек ишли за оним што је модерно... да кажем увек смо натицали туђе капе, које у највише случајева нису пристајале на наше главе. Да вам кажем и само поменем неке ствари из наше администрације, које су довеле до неповољних последица. Та наша администрација постала је гламазна, постала је трома, она је постала скупа и прескупа за наше прилике, јер ако ја хоћу да једно своје право остварим било судским било управно-правним путем, онда је основни правни постулат, да тај поступак буде брз и да буде јефтин. Међутим господо, то код нас није случај. Ако узмете једну најмању ствари управно-правне природе, једно најмање право основано на закону, ви господо, за остварење тога захтева управно-правним путем имате два колосека: један чисто административни и имате један административно-судски. Господо, административна надлежност у првом реду почиње или у општини или у среском начелству или у Банској управи. И сада замислите, господо, једну најобичнију сељачку деобу, где се ради можда о неколико хиљада динара и та деоба може да се воза и вози до у бескрајност. Господо, баш у таквим приликама те ствари требале би да се сврше јефтино и брзо. Јефтино за то господо, јер се то у највише случајева ради о малим, о ствима људима, о сељачкој сиротињи. А брзо зато, јер знате како је психичко расположење и раздраженост, које прониште из неслагања у једној сељачкој задрузи, која је на путу да се подели. И сада замислите најпре треба ићи у среско начелство и тражити да оно донесе своју одлуку. После те одлуке незадовољна страна има право да се жали Банској управи. И када би сада ствар ту била свршена, све би добро било. Морам да поменем, да још увек наше управне власти нису толико експедитивне колико би било потребно. Па поред тога, господо, сада настаје по сваку страну право да се жали управном суду. Код управног суда, и ако је то огроман апарат крцат судијама, многим секретарима, писарима и писарицама и послужитељима, верујете, да је до решења врло тешко доћи. Ја знам господо, једну ствар, моју личну ствар, коју сам загребачком Управном суду поднео још 1924 године и још никако нисам могао доћи до решења. Господо народни посланици, бар да је ствар готова код управног суда и да су тиме све вентилације затворене, то би још било добро, али не треба заборавити да после тога решења Управног суда свака страна има право да се жали Државном савету. Државни савет господо то вам је такође једно неекспедитивно тело и његово је решење врло тешко дочекати. Међутим, Државни савет ретко

када улази у меритум ствари, не решава ствар, него само ставља своје примедбе по којима има даље надлежна власт да се равна. Дакле, лепо је имати и управне судове уређене и државни савет, али ако њихове надлежности престављају само једну вањску декорацију, ако подбаце, ако они не дају оно што се од њих тражи, ако нису потреба народна, ако не дају широким народним масама оно што тражи, верујте господо, да жали Боже новаца тешких милиона који се за то издају и којима је оптерећен државни буџет.

Зато, господо народни посланици, хитна је потреба да се реформише наша управа, хитна је потреба да се она ујединости, да она буде и брза и јефтина, да она буде таман таква каква је потребна једној, могу рећи, сиромашној сељачкој држави са једноставним приликама, са једноставним животом.

Господо народни посланици, ми ћемо гласати поверење Краљевској влади, јер ми верујемо у људе који су у Краљевској влади. (Милош Драговић упада). Несумњиво је, господо, и то неће порећи ни г. Милош Драговић, да се у Краљевској влади налазе извесни људи трајне политичке репутације, људи који се баве државним пословима не од јуче већ људи који су знали стојећи на челу државе да воде државу можда кроз много теже прилике него што су данас. (Милош Драговић: Уз вашу сарадњу!). Не, ниси сарађивао ни ти тада, био си мали и имао си кратке чакшире! (Милош Драговић: Камо среће да их имам и сада!). Добро би ти стајале!...

Потпретседник Карло Ковачевић: Опомињем Вас, господине Драговићу, да не упадате. (Милош Драговић: Шта да радим, господине Претседниче, дира ме! — Смех).

Др. Бранко Бараћ (наставља): Господо народни посланици, ми имамо поверење у Краљевску владу, јер она води једну националну политику јаке руке. Када кажем политику јаке руке, ја морам да се осврнем, господо, на речи једног мог уваженог друга и пријатеља из опозиције, који је казао да у Југославији влада кундак.

Господо, тај наш друг и господин, који је то казао, сигурно да није мерио речи. (Милош Драговић: Испребијани су људи у твоме срезу! Што си ухапсио онога адвоката?). Није нико испребијан и ни један адвокат није никада у Двору ухапшен. (Милош Драговић: Онај пензионер!). Није ни пензионер.

Господо народни посланици, ја сам уверен, да тај мој посланик и друг није то озбиљно мислио, јер он зна да није тако. Он може да каже то онако мало кроз прозор, да буде лепо, да се мало популарише итд. (Чује се: Ко је то казао?). *Notina sunt odioza.* Али, господо, то не значи владу кундака ако влада спроводи једну националну политику; то није влада кундака, већ је то један програмски рад и ту се, господо, не могу правити компромиси ни десно ни лево.

Господо народни посланици, исто тако један мој посланички друг ваљда у вези са тим кундачењем истакао је, како је негде неки жандарм у неком месту у Лици, скинуо са зида Радићеву слику. Господо народни посланици, личност благопокојног и великог југословенског човека Стјепана Радића... (Милош Драговић: Тешко њему, кад га ви хвалите!) мени је лично симпатична,

Сви ми велику улогу тога човека у нашем народном животу ценимо. (*Милош Драговић*: Али сте га доста црнили!). Историја ће оценити, која је објективна и која уме да схвати оно што је код човека велико, она ће, господо, његову величину да оцени. И господо, већ сада ми не смемо да заборавимо заслуге, велике заслуге благопокојног Стјепана Радића, што је у оно доба, кад је у Народној скупштини дошло и седело 40 комуниста, умео да од комунизма одврати хрватски народ, можда привремено да га не приведе активној политичкој сарадњи, али, господо, то је несумњиво његова велика заслуга и израз његовог патриотског мишљења и схватања: (*Милош Драговић*: Доста сте га грдили!).

Господо, историја ће о свакоме казати своје, па и о благопокојном Стјепану Радићу. Али, господо, ја ћу се позвати на један други случај. Народне учитеље је Југославија поставила да васпитају децу, будуће Југословене. У једном срезу, у крају где Срби живе, где учитељи тако да кажем, имају и од Србића да праве Југословене, два учитеља су наши за потребно, господо, да се веселе други дан. Божића.

Господо, то је баш био рођендан благопокојног Стјепана Радића. И, господо, донели су Радићеву слику. Част, господо, то је лепо. Радићеву слику и ја поштујем, верујте, имам је и ја у својој кући. (*Милош Драговић*: Да је немаш још и у цепу?). Имам, друже! (*Милош Драговић*: То је језуитски!). Али, господо, у то доба кад су ти млади људи дигнули Радићеву слику на зид, у истом моменту скинули су Краљеву!

Господо, на овај начин ми не можемо да слаavimo Стјепана Радића, нити ћемо га славити, јер он би се, да је жив, против тога сам бунио. (*Јосип Стајић*: Јесу ли ови кажњени?). Биће кажњени, води се истрага. То је тачно што ја кажем.

Потпретседник Карло Ковачевић: Господине говорнице, немојте се препирати са господом посланицима.

Др. Бранко Бараћ (наставља): Господо народни посланици, кад ја кажем и кад признајем Краљевској влади да води националну политику, онда је потребно да се сва политика, све гране јавнога живота, целог нашег живота подвргну тој политици и да сва та политика корача и иде у том правцу. Међутим, господо, тако није! И ова Краљевска влада, или хотице или нехотице, прави погрешке. Или да не кажем: прави погрешке; можда нема куражи да исправи погрешке које су чиниле раније владе. Али, господо, ми данашње доба морамо потпуно да разликујемо од онога ранијег. Зашто? Јер од 6 јануара не води се политика од случаја до случаја, она се, господо, не води на парче, него имаде свој чврсти правац, и господо, кад је тако онда тој политици имаде све друго, сав други јавни живот да се саобрази.

Видите, господо, ја велим, да се раније водила не само политика него и цео јавни живот на парче од случаја до случаја и акомодирао се политичким снагама појединих политичких групација и политичким ветровима.

Господо, просветна политика која је најважнија грана нашег духовног живота и нашег јавног живота, ни данас није у складу са Југословенском политиком. Није, господо, у складу са југословенском идеологијом. Није у складу са идејом

народног јединства. Господо, и то за то нису у складу, што ми трпимо погрешке прошлих да не кажем неваљалих режима, који нису водили једну сталну политику већ политику на парче. (*Жагор*). Господо, још од 1919 или 1920 године ми у нашој држави имамо три универзитета. Универзитети су господо, за велике богате и високо просвећене државе и иначе врло лепа ствар, знак високе културе код народа. Али, господо, за један народ који има врло много аналфабета, за једну државу која није кадра да ону младу интелигенцију која је сишла са универзитета упосли и да јој нађе зараде за њена интелектуална знања, за једну државу, која има сиромашан буџет који није кадар да то поднесе, — то је да један луксуз. (*Жагор*). Ја вам кажем да то није ни у духу народног јединства. Зашто? За стварање три универзитета у југословенском народу није било стварне потребе. То је била само концесија моменталних политичких констелација извесних снажних политичких група, то је била концесија јаким политичарима и т.д. То је, господо, у противности и са духом народног јединства и онога рада, који иде за тим да се створи јединствени југословенски менталитет и да се амалгамирају, сједине душе сва три братска племена, која су под утицајем прилика историје и т.д. одвојено живела. Господо, у духу народног јединства и у складу са нашим буџетом било би потребно да ми имамо један добар универзитет, један комплетан универзитет, а да факултети тога универзитета буду подељени на Загреб, Београд и Љубљану тако, господо, да сваки Србин мора бити школован и у Загребу и у Љубљани, сваки Хрват и у Београду и у Љубљани и сваки Словенац и у Загребу и у Београду. На тај начин, господо, ми ћемо олакшати наш буџет и свести нашу просветну политику на онај степен потреба, које стварно постоје. Али ћемо ми на тај начин учинити много и за потпуно уједињење, јер та политика оваква каква је, не одговара ни потребама нашег сељачког народа, ни нашој финансијској снази, а ни духу југословенске националне политике, коју Краљевска влада носи. (*Чује се*: То је демагогија).

Господо народни посланици, као што сам већ рекао, наша просветна политика се уопште води на парче од данас до сутра. Министри су се мењали и са својим доласком сваки нови министар је одмах мењао помоћника и начелнике. У томе правцу није било система, није било правога схватања у решавању тих питања.

Зато стојимо тако и са нашом средњом школом. Ми имамо превише средњих школа, и то сви морамо признати. Зашто? И ту господо, Краљевска влада требала би да покаже потребне куражи. Г. др. Којић кад је лане правно редукуцију средњих школа, добро је и паметно је учинио. А зашто се та ствар искршила, није моје да судим. Но жалосно је да су се после тога све школе отвориле, па не само оне старе него су издати кредити и за нове школе. Толики број средњих школа нама није потребан. Ви знате да су се средње школе отварале, а њихов је број био не према стварној потреби наших прилика, него по ћефу појединих утицајних политичара, како је њима за изборе боље конвенирало и т.д. И тако, господо, ми имамо још и данас средњих школа у паланкама, паланчицама, селима ит.д. Не само да те

средње школе нису нама потребне, него оне у малим местима, у паланкама и паланчицама, нису ни кадре да даду деци оно што је потребно. Јер ви знате како је то, кад деца долазе можда 12—13 километара са извесних забачених села у средњу школу уморна, јадна, често пута и гладна. Ви знате, да се ту ни минимум градива није кадро савладати, а поготову оно друго, васпитање, које је школа позвана и дужна да да. Не само образовати него и васпитати омладину, ту задаћу није кадра извршити. Дакле, господо, ја молим Краљевску владу да питање редукције средњих школа проведе и да то питање реши, и то ће бити једини начин да се будући буџети, опет понављам, могу да среде и уравнотеже према стварној финансијској снази нашега народа.

Господо, кука се на све стране да имамо превише учитеља. Каже се да имамо 3.000 учитеља без места. Али господо, ми се у једној ствари варамо. Ми немамо превише учитеља него премало основних школа, ту је невоља. А господо, премало имамо основних школа зато што имамо много унверзитета и гимназија. Зато господо ми морамо да се сетимо оне реченице коју је некада један знаменити педагог казао: »Немачки народ оспособио је за величину немачки учитељ«. Господо, ако хоћемо наш народ да дижемо и просветимо, морамо почети одоздо, јер овако како радимо, правимо кућу са крова. Међутим, господо, треба, понављам, провести редукцију и унверзитета и средњих школа у корист основних школа. Ја морам још једну ствар да напоменем, како ми господо летимо за модом свуда и за оним што је модерно! Кад смо већ код основних школа и код грађења њихових, ми хоћемо да и основне школе градимо по моди, а не по потреби народа и наших прилика. Господо ми правимо у најзабаченијим селима купатила и шта ти ја знам. То су лепе ствари господо, и нико против те ствари не може ништа имати. Али правити купатило, а не ископати бунар, то нити је паметно, нити је умесно. Ја хоћу да вам наведем један пример: код мене су направили једну врло лепу школу и красно купатило, али бунар нису ископали и немају чиме да га ископају. Па на шта се купатило употребљава? У кади г. учитељ држи кисео купус, а тамо где је туш држе се кокошке.

Дакле, ми не можемо да уочимо своје стварне потребе и прилике, него турамо себи на главу туђе капе, и јако нам оне не пасују.

Ја морам, господине Министре финансија, да споменем још једну ствар, један проблем не само за мој срез, него и за суседне срезове. То су монополске казне. Истина је, господо, да се наш народ врло често пута греша о монополске законе. Он и данас греша, па ће свакако и у будуће грешити. Али то треба и разумети, поготову данас. Пушење је једна страст не само код нас, него и код других народа, а сељак данас нема средстава да купи дувана. Јер ви знате да он збира паре продајом својих производа и знате још да он своје ситне трошкове покрива продајом јаја, живине и т. д. Нажалост, господо, код мене у срезу јаја су продавана по 6 за динар, а килограм живине за 2—3 дина. Кад то знате, господо, онда ће вам бити јасно стање нашег сељака, онда ћете разумети да сељак није кадар да купи себи дувана. Али та срећна или несрећна страст, пушење, натера га да посади неколико струкова дувана. Разумљива је ствар да држава мора

штитити монополске интересе. Али она их штити драконски. И закони којима их она штити, у ово данашње доба су још драконскији. Јер, ви ћете разумети шта значи данас за сељака једна казна, па макар да је он засадио и целу плантажу дувана, која му, уосталом, бива посечена и којом се он не може користити ако буде осуђен. Ви ћете разумети шта значи за сељака, кад мора да плати казну на пример од 7.000 динара или да иде пола године у затвор. А то, су, господо, најобичније казне за кривице ове врсте. Ја сам разговарао, господине Министре, са вањним органима, стручним људима који су на високим положајима и хтео сам да чујем њихово мишљење. Они су ми сами казали да су казне ове, овакве какве су, неефикасне. А зашто? Зато што се не могу утерати, што остају увек на папиру, јер ви не можете ради једне монополске казне, да би је извршили, растурило у једноме селу често пута и по 30—40 сељачких породица. А ви ћете разумети шта значи за сељака кад се због неколико посађених струкова отера хранилац породице на робију, јер је за њега робија то кад није код своје куће и кад не може да управља својом имовином. Нека ми не замери г. Министар за једну сугестију коју желим да учиним, и ако нисам стручан и меродаван. Монополски интереси државе треба да се штите али треба да се штите ефикасно. А то значи да казне које се законом прописују треба да буду реалне, да буду такве да се могу извршавати. А оне ће бити такве ако не буду оволике какве су сада, јер ове казне какве су сада, оне нису ефикасне и за оне који се огреше о закон, а нису ефикасне ни за саму управу монопола, док с друге стране ограничавају сељака који не може да схвати и разуме да само за то што је посадио можда 40 или 50 струкова дувана, мора да иде на робију и да му се продаје целокупан иметак. То, господо, сељак не може издржати.

Ја бих, господине Министре финансија, био слободан да умолим да се за обуставе извршења свих монополских пресуда до данас и да се донесе једна одредба, која ће саобразити монополске прописе данашњим приликама, која ће прописати казне које ће моћи да се реализују, које ће бити малене. Нипошто, господо, не би било опортуно данас, када сељак не може да плати ни порез, јурити га да плати монополске казне. Нипошто то није угодно.

Господо народни посланици, још је једна ствар коју ја не могу да не споменем и преко које не могу да пређем. Господо, то је једно питање које се потрже већ 15 година од ослобођења, то је добровољачко питање. Јесмо ли ми једна раса неспособна за организацију, или смо ми раса која није кадра да планира ради, или је господо кривица до свих влада, па и до ове владе која није кадра окинати једанпут ово добровољачко питање са дневнога реда? Ми се, господо, тим питањем бавимо већ 15 година, па ипак четири хиљаде добровољаца, са уредним добровољачким уверењима, не могу земљу да добију. Ја и моји другови ишли смо и обијали прагове и министара и начелника и нажалост никаквог успеха нисмо имали. Ако одемо начелнику он каже: Говорите са Министром. Ако одемо Министру, он обећа, али се обећање не испуни. А, господо, ви ћете разумети да је добровољачко питање, питање наше државне и наше националне части. (Узвици: Тако је!). Није то само питање владе, него и поште-

ња нације и државе. Јер ви се сећате, господо, у оним временима, када су ти добровољци пошли у бој, да нису пошли за земљу, јер нико није знао како ће се рат свршити. Највећи део могли су се надати штрику од стране Аустрије или других земаља. Дакле њих је патриотизам повео у бој. Држава им је била обећала после свршетка рата, да им да земљу. Па зар се није могло за 15 година ово питање на нашу срамоту да реши и да се потпуно ти људи задовоље? Јер шта ће онај сељак мислити, када већ 15 година има уверење, а не добија земљу. То значи или ми немамо добру вољу, или немамо способних људи, који нису кадри да то питање реше.

Било је обећано да ће се то питање решити и да ће се панчевачки рит расподелити и поделити добровољцима. Како ми изгледа, ту је опет настао застој. Шта ће бити? Изгледа да ће и наш глас и свих које то питање интересује, остати глас вапијућег у пустињи.

Господо народни посланици, овде је од врло озбиљних и уважених мојих посланичких другова набачено једно питање које се потрже врло често по новинама, по јавности, у кафанама и т. д. А то је, господо, питање инфлације. Да ли би инфлација, господо, била способна да убризга живот у нашу замрзлу привреду и открави точак измене добара? Господо, тешко је ово питање и оно се не може и не сме на пречац решити и решавати. Јер, господо, ми сви који смо инфлацију преживели и који смо видели оне страшне моралне последице које инфлација доноси, ми страхујемо од инфлације, ми се бојимо да инфлација не компромитује моралну вредност рада. Господо, додуше овде се вели и господа, могу рећи, лепо образлажу своје захтеве и своје предлоге и кажу: хоћемо умерену инфлацију, хоћемо да се снизи подлога, односно да се повећа оптицај за један извештај проценат. Али, господо, умерена инфлација то је слично ономе кад се каже, да неко умерено пије, а, господо, пије се уопште са мером, али нема никакве умерености, јер после прве чаше олади се и друга и трећа, и томе краја никада. Зато, господо, бојати се да се и нама инфлација не би оладила и тако да упропастимо своју националну валуту и на тај начин и оно привредног живота који смо сачували. Јер, господо, да ли ће инфлација помоћи дужнику? Ја тврдим да неће, јер он неће поштеним начином одужити се, он ће, господо, дати мање него што је примио, те ће и у његовим очима бити компромитована вредност рада и на тај начин поквари ћемо га. И, господо, са инфлацијом да ли ћемо дати потстрека радном свету, да ли ћемо дати потстрека штедиши? Нећемо, господо, јер вреди ли онда радити и кроз рад штедети? Не вреди, господо, јер онда рад нема никакве вредности. Поготову, господо, ако се узме у обзир да би онда држава сама својом руком убила оно што је створено тешким радом и да би одузела вредност раду. Дакле, господо, инфлација би у првом реду компромитовала рад, полет нашег народа за рад, као и стварање нових капитала који су потребни држави и приватној иницијативи (*Министар Финансија др. Ђорђевић: Тачно!*). Господо народни посланици, ја сам уверен да Краљевска влада ово питање неће на пречац решавати и да ће се добро промислити пре него што ово предузме. (*Министар Финансија др. Ђорђевић: Влада сматра да је то решила!*).

Господо народни посланици, био сам слободан да набацим ово неколико питања која интересују не само нас, него интересују и целу нашу јавност, цео наш народ. Господо, ја понављам што сам рекао: имам поверења у Краљевску владу као у целину и верујем да ће она бити способна да реши тешке проблеме које је садашњица избацила на површину, од којих зависи наш животт, од којих зависи наш душевни мир, од којих зависи у крајњој линији консолидација и наше националне политике. У тој вери и у тој доброј нади ја ћу гласати за овај буџет са вером да сам извршио своју посланичку и националну дужност.

Потпретседник Карло Ковачевић: Има реч г. др. Стјепан Бачић.

Dr. Stjepan Bačić: Gospodo narodni poslanici! Budžet nije jedna računska operacija, već je on izražaj celokupnog života jedne države. On je izražaj državne politike, i u međunarodnom pogledu kao i u unutarpoj, gospodarstvenoj, valutnoj, saobraćajnoj finansijskoj, prosvetnoj itd. I ako hoćemo da ustanovimo, da li je podloga jednoga budžeta zdrava, onda treba da podvrgnemo kritici i rasmatranju ona politička pitanja, ona politička i gospodarska shvatanju, sav sklop svih tih pitanja koja jedna Vlada vodi. Da izršimo jednu takvu kritiku u prvom redu potrebno je, da se vratimo na našu političku istoriju, pa da razumemo uzroke, zbog čega je došlo do režima šestog januara, i do današnjeg političkog stanja, kao i zbog čega je došlo do formiranja novih stranaka. To je potrebno zato, što se sa strane govornika iz vladine većine tvrdile izvesne stvari koje nisu tačne, i slobodan sam da u svoje ime i u ime svojih drugova sve te tvrdnje odbijem, i podvrgnem analizi.

Gospodo, naša velika otadžbina Jugoslavija, kao što znate, sastavljena je iz onih delova koji su živeli do 1918 godine svojim posebnim životom političkim, gospodarskim i prosvetnim. Vi znate, da u tim bivšim teritorijama koje su sastavile ovako našu današnju veliku otadžbinu, da je bilo političkih stranaka sa svojim programima i pitamo se sada, da li je činjenica sada stvorene zajednice delovala u našoj zajedničkoj otadžbini, i da li je imala upliva i podloge na preorientaciju i formaciju tih stranaka i njihovih političkih mišljenja. Ja bi u prvom redu konstatirao, da ne možemo našim bivšim strankama bilo u kojoj pokrajini odreći patrijotizam i dobre namere. Bilo bi neobjektivno i neskromno kada bi to rekao. Vi vrlo dobro znate n.pr. za predratnu kraljevinu Srbiju koja je nikla iz teških borbi, zamenivši tursku vlast jednom autokratskom i naslednom vlasti specialno u onim krajevima sa onim narodnim režimom, i da taj narodni režim koji je u prvi mah čisto autokratski, zameni docnije zbog karaktera našega naroda jednim demokratskim i parlamentarnim režimom, i da su se u to doba posle vladavine Miloša formirale dve stranke, liberalna i naprednjačka. Stranke, doduše građanske, ali sa najviše građanskih sloboda, demokratskih načela i parlamentarnih, u kojima je narod želeo da dode do izražaja i do svojih političkih prava, i da autokratsku vladu zameni narodnom vladavinom. Vi znate dalje da su to bile dve glavne stranke i da je prva stranka brzo svršila svoju ulogu, jer je za kratko vreme parlamentarne vladavine bila zamenjena sa pokretom širokih narodnih masa, sa seljačkim pokretom, koji su vodili bivši radikali. Prema tome ne možemo od-

reći radikalnoj stranci sa onim poštenim ljudima da nije izvršila golemu zadaću, da jednu parlamentarnu i demokratsku vladavinu i gradansku stranku zameni sa jednom strankom koja je svoju vlast crpla iz seljaštva.

Gospodo, da predem kratko i na naše krajeve u predratnoj Kraljevini Hrvatskoj. Vi znate da su tamo nicali razne stranke, kojima isto tako ne možemo odbiti ni politički smisao niti istorijsku ulogu, niti važnost koju su imale u našem životu prečanskih krajeva. Vi znate i vi se sećate da su tzv. narodnjaci, unioniste, obzoraši i napredna omladina, koja je kasnije formirala koaliciju i samostalnu demokratsku stranku i konačno vrlo snažna i mlada hrvatska republikanska seljačka stranka, da su oni sa svoga gledišta mnogo doprineli da se naš narod politički odgoji i pripravi za život u jednoj zajedničkoj državi. Mi ne možemo odreći tim strankama da su u svojim nastancima imale ljude za vode koji su bili iskreni patrioti, ljudi idealiste i poštenu ljudi. I kad smo konstatirali sve te činjenice, pita se, da li je ujedinjenje naše Otadžbine bilo oportuno i da li je bilo moguće da su te stranke u onakvom sastavu, u kome ih je zateklo veliko delo oslobođenja i ujedinjenja, mogle izvršiti svoju zadaću.

I, gospodo, svi znate da smo pokušali u ujedinjenoj Otadžbini da, produžujući život tim strankama, damo mogućnosti da te stranke saobraze svoje političko delovanje, svoja shvatanja sa novom situacijom. Na taj način pokušalo se kroz deset godina, i tu smo najzad imali jedno žalosno iskustvo koje su priznale i same vode i pripadnici tih stranaka nakon značajnoga šestoga januara, da su se varali, da nisu bili sposobni da izvrše veliki zadatak onda, kad su te stranke bile stavljene pred golemu činjenicu da smo imali zajedničku i veliku Otadžbinu. Te stranke crple su svoju snagu iz pojedinih delova našega naroda: jedne su bile čisto hrvatske, druge čisto srpske, treće čisto slovenačke. Jedne su u pogledu gospodarskom imale u vidu samo interese svoga kraja, druge interese Srbije, treće interese Primorja, četvrte interese Hrvatske itd. Bila je i stranka, kojoj je glavna podloga bila da svoj program saobrazi po shvatanjima izvesne religije, dakle religiozna stranka. Sve te stranke već po svome sastavu, političkim shvatanjima iz prošlosti i konačno po svome nepoverenju koje su ti ljudi jedni prema drugim pokazivali, kao i po borbi koju su pre vodili, nisu bile sposobne da izvrše ono veliko delo političkog smirenja, za koje su bile pozvane; nisu bile sposobne da jednim brzim sporazumom, ne na osnovu mržnje, nego na osnovu ljubavi i bratstva, posvršavaju najpreča politička pitanja, a zatim da predu na ono što je najpreče i najvažnije, na dnevni život, da državu uputi putem progressa, prosvete, kulture, privrednog napretka i putem brige za narodno blagostanje. I tako, gospodo, u toj prvoj periodu našeg ujedinjenja prešli smo u jednu fazu ne međusobnog smirenja, nego međusobne borbe, neshvatanja, intriga, nadmetanja stranačkih voda, u kojem su dobu prosperiteta oni najvažniji gospodarski interesi bili zanemareni. I nije čudno da nas je onda svetska gospodarska kriza zatekla nepripravne i da je nismo mogli izbeći i da nismo uspeli uprkos svega, što smo imali mogućnosti da te posledice svetske krize ublažimo, nismo bili u stanju, jer niko nije na to mislio. Gospodo, obzirom na tako stanje stvari i na nemogućnost da se stranački ljudi i te stranke reformi-

raju, i da se prilagode tim činjenicama i novom političkom shvatanju, usled te nemogućnosti došlo je do tako žalosne pojave, kako znate da je 1928 god. došlo u Narodnoj skupštini da su se razne stranke pobile i da je došlo do toga da je skoro nastao gradanski rat, da smo se mesto međusobnog ujedinjenja duhovno razjedinili, gotovo da je došlo do faktičkog razjedinjenja. Gospodo, sa tog gledišta i ovako ispravno gledajući političke činjenice, moramo svi zajedno i ceo narod da budemo zahvalni jednoj providenciji prvog gradanina ove države Nj. V. Kralja, koji je imao kuraži da aktom od 6 januara 1929 godine konstatira nemogućnost da se na osnovu starih parlamentarnih stranaka reši gospodarska i politička kriza, i kad je imao kuraži da prekine to stanje i da kaže: Da se tim putem ne može ići dalje i da pozove narod da preorijentiše svoje gledište, da izabere nove ljude na osnovu novih načela i da izvede državu iz haosa. To je, gospodo, taj duboki smisao šestojanuarskog režima, koji smatram da preživljuje sada drugi period. Prvi period šestojanuarskog režima imao je za svoju svrhu da ponajpre ukine one smetnje formiranja nove velike opšte narodne snage koja neće biti bazirana na plemenskoj verskoj i pokrajinskoj podlozi. Da ukine onaj duhovni žalac, onu mržnju, onu uznemirenost koja je zavladała 1928 godine. Dakle, jedan period smirivanja i, gospodo, taj period, kako znate, traje gotovo kroz tri godine. Ali, gospodo, jasno je da jedan narod, ovako individualistički raspoložen, jedan narod koji je oduvek davao borce za slobodu, koji je oduvek težio za sudelovanjem u političkom javnom životu na osnovu političkih slobodina, gradanskih slobodina, i koji je još za jednu demokratsku parlamentarnu vladavinu, taj narod nije se mogao večno staviti, niti je to bila svrha šestojanuarskog režima, da večno vlada jedan autokratski režim. I kad je period smirivanja svršen nakon tri godine, Nj. V. Kralj dao je, kako znate, Ustav koji je u svom okviru omogućio da se te gradanske, parlamentarne i demokratske slobodine uvedu postepeno bilo bržim tempom da se formiraju i narodne stranke koje će obuhvatiti sve delove našega naroda, bez razlike plemena, bez razlike vere, i bez razlike u pogledu pokrajine, stranke, koje će svu snagu crpiti iz cele države, i koje će prema tome, prema svojoj strukturi, biti kadre da reše ona pitanja, koja moderno doba i kriza političkih stranaka stavlja. Što je bila svrha u smislu Ustava, u smislu Prestone Besede, od, mislim, 5 prosinca 1931 godine, to je svrha drugog perioda šestojanuarskog režima? Bila je svrha, gospodo, izgradnja samouprava, kao ostatak onih političkih pitanja, koja još nisu bila posvršavana. Tim aktima, političkim, bila je ta nova Skupština stavljena pred zadatak, da tu samoupravu provede putem decentralizacije uprave, rasterećenjem centralne vlasti od onih poslova, koji nisu nužno spadali na te centralne vlasti, kako bi uprava bila i jevtinija i narodu bliža, i kako bi se pogreške uprave, usled nepoznavanja prilika pojedinih krajeva, uklonile, a time uklonilo i nezadovoljstvo naroda, koje je u tom krutom centralističkom sistemu vladalo. Svrha je dakle bila, popravka administracije. Mi svi znamo da jedan mnogi udeo nezadovoljstva u našem narodu potiče od vrlo loše i nesavremene administracije, preskupe, predaleke administracije, koja nije kako treba. Neka gospoda predgovornici iz vladine većine, konstatovali su, da

nije saobrazna ni sa finansijskom moći, ni gospodarskom moći ni nivoom našeg naroda. Ta administracija treba da bude bliža i jevtinija.

Nadalje, Skupština od 1931 godine imala je za zadatak suzbijanje korupcije jednog starog partijskog režima, koji korupciju nije mogao niti da izleći, autokratski režim, koji je vladao pre toga tri godine. To je jedno pitanje vrlo teško i komplikovano za one ljude, koji nemaju volje da ga reše, ali jednostavno za ljude, koji imaju kuraži, i koji nemaju veze sa korupcionista, i korupcionističkim činima korupcija, isto je tako jednim uzrokom velikog nezadovoljstva u narodu, isto tako uzrokom teškoća i nedaća u našem državnom proračunu, jer smo konstatovali ovih dana, da se tom korupcijom državni prihodi smanjuju za goleme svote, za takve svote, za koje Narodna skupština i Kraljevska vlada, trebala je da traži pokriće na drugim mestima i ogromnim žrtvama onih najpoštenijih građana.

Nadalje, ova Narodna skupština i taj drugi period šestojanuarskog režima, stavljeni su pred zadatak da provedu jedan sistem u svima državnim institucijama i u celokupnoj upravi, sistem potpune jednakosti prema svima građanima, potpuno izjednačenje sviju građana u pogledu njihovih dužnosti i njihovih prava, pred zadatak pobijanja nepotizma i protekcionizma, kao isto tako velikog uzroka narodnog nezadovoljstva, a specijalno u onim krajevima gde se to osećalo.

Ne može se dozvoliti, da se pomoću veza i čisto prirodnih familijarnih veza ljudi nameštaju, dok drugi ne mogu doći do mesta. Sve te reparacije naše unutrašnje uprave i naših političkih pitanja bile su jedan preduvet da drugi period šestojanuarskog režima da pripravi onaj teren, ono duhovno, ono istinsko stvaranje jugoslovenstva, da pripravi sve one činjenice, koje su potrebne da među svima građanima Jugoslavije nastane jedna zajednica interesa, koja će omogućiti duhovno raspoleženje za istinsko i pravo jugoslovenstvo. Nadalje gospodo, u pogledu gospodarskih pitanja, taj novi režim bio je stavljen pred zadatak, da rešava ona pitanja koja je kriza stavila na dnevni red, a to su pitanja prvenstveno ekonomske naravi, finansijske naravi, valutarne naravi, pitanja naše trgovinske politike i socijalna pitanja, kako bi se opet u tome pogledu pravilnim rešenjem svih tih pitanja stvorio preduvet za blagostanje svih Jugoslovena, svih pripadnika ove države, a koje bi blagostanje stvorilo ono zblizenje koje nam je potrebno.

Gospodo, pred ove velike zadatke mi smo bili stavljeni, a kada se danas pitamo, danas posle dve godine našega rada, da li je ova Skupština, da li je ova grupacija ljudi, kojima je taj zadatak bio stavljen u izvođenje, da li je taj zadatak pravilno izvršen. Tu mi moramo sa žalošću da konstatujemo, da je kraj svih lepih fraza, kraj svih lepih deklamacija šestom januaru, kraj svih deklamacija Kraljevskoj vladi i pohvala, moramo konstatovati žalosnu činjenicu, da od toga gotovo ništa izvršeno nije.

Zašto gospodo nije izvršeno? Zato, jer ta grupacija ljudi, koja se našla u Skupštini 1931 godine nije imala onih moralnih kvalifikacija i nije imala onoga znanja i nije po svome sastavu imala one ljude, koje bi mogli da to izvrše. Bili su to gospodo u ogromnom većini ljudi starog mentaliteta, koji su samo formalno govorili da nema staroga, koji su samo formalno govorili da suse prilagodili novom

šestojanuarskom režimu, a u stvari ostali su oni isti i po svojim starim razračunavanjima i po svojim starim mržnjama i starim simpatijama i po stranačkoj pripadnosti i po starim shvatanjima u pogledu ekonomskih reformi, koje su bile potrebne. Jasno je gospodo, da ti ljudi koji su sami za sebe u nekoliko prilika ovde priznali, da su sve do 1928 godine pravili političke greške i lepo su bili na vodećim mestima, da su svi ti ljudi bili na vodećim mestima u bivšim strankama, onda nam je jasno da ti ljudi nisu bili kadri da donesu i da izvrše u šestojanuarskom režimu, a specijalno u tome njegovom periodu ono, što su bili pozvani da izvrše.

Vi se sećate, gospodo, da je jedna mlada grupacija tih ljudi, koji su bili novi politički ljudi, koji su imali više shvaćanja za rešenje tih problema, da su od početka prigovarali izvesnim činjenicama koje su upućivale na to, da ta grupacija ljudi ne misli ozbiljno na provođenje onih zadataka, onoga programa pred koji su bili stavljeni. Vi se sećate, gospodo, u prvom redu da smo mi, nas nekolicina mladih ljudi, bili povelili akciju da se formira jedna jaka stranka, koja će biti kadra da bude nosilac toga drugog perioda šestojanuarskog režima, koja će imati odlučnosti i volje da sprovede ono, što je u programu bilo izneto. Vi se sećate, gospodo, da su već 1931 godine započela takva trvenja. Mi smo opazili da se ta grupacija ili skupina cepa u stare stranke, da se odmah od početka počelo pitati za bivšu pripadnost stranačku. Čak i na službenim listama svakoga od nas zabeleženo je, kojoj stranci pripadao, i ne samo da se je od vlade o tome vodila evidencija, i ako smo pristupili šestojanuarskom režimu sa nakanom da nećemo na stare partije, ne samo da se je o tome formalno vodila evidencija i kod Kraljevske vlade, već i u Skupštini pri popunjavanju skupštinskih odbora i kod gospode ministara i u vršenju drugih raznih funkcija — uvek se je pitalo, ko je kojoj stranci pripadao i da li je izvršena kvota među starim političkim strankama. I ne samo, gospodo, da se je ostalo kod toga, nego je vršeno još nešto, što je bilo upravo protivno ideji i načelima šestojanuarskog režima, a to je bila podela zemlje nainteresne sfere. Mi smo se praktički na taj način vratili na ono staro doba pre šestoga januara i prema tome je pojedinim glavnim ličnostima po njihovoj ranijoj političkoj pripadnosti dodeljivan udeo u državnoj upravi kao i u političkome radu u pojedinim pokrajinama. Vi znate, gospodo, da mi i danas imamo taj sistem takve podele i da izvesna gospoda imaju apsolutnu moć političku i upravnu u Dalmaciji, Hrvatskoj, Sloveniji, Vojvodini, Srbiji i Južnoj Srbiji.

I kad mi sve to znamo, gospodo, onda pitamo da li ti ljudi koji i danas upravljaju sa takvom delom političkih i uticajnih interesnih sfera, da li su oni kadri i u stanju da izvrše ono političko, stranačko i duhovno ujedinjenje svega našega naroda, za koje su bili poslani i koje je tražio šestojanuarski režim i šestojanuarski program. — Vidimo da je to nemoguće. Mi, gospodo, vidimo da ti ljudi ne samo da nisu šestojanuarski režim provodili u život, nego su sve učinili i pokušali da ga diskredituju i da se vrate na staro.

Gospodo, kada ovako raščlanite te političke činjenice, onda mi odbijamo od sebe tvrđenje da smo mi neka frakcija te vladine većine J.R.S.D. stranke. Gospodo, mi nismo nikakva frakcija, nego smo oni

koji smo stalno od prvoga dana naglašavali u Skupštini apsolutnu primenu i izvršenje šestojanuarskog režima. Mi smo bili oni koji smo se od početka protivu toga borili da u ime stranke ude stara pripadnost stranačka. Mi smo bili oni koji smo bili protivni J.R.S.D. Mi smo bili oni koji smo vas terali da osnujete stranku. Mi smo bili protivu toga da ta grupacija ostane takva kakva je bila, pa je bilo među vama izvesnih političkih ljudi, čak i današnji gospodin Pretsednik vlade izjavljivao je da nama ne trebaju stranke i da naš narod neće stranke! Mi smo vam tada rekli, da je za izvršenje i za sprovođenje šestojanuarskoga režima potrebno da se formiraju stranke. Vi se sećate, gospodo, da smo mi bili oni koji smo stalno naglašavali te glavne linije šestojanuarskog programa, pa stoga smo se i odvojili najpre u zaseban klub, a posle formirajući našu stranku koja je obuhvatala i apsorbovala sve ono što je sadržano u Ustavu i u Prestonoj Besedi i sve ono što je rečeno 1931 godine, kada smo ušli u izbore. Ja moram, gospodo, odbiti i onu tvrdnju da smo mi birani sa vašim programom. Vi ste bili svedoci ovde da su sami vaši ljudi konstatovali da su se vršili falsifikati izvesnih zakona u Narodnoj skupštini. I gospodo, neki od naših drugova pokušali su već sada da falsifikuju čak i najnoviju političku istoriju, i ako mi nismo daleko od tih političkih događaja današnjice, dakle neki od naših drugova, koji su pokušali da zavedu javnost u zabludu, koja možda nije dobro obavještena, tvrdili su da smo mi bili birani na vašem programu, pa se posle odvojili.

Ja sam slobodan konstatovati, da nismo bili birani na nikakvom političkom programu, nego na radnom programu, koga je bila izradila i nagovestila Kraljevska vlada na čelu sa g. Petrom Živkovićem, i da se kasnije pod našim pritiskom prešlo na formaciju stranaka. Dakle, da mi nismo mogli biti nikakvi disidenti vašega programa i vaše stranke, koja uopšte nije onda ni postojala, kad smo bili birani.

Nadalje je bilo ljudi, koji su zlonamerno ubacili među narod i ovde isticali, da smo mi veštačka opozicija. Vi vrlo dobro znate, da je i onda kad nije bila formirana naša i vaša stranka, da smo mi činili opoziciju. Sećate se glasanja u Narodnoj skupštini i znate: da smo mi opoziciju pravili, i ako stranke nije bilo, i onda kad se prešlo na formaciju naše stranke, kad smo mi osnovali vlastitu stranku, da smo mi i u narodu i ovde, da smo izvršili ne samo kritiku ovde u Narodnoj skupštini, nego da smo tu kritiku i tu borbu za apsolutnu primenu šestojanuarskog načela uneli u narod i da i ovde u Narodnoj skupštini nailazimo na opoziciju i vas samih ovde i Kraljevske vlade i u vašim srezovima gde želite da nas zaprečite u tome.

To je znak, da je naša opozicija nikla od onoga doba, kad još nismo bili jedna stranka, da je ta opozicija naša iz narodnih redova, da je bila potreba naroda i da je ona kao opozicija vama vrlo neugodna i zato bi hteli da pretstavite kao neku veštačku opoziciju, ili nešto što je vama po volji.

Bilo je pokušaja, gospodo, sa vaše strane, da su izvesna gospoda sa ove govornice tvrdili, da nemamo našeg programa, da smo mi isto što i vi. Taj gospodin ili nije čitao naš program, ili nije čuo, ili nije pratio naš rad u Narodnoj skupštini, ili je to namerno ubacio, da dovede javnost u zabludu.

Znate dobro, da smo mi u našem programu ostali

do duše zajedno sa vama na tri glavna načela, a to je načelo dinastija, načelo narodnog i državnog jedinstva, a u svemu se drugom sa vama razišli. Znate dobro, da smo se s vama razišli u pogledu zahteva građanskih i čovečanskih prava, u zahtevu za političkim pravima, u zahtevu za političkim slobodama, u zahtevu za slobodom štampe i konačno u celom sistemu, u svima našim shvatanjima u pogledu naše finansijske, naše gospodarske, naše prosvetne, a po gotovo socijalne politike. Dakle u svemu ovome što faktično sadrži život jednog naroda, u svemu tome smo se razišli, a da bome u jednom nismo se mogli razići, što je zakon već predvideo, da se ne može ni jedna stranka razići, a to su ta tri glavna načela u pogledu dinastije, narodnog i državnog jedinstva. Gospodo, sa tim mi se nismo mogli razići, niti hoćemo da se u tome razidemo. niti je u mogućnosti jedna druga stranka, koja će biti formirana po pozitivnom zakonu, da se u ta tri načela razide. Ali to nije razlog da se tvrdi, da naš program nije samonikao, nije samostalan, ili da taj program nema tačkaka, sa kojima se razilazi sa vašim programom.

Gospodo, bilo je sa vaše strane ovde prebacivanja, da mi želimo da se ovde ispršavamo kao neki čistunci i da smo diegi viku radi korupcije samó za to da bi se napravili simpatični pred javnošću. Gospodo, nažalost mi to nismo hteli niti nam je to bilo potrebno. Da smo se mi kao javni radnici razišli čistih ruku, to je poznata stvar, jer da nije tako, vi bi već našli puta i načina da nas diskreditirate. Nije bilo potrebno da se naglašava naše čistunstvo, jer svaki znade vrlo dobro danas da ići u opoziciju i ići u narod zahtieva velike materijalne i moralne žrtve i veliki trud i napor, za koje nije svaki sposoban, i da je za takav trud i napore potrebno nešto mnogo više od običnog ubedenja, da su za sve to potrebne ideje, oduševljenje i idealizam. (Dr. Metikoš: Kakav idealizam ne dopuštaju parlamentarne ankete i donošenje zakona protiv korupcije). Gospodo, mi smo bili načisto da nama nije bilo mesta među vama i to u prvom redu zato što smo se razišli u osnovnim načelima za izvršenje programa od 6 januara i konačno u tome, što smo hteli da se prede na dela i prestane sa fraziranjem i što vi niste uprkos toga što ste imali veliku većinu, ništa učinili osim lepih reči. Mi smo se razišli sa vama i zato što smo među vama naišli na pogrešna i nesavremena shvatanja, koja narod nije mogao da trpi. Kod vas su shvatanja reakcionarna i tendencije da se vratite na staro. Zato smo se mi morali sa vama razići, jer nismo ništa hteli da vučemo vaša kola. Bilo je među vama reči i shvatanja da bi bilo bolje i da bi našu zadaću bolje u narodu izvršili da smo ostali u vašim redovima. To međutim, gospodo, nije tačno. U jednom takvom društvu ne homogenom, koje nema jedinstvene i zajedničke poglede ni u čemu mi nismo mogli izvršiti onu propagandu koju narod očekuje od jednog političara. Mi smo bili načisto sa tim da vi niste kadri da izvršite političke zadatke, pred koje vas je stavio 6 januar zato što ste nesložni, jer u svakom pogledu, gospodo, vi imate sijaset shvatanja i zbog toga vi niste u stanju da privedete nikakvu ideju u delo. Gospodo, među vama i danas vlada jedan sistem, sa kojim je 6 januar hteo da prekine, a to je sistem političkih intriga i podvala. Gospodo, vi ste svedoci da vi uprkos te vaše jedinstvene stranke gledate jedan drugom da podvaljujete, jedan drugog da omalovažite i jedan protiv drugog da intrigirate.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodine poslaniče, to nije na dnevnom redu. § 45 Poslovnika kaže da poslanik može govoriti samo o onome što je na dnevnom redu, a na dnevnom je redu sada proračun o kome Vi ni šlova niste kazali. Molim Vas da govorite o predmetu koji je na dnevnom redu.

Dr. Stjepan Bačić (nastavlja): Gospodine Predsedniče, ovo su politička pitanja koja moram da dođirnem, a koja su u vezi sa budžetom.

Gospodo, da vidite sad kako vaša Jugoslovenska nacionalna stranka nije u stanju, da izvrši zadatke i prema tome, gospodine Predsedniče, da izvrši pravilno budžetiranje ove naše države. Da vam navedem primer za to. Po neki od vas traže da se u našoj valutnoj politici ostane apsolutno strogo kod primene Zakona o stabilnosti zlatnog dinara i protiv se svakom otpujanju i daju članke u štampu kojim dokažu da je otpujanje od zlatnog važenja dinara propast za našu državu i našu privredu. I oni čak neće da priznaju činjenicu, ti zastupnici toga valutnog sistema da je naš dinar i pored toga Zakona o zlatnom važenju devalviran u inostranstvu. A s druge strane, u vašim redovima, čuli smo sa ove govornice u više prilika da je potrebno za spas naroda, za spas našeg zemljoradnika i naših finansija da se pristupi inflaciji dinara. I, gospodo, kako u tom pogledu vi možete voditi jednu pravilnu valutarnu politiku kad vi sami propagirate ovako oprečna shvatanja na ovoj govornici. Pa, gospodo, neki su ovde isticali da je naša država agrarna država i da je potrebna jedna eminentno agrarna zemljoradnička politika, a s druge strane dolazili su sa ove govornice vaši ljudi koji su tumačili da je to pogrešno i da mi treba da se industrijaliziramo i da povedemo jednu industrijsku politiku. Pa najzad, gospodo, neki su ovde zagovarali ceo sistem trgovinskog ugovora sa inostranstvom smatrajući da su ti trgovinski ugovori spas naše privrede i da ih treba izraditi i utvrditi; a s druge strane imali smo čuti od vaših ljudi i govornika koji su obarali sve te trgovinske odnose i ugovore i dokazivali da su oni štetni. Gospodo, mi smo juče imali prilike čuti od vaše strane jednu oštru kritiku svih tih trgovinskih odnosa sa inostranstvom. Pa, gospodo, kojim putem ćete poći kad se u tim osnovnim načelima nikako ne slažete. Neki su od vas u smislu duha Ustava i Prestone besede zato da se uvede jedan demokratski parlamentarni režim i ti su za građanske slobode. Ali smo čuli s druge strane od vaših govornika da slave i hitlerizam i fašizam i koji su čak imenovali ovde u Kraljevskoj vladi članove koji su nosioci tih autokrativnih režima, upoređujući ih sa Hitlerom, Musolinijem i drugim. A ako vi niste složni u ovim osnovnim načelima, ako vam nije jasna osnovna linija, da li da naš narod pođe putem demokratizma, parlamentarizma i demokratskih sloboda, ili treba da pođe putem autokratskog režima, fašizma, onda vi u našoj unutrašnjoj politici ne možete da provedete jednu pravu liniju, nego idete i levo i desno.

Gospodo, neki su od vas isticali da je spas naše države u krutom centralizmu i u tom smislu, gospodo, govorili su na vašim zborovima u Ljubljani, Nišu i u drugim krajevima, a s druge strane vaši ljudi i pristase i sa ove govornice i na javnim zborovima zagovaraju ne samo dekoncentraciju nego čak i federaciju. Gospodo, vi ste videli ovih dana ovakva oprečna shvatanja u vašim redovima. S toga gledišta, gospodo, jasno je da se u tom pogledu u osnovnim načelima naše unutrašnje politike niste složili i ne možete nikakvu reformu i zadovoljavajuće rešenje

dati, jer sami niste načisto sa tim pitanjem.

Gospodo, mi smo imali prilike da u pogledu socijalne politike vidimo da ni u tom pogledu nemate jasno izradena gledišta. Neki su od vas za sadašnji sistem socijalnih zakona i socijalnog osiguranja, a s druge strane videli ste da mnogi od ovih govornika traže radikalne reforme u pogledu socijalizacije, u pogledu pomaganja onih najslabijih klasa koje su dovedene do ruba propasti. Vi dabogme niste kadri da izvedete nikakvu socijalnu reformu ni u pogledu industrije, zanatstva i zemljoradnje, a ni u pogledu drugom prema našim invalidima ili našim dobrovoljcima, kad vi sami niste svesni kojim putem treba da podete. Uvek ste jedni za jedno, a drugi za drugo gledište. Čak i u jednom osnovnom pitanju koje je stavio na dnevni red šestogodišnji režim, u pitanju korupcije, niste složni. Jer i tu neki traže zakon protiv korupcije, traže najenergičnije mere da se svakome zlu stane na put, dok drugi smatraju da to pitanje još nije zrelo, da ga treba još proučavati, što drugim rečima znači da ovo pitanje treba da se odloži ad kalendas grekas.

Dakle ni u ovim osnovnim pitanjima vi niste složni. Pa, gospodo, vi niste složni ni u jednom čisto formalnom pitanju zakonodavne tehnike. Ovih dana imali smo prilike videti, kako među nama postoje različna shvatanja čak i u ovome pitanju. Jer, dok su jedni od vas dokazivali da sadašnja zakonodavna tehnika i praksa kakva kod nas vlada, ne zadovoljava, jer su tu mogući falsifikati ne samo od vlade nego i putem umetaka raznih amandmana, dotle su se drugi ograđivali protivu toga. Dakle čak ni u tome pitanju niste jedinstveni i složni. Pa, gospodo, došlo je čak dotle da se vi i lično među sobom napadate, došlo je do toga da jedan drugome prebacujete korupciju. Mi smo ovde imali prilike čuti govornike s vaše strane koji su iznosili jedan čitav niz, jedan pun koš raznih afera, da su prebacivali pojedinim vašim članovima pa čak i članovima Vlade. I, gospodo, kad vi u ovakvim pitanjima imate shvatanja da među vama sede i koruptivni ljudi, a s druge strane imate u vašim redovima ljude bezuslovno čestite, onda ne razumem kako to, da možete sedeti zajedno u ovim klupama. Kako to da onda kad se radi o tome da se ostane na vlasti, vi svi sedite zajedno.

Gospodo, mi smo imali prilike čuti da su državni rashodi, državni tereti veliki i teški i da ih narod ne može podneti. U tom pogledu izvršena je sa vaše strane jedna dobra i uspešna kritika, dok s druge strane imali smo prilike čuti iz vaših redova i govornike koji su govorili da naš narod i naša privreda nije još dovoljno opterećena, da se ti tereti još mogu povećati pa ste izglasali Zakon koji povećava terete građana. Gospodo, kad vi ni u tom pogledu, u pogledu naše poreske politike niste složni, onda ne možemo od vas očekivati nikakvu veću reformu u tome pogledu.

Gospodo, interesantno je da se čak i u ovoj budžetskoj debati s jedne strane tvrdilo da je ovaj budžet previsok, da nije realan, da se ne može ostvariti, jer da računa i sa povećavanjem poreske snage građana koja nije poznata i da će s toga biti deficita, te da optimizam Ministra finansija nije umešan. Kazalo se da smo mi imali prilike taj optimizam već tri puta da čujemo, danas je g. Ministar već tri puta ovde uveravao, kako je budžet uravnotežen i kako su naše finansije sredene, dok su ga događaji u tome uvek demantovali. S druge strane mogli smo čuti jednu čundu činjenicu sa vaše strane, da je ovaj

budžet premalen, da ima susednih država siromašnih, koje su manje, po broju gradanstva, a imaju veće budžete, koje dozvoljavaju te veće budžete kako bi bilo više novca u opticaju da bi se privreda oživila.

E, gospodo, ako vi tako shvatate da su neki od vas za smanjenje budžeta, a neki za povećanje, onda mi, razume se, ne možemo tražiti od vas jednu ispravnu budžetsku politiku.

Imali smo prilike čuti vas u osnovnim načelima kako se razilazite, u građanskim pravima itd. Dok su neki od vas zahtevali punu slobodu javne kritike, punu slobodu štampe, dotle ste čuli i sa autoritativne strane imali prilike čuti, a i sa strane nekih govornika, da je nemoguća sloboda štampe, ma da je ona predviđena i u Ustavu. Vi ste imali prilike čuti mišljenja da se sloboda štampe ne može dozvoliti ni sa ove govornice, da se moraju cenzurisati i govori narodnih poslanika, jer da u tim govorima ima šta, što bi moglo škoditi miru i što bi moglo stvoriti plemenske mržnje. Sada smo došli do toga da je Centralni presburo cenzurisao u nekim krajevima zemlje, n.pr. u Zagrebu, pa čak i u Beogradu, čak i govor gospodina Ministra Predsednika.

I sada vas ja pitam, ako je tako, ako stoji ta argumentacija gospodina Ministra Predsednika, onda je očito da su organi shvatili da je i gospodin Predsednik vlade govorio nešto što bi moglo huditi, škoditi ugledu i interesima države i što je protivu javnoga mira i poretka. (Odobranje na levlci). Sa ovim shvatanjem ja mislim da vi ne možete ni u kom pogledu doneti ništa dobro.

Gospodo, vi ste imali prilike čuti ovde u pogledu prometne politike naše kritike. S druge strane sigurno je da će se u vašim redovima naći i vaši drugovi i gospodin Ministar koji će braniti tu našu prometnu politiku. Pa eto, gospodo, u jednoj tako važnoj partiji našeg budžeta, niste u stanju da izvršite kakvu efikasnu, kakvu poštenu reformu, jer se obično svaka reforma zapeći u vama samima. Vi ste u vašim redovima vršili vanrednu kritiku celokupnog našeg gospodarskog sistema. Prigovarali ste da naša država nema planske politike, da nije u život privela Zakon o privrednom veću.

Ukratko, gospodo, sami ste vršili tako dobro kritiku da nije bilo potrebno da je mi pojačavamo. A s druge strane sa vaše strane došle su takve hvale Vladi, unutarnjoj i vanjskoj politici, valutarnoj i socijalnoj itd. itd., da smo mi u čudu, pa se pitamo, šta vas zapravo vodi, koja vas načela vode, koje je to načelo koje bi vi mogli privesti u život. Jer, gospodo, postoji zakon statike. Ako se jedno telo sa raznih strana gura, ako na jedno telo deluju razne sile, ono se neće pomaknuti sa mesta, nego će ostati netaknuto. I tako je razumljiva vaša inercija.....

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodine govorniče, Vaše vreme izmiče.

Dr. Stjepan Bačić (nastavlja): Ja mislim da sa takvim shvatanjima niste kadri izvesti one zadatke kod kojih ste stali, jer ste usled tih prilika, usled svih tih oprečnosti među vama osuđeni na potpun neuspeh i zato ono što vi govorite jesu lepe fraze. O tome je javnost bila na čisto. Zato i onda kad imate koju dobru ideju, niste u stanju da je provedete, jer se u vašim vlastitim redovima uvek nalaze oni koji to onemogućavaju iz svojih ličnih probitaka, iz svojih možda subjektivnih ali krivih shvatanja. I, gospodo, ako stvar tako stoji, onda je razumljivo da

je potrebno da se formiraju takve stranke koje će i po svome sastavu i po svojoj slobodi opredeljivanja i po svojim programskim shvatanjima biti jedinstvene i homogene i obuhvatiti narod od Triglava do Đevdelijske, okupiti ga na jednom programu sa jedinstvenim shvatanjem, na jednom naprednom programu. Jer je potrebno, gospodo, da se ceo narod okupi da može rešavati teške zadatke pred koje je šestojanuarski režim stavio naš narod. Gospodo, to se u vašoj partiji neće dogoditi; vaša partija nije u stanju to da izvrši iz razloga koji sam naveo i zato nije čudo da je naš narod osnivanje naše Jugoslovenske narodne stranke pozdravio sa toliko entuzijazma, jer smo mi razumeli narodne potrebe, jer je naš rad potpuno u skladu sa načelom 6 januara i zato što mi razumemo dušu naroda, zato mi i nailazimo na tako ogromno oduševljenje. Gospodo, da li ćemo mi izvršiti zahteve 6 januara i provesti u život ono što seljaci zahtevaju, zavisi samo od toga da li ćete vi pre ili kasnije sa ovoga mesta otići. Za provođenje te nove politike, za provođenje novih zadataka jasno je bilo da su potrebni novi ljudi, ljudi koji nisu opterećeni negvama prošlosti. Mi smo imali ljude mnogo zaslužne za našu narodnu stvar i za državu, pa su oni, većina od njih, shvatili da je dobro da se povuku posle 6 januara, jer su osetili da je njihovo vreme prošlo i da je nastala potreba da se oni povuku. Ali u tome je, gospodo, ta pogreška i tragika, što ima ljudi koji misle da su dorasli za svako doba, da vreme prolazi bez ikakvog utiska na njih, da su za sve prilike sposobni da drže vlast, i ta pogreška osvetila se i zato 6 januar nije doneo dosada plod koji smo mogli od njega očekivati.

I, gospodo, evo jedne interesantne činjenice, koju i sami dobro znate i koja najbolje dokazuje. Gospodo, vi sa ove govornice izigravate opoziciju sami sebi. Evo, stotina govornika vaših prijavilo se. Šta to znači? To znači da vi sami osećate da je potrebno govoriti u opozicionom duhu i svaki koji je dolazio ovde da govori, vršio je izvesnu kritiku. Zašto, gospodo? Zato kako bi javnost dobila utisak, kako bi dobili utisak vaši birači, ukoliko ih imate, da i vi prigovarate, da ste i vi opozicija i da biste tako stekli popularnost, jer osećate da narod ne odobrava ovu politiku, vladinu politiku, da je narod željan kritike i zato sami sebi izigravate opoziciju, pa, gospodo, čak toliko daleko idete kad dođe da se glasa, vi glasate tiho za, a kad se radi o kritici, vi vrlo glasno govorite. Pa ima i takvih među vama koji se ne izjavljuju da li će glasati za budžet ili ne, nego prećute kako bi pred svojim biračima kazali da su govorili protiv. To je najbolji znak da ste na pogrešnom putu, da narod traži promene u sastavu stranaka, a osobito da narod traži izvršenje šestojanuarskog programa sa novim strankama, homogenim strankama, koje će imati jasno izražene poglede, koje će i po svome sastavu i po svojim pogledima biti u stanju da izvrše to veliko delo.

Gospodo, vi osećajući da nemate narod za sobom, i da narod traži kritiku i opoziciju, vi ovde izigravate opoziciju, ali pošto vas narod dobro poznaje, to narod traži promenu, traži nove programe i nove ljude, zato pokoravajući se narodnoj volji i svojoj savesti, izjavljujem da ću glasati protivu ovoga budžeta.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Ima reč g. Brankó Avramović.

Бранко Аврамовић: Господо народни посланици, ово је већ по трећи пут како са овога места разговарамо о државном буџету у југословенској Народној скупштини. Цифра садашњег буџета која износи 10 милијарди 171 милијон динара јесте велика, и ако је учињена уштеда од 511,706.000 динара, колико је мање предложена сума од прошлогодишњег буџета, ипак и ова мора се узети да је велика. Поред свега тога, што имам пуно поверење у Краљевску владу, морам ипак неколико добронамерних примедба рећи код ове начелне дискусије, код буџета за 1934/35 годину.

Државни буџет треба да буде израз и слика програма владајуће странке, Југословенске националне странке у овом случају. Али немогуће је у целости, — посматрајући сваки страначки програм — извести, зато што сваки страначки програм има одредаба и таквих које се не могу извршити ни у догледно ни у недогледно доба, а нарочито данас, кад нема у свету сталности, и кад влада у свету мена и промена. Данас нема нигде у свету таквог мудрог човека и групе државника, може се рећи на целом континенту, који могу у напред одредити и за пар година дана рећи, што ће се и како ће се дешавати, и како ће се прилике кретати, тако да се свакога дана мора бити спреман да нас не снађе какво изненађење. Рекао сам малочас, да наш буџет треба да буде слика програма наше Националне странке. Мислим, да не проповедам тиме партизанство, што ћу рећи да нашу партију не сматрам као обичну партију, већ је сматрам као носиоца једног великог државног и националног програма: Статут Ј.Н.С. који је донет на конгресу, тако је добро сачињен, јер су га састављали најискуснији људи из разних бивших политичких партија. И све што је било најбоље у тим партијама, унето је у програм Југословенске националне странке.

И шта ми треба да радимо данас, господо народни посланици? Треба да настојимо да се држимо тога програма Југословенске националне странке, треба да га имамо увек пред очима и треба свима меродавним да скренемо пажњу на испуњење тога програма. (Др. Метикош: Неки дан је показао Андра Станић, шта се ради у велици и у Влади).

Господо народни посланици, сви ми овде забрањени смо на једној листи и на једном програму. Подвице тај програм није био партијски, него државни и национални, од којих принципа не смемо да отступимо. Морам се стога запитати, па каква разлика постоји сада између нас и наше унутрашње опозиције у Скупштини? Првих дана, кад се Скупштина састала, сви су народни посланици уложили труд да даду изјаве о свом државотворном расположењу и о исповедању осећаја националног и државног јединства. Стари политичари и народни посланици познавали су се међу собом добро, а ми млађи такође смо познавали старе по њиховим деловањима и познатим именима, али између себе млађи се нису познавали и тако је и дошло до такозване бристоолске акције, а остатак те бристоолске акције јесте данашња Југословенска народна странка. Људи око Бристола сматрали су да назив странке треба да буде нов и савремен. Старији и искуснији политичари решили су да буде једно прелазно име до

коначног решења тог имена на конгресу странке. Бристоолци су одмах почели са организацијом странке, држањем зборова и у томе погледу хтели су бржи темпо него старији. Друштво око Бристола постепено се смањивало, а после нишкога збора друштво се и разишло. Грешка је наше опозиције што се није вратила у матицу, када је већ матица странка на конгресу примила онај назив који су они хтели и прихватили програм и организацију ону коју су они желели. Зашто је било потребно да се ти људи одвоје и да оснивају посебну странку и поставља се и нехотице питање, да ли је по среди неки пркос или нешто друго. (Хоћера: Питај ти твоје бираче). Моји бирачи воде бригу о нечем другом, а не о вама. (Хоћера Питали смо твоје бираче). Господин „шеф“ странке не треба да се узрујава. Ви као шеф партије не треба да се узрујавате, него треба достојанствено да слушате. Јачање Југословенске националне странке у држави треба да форсирамо, јер то није партијска потреба него државна и народна потреба. (Кешљевић: Јеси ли радикал-социјалиста?) И молим Краљевску владу да обрати нарочиту пажњу привредном програму наше националне странке. Овај програм предвиђа да се штити пољопривреда и пољопривредници. Ја тражим и молим, а уверен сам да то мисле и сви моји другови из Југословенске националне странке, да треба да тежимо за тим и да треба да настојимо да се дође до тога да се заштите пољопривредни производи и пољопривреда у нашој држави бар онако исто као што се штити индустрија и као што се штите индустријалци.

А зашто баш ми да имамо права да заштитимо пољопривредника, зашто имамо права да то тражимо заштиту пољопривреде и пољопривредне производње? Зато, што је наша држава претежно аграрна држава и што ми имамо и више права да тражимо заштиту пољопривреде него индустрије. Господо народни посланици, буџет државни, који је трећи по реду који ми доносимо, смањен је од онога буџета који смо затекли као народни посланици са неких 4 милијарде динара. Али поред свега тога, господо, сматрам да порески терети, који су предвиђени у овоме буџету, а нарочито онај облик порезе земљарина, претежак је и несоразмеран, и за поједине крајеве наше земље чак и неправичан и неправедан. (Др. Милан Метикош: Зашто не тражите снижење земљарине?) Тражимо смањење, г. Метикошу и ми се не стилимо што тражимо, али ви тамо из ваших пасивних крајева сметате. Земљарина у целој држави, господо народни посланици, предвиђа се са 456 милиона. Али морамо да констатујемо то, да 222 милиона динара пада на саму Дунавску бановину.

Статистиком Министарства пољопривреде о обрађеној земљи и жетвеном приносу утврђено је да је у целој држави засејано зиратне површине 7.000.102.127 хектара, а од тога у Дунавској бановини засејано је 2.000.104.668 хектара, што значи две седмине од укупне површине у целој земљи. Неправедо је, господо, да пет седмина исто плаћају порез на земљу као и две седмине. Даље је количник према којем се изналази висина земљарине и који се множи катастарским чистим приходом, исто тако за поједине крајеве висок и неправедан. Срез иришки који је мање плодан него

пожаревачки срез у истој бановини, више плаћа процентуално земљарине него пожаревачки срез. Правио сам упоређење па сам видео да иришки срез има 22.383 хектара зиратне земље, а пожаревачки срез 42.358 хектара; дочим пожаревачки срез само нешто више плаћа земљарине и ако има скоро два пута више зиратне земље. Исти, пак, срез иришки, који је мање плодан него срезови вишњовачки, жупањски и вуковарски, множи се већим количником само зато, што је он у Дунавској бановини, и у оном делу Дунавске бановине који припада Војводини, а ова три среза сремачка са мањим количником се множе зато, што припадају Савској бановини. Још једна неправда код нас, иришки срез што плаћа порезу и на ону земљу која се не сеје а једна трећина сваке године се оставља. Они су у неплодном крају јер иришки срез спада у најбреговитије крајеве, где се оставља угарска земља и мора да се одмори у трополном господарству, а порез се плаћа и на ту земљу која се не обрађује сваке године, него лежи као угар.

У старо-бечејском, кикиндском и сомборском Срезу, где је три пута више рода него у иришком, где се сеје сваке године, исти је количник за изнајмање висине земљарине, као у срезу иришком. Ово је зато, што је срез иришки у Дунавској бановини, на територији војвођанског дела, а срезови у Шумадији, који су исте плодности као срезови друшкогорски, иришки и илочки, шумадијски срезови множе се мањим количником, него иришки. Код свих других облика порезе, господо народни посланици, порезовници се погађају са пореским одбором и са пореским властима о висини своје порезе, а једино то код земљарине не може бити, јер су ту земљишне књиге и катастар, они кажу своје и ту нема изврдавања.

Прочитаћу вам, господо, овде један пасус из књиге „Наука о финансијама“ од г. др. Милорада Недељковића, бившег професора правног факултета у Суботици, на страни 124, који каже: „Тако је на пример у Србији, у недостатку катастра, извршен, по закону од 1884 „о попису људства и имовине“, путем извесних комисија пописа (са податцима о просторности појединих парцела), и класифицирање свег непокретног имања, на основу тапија, или просто онако од ока, према извесним шаблонима, без икакве земљомерске операције. Резултати пописа земље унети су у нарочито устројене „Књиге Б.“, на основу којих је доцније стално вршен разрез пореза. Но над тим књигама није доцније вођена довољна евиденција, и исправке су чињене само у корист уписаних власника, тако да је по исказима тих књига, површина обрађене земље у Србији од 1884—1914 спала за половину (!)“.

Ви видите, господо народни посланици, ови срезови, у које спада и мој срез, који имају катастарски уређене земљишне књиге, плаћају на сву земљу своју порезу, дочим, у осталим крајевима наше државе има и извесних пореских изврдавања, како ова књига г. професора Недељковића казује.

Још и даље неправичности и неправде постоје у моме крају. Пореза на винограде много је већа, него пореза на обичне оранице. То је правично, што је приход од винограда већи него од оранице, али је неправедно то, да кад се тај

виноград повади, не може власник тога имања да дође до исправке катастра, зато што се дирекција катастра у Новом Саду изговара, да нема довољно особља, да може да исправља те катастарске податке. И не само то да онај вуче порезу и на ону земљу, која више није виноград, у оном виноградском крају, која не одговара оним ораницама из других крајева, зато што су то брдовите земље, него се дешава и још жалосније, да су дирекцији катастра у Новом Саду, у Иришком срезу, две општине пре две године потучене биле градом, жалиле се и тражиле опрост порезе.

Десило се је да се изговарало да нема могућности да катастарска дирекција ово исправи, односно да их раздужи са порезом из разлога што се честице и грунтовни улошци земаља, које су потучене градом, не слажу са оним честицама које су уписане у грунтовне књиге односно катастар, зато што се у међувремену обавила комасација земљишта у тим општинама. Не може да уђе у главу оним људима такав одговор, јер молилац себи поставља овако логичко објашњење: Па како су ме могли задужити порезом, на тај начин могу и да ме раздуже. То молим Господина Министра финансија, да у катастарској дирекцији у Новом Саду или повећа особље, ако је тачно, да га нема довољно, или да се направи нека реорганизација посла, да се промена у културама појединих земљишта обави при пореској управи уз помоћ општинских власти.

Са задовољством констатујем и одобравам аранжман Краљевске владе и Министра финансија којим је уређено питање плаћања државних дугова у иностранству. Али сматрам и знам, сећамо се сви да је прошле године било речи о томе да ће оне суме новаца, које су требале да буду употребљене на отплату ануитета по тим државним дуговима у иностранству, да ће тај новац бити употребљен за кредитирање привреде и пољопривреде преко Народне банке. Потсећам господина Министра финансија и Краљевску владу на те разговоре који су се водили у клубу и молим да се тим питањем позабаве.

Краљевска влада, господо народни посланици, нас посланике из оне групе, која је захтевала решење земљорадничког дуга доношењем Закона о заштити земљорадника, задовољила је донекле доношењем Уредбе о заштити земљорадника. Али ја сматрам да није довољно дуг период од 12 година који је предвиђен за отплату тих земљорадничких дугова с обзиром на данашње цене пољопривредних производа земљорадничких, како би земљорадник могао одужити своје дугове који потичу из доба инфлације. Смањење каматне стопе на 6% сматрам да нас може задовољити, али исто тако постављају се захтеви од стране земљорадника да се један део дуга отпише и да се рокови, предвиђени за отплату односно за коначну исплату свих дугова, продуже на дужи низ година. Ово је потребно учинити или то или оно, што траже који су заинтересовани тим питањем, т. ј. да се нађе могућности и начина да се цене пољопривредних производа односно висина тих цена приближи висини ондашњих цена, када су ти дугови направљени.

Краљевска влада изишла је пред нас са Уредбом о јавним радовима и та Уредба односно Закон може нас задовољити зато, што и ми из кра-

јева житородних осећамо потребу да се пасивним крајевима, односно грађанима из пасивних крајева да могућности да зараде голу кору хлеба, како би и наши производи могли да се пласирају у тим крајевима.

Уредба о санацији банака задовољава нас тиме што донекле регулише, или бар проба да регулише, ситуацију која је створена између улагача и новчаних завода. Сматрам да је потребно да се донесе и закон о банкама, којим би било онемогућено у будуће да ситни улагачи, који нису хтели да свој новац уложе у спекулативне послове, него су га дали да им буде уштеда у банку, сматрам да је потребно да се тим законом о банкама донесе одредбе: да управни одбор тих банака не могу тако лакоруко руковати са новцем тих штедиша и да не смеју те улоге који нису дати на дуг низ година него за извесно краће време, да их не смеју употребљавати у инвестиционе радове и спекулативне сврхе и тиме закопавати те улоге, и долазе у немогућност да их врате онима који су их крваво заслужили.

Верујем, господо посланици, да ће према изјави Претедника Краљевске владе бити учињено у питању земљарине што је потребно да се народа помогне и сматра да по овоме Финансијском закону, по коме се дају Краљевској влади овлашћења за доношење таквих уредаба са законском снагом као и овлашћења да врши штедњу. Мислим и верујем, да ће Претседник Краљевске владе и Краљевска влада знати, умети и хтети да реше и питање смањивања земљарине за идућу годину. Ово је вапијућа потреба оних крајева који су се негда називали богатим али данас могу да се назову још само плодним крајевима али никако богатим.

Спољна политика наше Владе, господо, бележи врло лепе резултате и историјске догађаје и ми можемо да будемо задовољни и да на тој политици Краљевске владе Министру спољних послова аплаудирамо.

Господо народни посланици, у сплету ових тешких питања пољопривредне кризе која је задесила нашу државу, морају се тражити путеви и стазе на који ће се начин отклонити пољопривредна криза. Сматрам да је задругарство једини добар пут, једини добар начин да се нашем народу у овој пољопривредној кризи помогне и да се учини да се кроз задругарство омогући нашем пољопривреднику, произвођачу пољопривреде, да уновчи своје производе по оним ценама које би могле да задовоље његов труд и његов зној код обраде земље. Исто тако сматрам да је врло важно да се о пољопривредном кредиту преко задруга поведе највише рачуна због тога што су банке, делом стицајем околности а делом својим неправилним радом, дошле у такву ситуацију да нису у стању да кредитирају пољопривреду, јер они кредити који стоје код банака, ти се употребљавају за кредитирање индустрије и привреде уопште, тако да пољопривреднога кредита код нас готово и нема. Једино га има код задруга за пољопривредни кредит и са овога места морамо да одамо хвалу Краљевској влади што је и на ту страну обратила пажњу.

Али молим истодобно, да се на овом питању не стане на пола пута, него да се омогући, да се кредитирање пољопривредника преко задругних

установа данас у овим тешким временима омогући и да олакша тежак живот пољопривредника.

Истодобно могу да кажем овде своје мишљење, што није усамљено мишљење, него мишљење једне групе народних посланика, који нападају пољопривредним круговима, а то је да молимо и тражимо и надамо се, да ће нас Краљевска влада обрадовати у идућем свом раду са једним законом о пољопривредним коморама.

Пољопривредне коморе су потребне да буду регулатор цена пољопривредним производима и да буду и регулатор свих питања, која се односе на пољопривреду и пољопривредника.

Исто тако, господо народни посланици, нарочито ви из пасивних крајева, осећате сваке године, кад дође зима, тешкоће, како ћете да прехраните и како ћете да снабдете са исхраном своје крајеве, са исхраном становништва. Земаљски савез задруга за пољопривредни кредит изградно је један план и предаће га Краљевској влади, у коме предлаже да се апровизација пасивних крајева проведе на задругној основи и да се омогући, да из плодноних крајева, где роди пшеница, кукуруз и други пољопривредни производи, да се из тих крајева благовремено однесе у пасивне крајеве количина хране и да се преко задруга омогући промена и измена народних добара и да се избегну све оне тешкоће, које осећа и Краљевска влада у својој политици преко г. Министра финансија и социјалне политике у најгоре доба, кад дође зима и да се отклоне и све оне неприлике, које осећају и народни посланици, који претстављају те крајеве, којима недостаје довољно исхране.

Исто тако сматрам, да ће се преко овога постићи и већа цена пољопривредним производима, и да та повећања цена неће уопште бити у пасивним крајевима, т.ј. они неће осетити повишење јер тамо су цене пољопривредним производима прилично велике, али ће се осетити на другој страни повећање тих цена, наиме осетиће се код самог произвођача.

Ово питање апровизације је у вези са железничком подвозном тарифом.

Летос сам имао прилике у Сплиту да видим, да се тамо пољопривредни производи продају по скупе новце. Видео сам, да је један од разлога и тај, што је скупи подвоз од Београда до Сплита, него што је сама вредност оних производа, који иду у те крајеве.

Господо, нас много интересира и трговинска политика Краљевске владе, нас много интересира и извоз пољопривредних производа у иностранство. Сматрам да само укратко кажем да се надамо да ће г. Министар трговине г. Деметровић наћи начина и могућности, да се Извозно друштво реорганизира тако, да се претвори по могућности у задругну установу и да одговори својим циљевима и својим намерама боље него што је до данас одговорило, и да се из Извозног друштва избегне свака бирократизација и избегну сви они поступци, који су до сада били неправилни и штетни. Исто тако сматрам да ће г. Министар трговине и индустрије наћи начин и могућности да се у Уреду за контролу извоза стоке стварно крене на боље и да извозници, који су заинтересовани тим питањем, буду задовољени.

Баштованство у крају око Новог Сада, где је

оно од увек цветало и где је било главни извор привреде, данас претрпљује тешке дане прво због тога, што наша држава нема великих градова и што су у питању велике подвозне тарифе и друго што су предратне пијаце новосадских баштована Беч и Пешта градови у Аустрији и Мађарској, у другој држави, те ти баштовански производи тешко долазе на те пијаце. Осим тога је у почетку живота наше државе била спора експедиција тих производа тако да Беч и околина због тога има своје баште, у којима су баштовани Бугари. Због тога једним делом баштованство у Новом Саду и околини преживљује тешке дане. Сматрам да ће се на задружни начин, а преко стварања баштованске индустрије конзервирања баштованских производа омогућити бољи просперитет тим производима.

Виноградарство у нашој држави је један извор г. Министру финансија за пушење државне благајне и ако желимо да виноградарци могу да носе терете, потребно је да се виноградарству укаже потребна пажња и то не смањивањем терета него једним планом и да се у Министарству привреде поведе рачуна о томе да се виноградарски крајеви одрже на тај начин што ће се забрањити да се у оним низинама где није место за винограде саде виногради. Укинуће трошарине које је извршено пре две године дана, дало је донекле виноградарству мало полета и живота. За време трајања те трошарине десило се нешто што је забрињавајуће, а наиме да се у низинама, где треба да се сеје пшеница, кукуруз, репа и т. д. појавило око 30—40.000 хектара винограда, јер кад се виноград прокрчи онда на томе земљишту не може ништа да се сеје, већ расте само трава и коров.

Производња шећерне репе је једна такође важна грана наше привреде специјално пољопривреде, и ту Краљевска влада а нарочито ресорни министри има да поведу рачуна о томе, да се стане на пут уцењивању од стране картелисаних фабрика шећера произвођача репе и да се за те земљорадничке производе постигну цене које они и заслужују према ценама фабричких индустријских производа а наиме према цени која се постигне продајом шећера.

Исто тако сматрам да се свиларству треба поклонити већа пажња. У Новом Саду постоји фабрика свиле и она не може да удовољи оним потребама, односно не може да удовољи својим задацима зато, што у државном буџету тешко долази до оних потребних инвестиционих кредита за рад у томе правцу.

Многи говорници, господа народни посланици, говорили су о просветној политици. Ја ћу да кажем само неколико речи, а то се састоји у томе да ми имамо много универзитета и много средњих школа и да је то једно болно питање, болно питање и за самога г. Министра просвете који има да се бори и да ухлеби све оне који сврше науке, а исто тако је и болно питање државних буџета, за одржавање свих тих школа. Морају престати сви сентиментални и покрајински обзир и мора се радикално решити питање редукције универзитета и питање средњих школа у нашој држави.

Нарочито смо задовољни одредбом Финансијског закона и тиме што је Краљевска влада прихватила, односно г. Министар финансија, да се заостали државни порези исплате у року од 11 година. Али истодобно молим г. Министра финансија

да се амнестирају трошаринске кривице које су наши сељаци или из незнања закона или из преке потребе за кором хлеба учинили, а те трошаринске кривице су толико велике да се дешава да им пореске власти код убирања тих трошаринских кривица продају оно што им је најпотребније у кући: стоку, па чак и поједине делове непокретног имања, а да не говорим да се много пута иде и у хапс због тих трошаринских кривица.

Исто тако нас задовољава у Финансијском закону оно овлашћење да Краљевска влада може да реши питање женског особља у државној служби. Сматрам да ће се тим питањем уједно решити и питање запослења и ухлебља оних младих свршених људи који чекају годинама са својим молбама за намештење у појединим министарствима и државним канцеларијама.

Исто тако једна важна одредба у Финансијском закону који нас, народне посланике из владине већине, може задовољити јесте она што се креће тантијема члановима управе и чиновницима у државним новчаним и индустријским заводима. Молим г. Министра финансија да поведе рачуна преко својих органа да се обазривије наплаћује пореза. Порез се данас тешко може да наплати због своје величине а и због тога што је морал плаћања донекле опао али ипак пореске власти морају водити рачуна да последњи пар волова, стока која служи земљораднику за обраду не могу се чак ни по закону продати, а по готову кад има других предмета за екзекуцију. Десио се један конкретан случај који ћу ја писмено изнети г. Министру финансија где се продао једном сељаку пар волова за 1.200.— динара и ако је он вредео 4.000.— динара, а две крмаче које је имао и нудио за екзекуцију није хтео екзекутор да узме. Зато не могу бити криви високи надлежни фактори, јер се дешава да и они порески екзекутори који су махом — тешко ми је да употребим ту реч — отпуштени разни чиновници општински и т. д. и који у пијанству врше своју дужност па се чак дешава да заједно са пијаним жандармима угњетавају поједине мирне грађане, приликом наплате пореза.

Једно важно питање које нико овде није покренуо, јесте питање православних манастира у Фрушкој Гори. Ти су манастири вршили једну културно-просветну и националну мисију у бившој Аустро-Угарској монархији и имају великих заслуга за стварање ове наше државе, јединствене Југославије. По једном закону, против кога ми нисмо имали ништа и за који смо сви ми гласали, одузета су аграрном реформом овим манастирима имања. То још не би требало да нас много изненађује. Али се дешава ово, да држава дугује појединим манастирима за аренду земљу коју је узела одмах после рата и поделила аграрним интересентима. С друге стране, ти манастири дугују држави порезу и никако не може да се постигне један аранжман, да се ти дугови пребију једни за друге, него се појединим манастирима продаје стока или непокретност за наплату дужне порезе, док они своја потраживања не могу да наплате од Министарства пољопривреде зато што се то рачуна као заостатак из ранијих година.

Сматрам, господа, да нема ни једног посланика у Народној скупштини који би био противан томе, да се г. Министар финансија специјално позабави овим питањем и да манастирима у-

блажи пореске терете за то што би манастири могли ово да употребе у хуманитарне сврхе и не би пропали.

Једно болно питање нас са севера наше државе јесте и питање државног рудника Врдник. Државни рудник Врдник има неколико стотина рударских радника, специјално квалификованих рударских радника, који месецима и месецима преко лета остају беспослени, јер држава из овог рудника слабо узима угаљ, док су радници из приватних рудника и преко лета уполсени. Овим питањем треба Краљевска влада да се нарочито позабави још и с тога, што је то једини рудник на северу наше државе који се из стратегијских и војничких разлога мора одржавати.

Господину Министру социјалне политике нарочито скрећем пажњу и молим га да се позабави питањем фрушкогорског венца, државног опоравањашта, санаторијума, и да га унапреди у потпуности тако да може одговорити потребама Војводине, јер је то једино лечилиште и плућа Војводине.

За привредна питања у Народној скупштини предлажем Краљевској влади и молим је да, кад се већ не уводи у живот Закон о привредном већу, да се изабере један специјални парламентарни одбор за привредни и пољопривредни део извођења програма Југословенске националне странке.

Овом приликом и са овога места хоћу да скрећем пажњу Краљевској влади и на то да државно чиновништво по многим надлежитвима, и вишим и нижим, није државотворно у целости, јер се често пута наилази и на дефетистичка мишљења и да се чак саботирају и држава и државотворне тежње.

Они који не мисле држави добро, они који не мисле да врше према држави своје синовске дужности, не смеју и не треба да буду у државној служби.

Исто тако господа државни пензионери, који немају много посла, често пута лаћају се дефетистичке акције. Тако ја имам један пример из Сремске Каменице, где један пензионисани потпуковник окупуља браћу Хрвате и на племенској основи харагира грађане и противу државе и противу државних органа. Тај случај писмено ћу доставити господину Министру војске и морнарице.

Господо народни посланици, ова Народна скупштина од свога почетка има за циљ и задатак да учврсти народно и државно јединство. Програм Југословенске националне странке говори о томе лепо и ми треба да се држимо тога програма, не треба да дозволимо ни унутрашњој ни спољној опозицији да руши народно јединство. Овде не мислим никога да оптужујем, али данас, у овим тешким привредним и пољопривредним временима врло је лако изазвати незадовољство, врло је лако одговорним чиновницима наговорити на леђа све невоље и све терете, али је тешко носити одговорност за државну политику у овим тешким временима.

Краљевска влада, уз помоћ народних посланика из већине, треба нарочито да обрати пажњу на све елементе који сеју раздор и који хоће да изазову племенску поделу, да нас деле не само на три дела, на Србе, Хрвате и Словенце, него господа из иностранства преко својих агената у Војводини желе да нас поделе, нас Србе на двоје, на Пречане и Србијанце.

Ми, посланици из Војводине, који се налазимо у Југословенској националној странци, то одлучно одбијамо и молимо Краљевску владу да најенергичније мере предузме противу оних, који желе да нас племенски разједињавају, па чак и српски део народа у оним крајевима, који је увек мајком Србијом одушевљен, да тај народ одвајају од државне националне целине, од Југословенства па чак и од племенског дела нашега народа. (Одобравање).

Одговор наш нека буде свима њима у нашем неуморном и напорном раду, у духу програма и статута Југословенске националне странке: За јединство народно, за Краља и Отаџбину! (Живо одобравање и плескање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. Милан Добровољац.

Милан Добровољац: Господо народни посланици, јуче је г. Прека са овога места говорио о убиству пок. Предавца. Он је рекао по стенографским белешкама ове речи: »Има једно тумачење, да је пок. Предавец убијен у оном часу — убијен то поновно подвлачим — када је био одлучио — а он је био један од првака у странци са доста великим и јаким утицајем, када се био одлучио и то сигурно знам и са другим својим пријатељима да приступи конструктивном државном раду. Али у нашим крајевима се омета од стране извесне господе, када се народ и прваци одлучују за државну и народну политику. Смта им се зато што у оном часу они престају да буду арбити како су били пуних 15 година на штету хрватског дела нашега народа и наше све државе.

Формално је казао суд, господо, ко је убио Предавца, али има и савест, која ако смо људи, поједилица мора да гризе, да му се приказују и дуси. Разумете ли ви то — дуси му се приказују? Тако је то па чак ни телохранитељ не може да одбрани пред тим«.

Г. Прека, у првом делу ових речи мисли на бивше самосталне демократе. А пошто сам и ја, господо народни посланици, припадао самосталној демократској странци и пошто ја имам телохранитеља, кога ја нисам тражио, то се из свега даде закључити да се та проста клеветничка инсинуација, изречена у другом делу пре цитираних речи, односи на моју личност.

Господо, таква клевета може се само да води у пустоши савести и осећаја. И ја, господо, могу са овога места изјавити то да сам Југословен, рођен у хрватском делу нашега народа, а да нисам Арнаутин који са својим политичким противником обрачунава иза бусија. (Поклич: Срамота са тога места тако говорити. — *Др. Кожуљ:* То је трострука простота!)

Потпретседник др. Коста Поповић: Господни Добровољац, немојте да вређате ма кога у овоме Дому. По чл. 45 Пословника Ви не смете никога вређати.

Милан Добровољац (наставља): Браћа Срби који су прошли кроз Албанску Голготу потврдиће моје речи. (Плескање). Арнаутски начин међусобног обрачунавања мора сваки наш грађанин да осуди! Кад сам ја чуо за убиство Предавчево, ја сам га осудио и осуђујем и сада — а осуђују га и осудиће моји другови из бивше самостално-демократске странке.

Ја и моји другови који смо припадали некад

самостално-демократској странци, нисмо никада били за овакова драстична, страшна и свирепа средстава међусобног обрачунавања, јер интелектуални ниво на којем стојимо дозвољава нам друга средства, а то је перо и жива реч. (Одобравање). Али не клеветничка, подла, лажна реч, већ реч истине и уверења. (Одобравање).

Ја и моји другови у борби за националне идеје и велику југословенску мисао кроз све време наступали смо отворено.

Ми смо увек, јер смо носили високо уздигнуту заставу југословенске мисли, били изложени нападању с многих страна и били на ударцу клевета, па нас није могла ни сада мимоћи ни ова велика подла клевета г. Преке.

Чудим се г. Преки који рефлектира на министарску столицу и који је био Министар у нашој Југославији, да се може тако заборавити. Он клевете нас, ма да је суд изрекао по ствари Предавчевој својој осуди. Он не верује чак ни у објективност суда који је утврдио несумњиви мотив овог жалосног чина и осудио кривца на 20 година робије.

Он не верује у оно што се израђивало баш у оно време, кад је он седио на министарској столици — у наше судско законодавство. Он, г. Прека клевете одважно по оној: *calumiare audacter forte aliquid haeret*.

Али ми се не бојимо свих тих клевета, ми знадемо да смо клеветани јер смо пре фанатично веровали у победу југословенске мисли и сада верујемо кад смо чланови Југословенске националне странке. (Бурно плескање). Ми смо свесни једнако, да смо увек имали чисте душе, чиста срца, чист образ и чисте прсте и нисмо примали никад никакве награде. Нас су увек клеветали неискрени и шпекулативни мисионари те велике југословенске идеје и непријатељи те идеје било унутрашњи било вањски. Нас клеветају због Прибићевића. Ми смо били са Прибићевићем док је стајао на становишту југословенске мисли, а сад га осуђујемо и нисмо са њим. (Бурно плескање). Нека г. Прека осуди Мачека ако имаде права. (Бурно одобравање).

Дозволите ми, господо, да будем тако нескроман па да због паралеле са прошлошћу г. Преке изнесем и неколико момената из своје прошлости, и какав сам ја био аустријски војнички поп. Ово што ћу вам прочитати то је писмо г. Марковића, једног Србијанца из Смедерева, санитарског референта и претседника пододбора резервних официра, који је пре 4 дана у Загребу на радиу одржао једно предавање, а кога г. Павлич може да посети, јер има слободну карту и није далеко. Он пише Војину Максимовићу који је онда био у Загребу велики жупан ово: „Познајем ја Милана Добровољца из најкритичнијих дана Светскога рата, из године 1915, 16 и 17. Био сам у Босни у нашем заробљеничком логору. Наредбом претпостављених предао сам аустроугарској војсци српску боницу у Подгорици. Провео сам с Миланом дуго време. Његовом иницијативом основан је у Добоју крај Усоре Југословенски клуб године 1916 са поздравом »Живела слободна уједињена самостална Југославија«. Био је увек јунак и то је остао. У том клубу био сам ја и много интелигенције хрватске и словеначке и муслиманске за онда аустроугарски поданици. Аустроугарске власти су нам претиле и најзад нас растуриле, мене у Ашах, остале на разне стране свога бојишта, на опасна места где су многи чланови тога тада Југо-

славенскога клуба погубили главе. Милан је остао чврст”. (Алојзије Павлич: Ти си био аустријски фелдкурат).

Јест, ја сам био аустријски војнички поп, али има овде безброј Срба, са којима сам стајао у вези, које сам помагао и који мене јако добро познају. Ја нећу себе да хвалим, јер то препуштам да учини о себи г. професор Павлич. И док смо били такви, господин Прека у то доба сматрао је да ће се у то доба он пола Арнаутин пола Аустријанац претворити у Хрвата најбоље на тај начин, ако плује на Србе интернирце и таоце из Херцеговине не слутећи да ће доћи час кад ће у тој нацији на коју је плувао и он постати министар. (Др. Кожуљ: Не ваља тако клеветати!).

Потпретседник др. Коста Поповић: Господине говорниче, молим Вас, да се не упуштате у личне односе и да не вређате.

Милан Добровољац (наставља): Господо, место да многи такви поспу главу пепелом и да се сматрају сретним, што их нисмо сатрли 1918 год., него смо им хришћански омогућили да постану министри, они наваљују на нас своје добротинитеље. (Аплауз).

А сада да рашчиним клеветнички говор г. Преке. Мени је жао да ћу код тога морати говорити о мртвом Предавцу, о коме живом нисам никад говорио. Мени је жао да ћу код тога морати да истини за вољу прекршим ону: *de mortuis nihil nisi bene*.

Г. Прека вели да има једно тумачење да је пок. Предавец убијен у оном часу, када се био одлучио са друговима, својим пријатељима да приступи конструктивном раду. (Павлич: Тако је!). Пок. Предавец, дан или два дана пред смрт дошао је у Дугоселу на сајмиште, гдје је војна комисија прегледала коње. Он се је с том комисијом упустио у разговор. И по упуству Предавца, ја сам се састао са том господом од комисије и они су ми причали о томе сусрету са пок. Предавцем; и како је пок. Предавец причао да су га звали у Владу, али он неће да иде, јер његов народ није за то. Причао је пок. Предавец и о уветима који су му били постављени. Господа од војне комисије изјавила су ми да су само шутала и нису знала, како да се реше приповедања Предавчева.

Ја имадем доказа, какве је све приче причао пок. Предавец и како се хвалио како и по коме је он зван у владу. Али знадем и то што су говорили сељаци кад су чули да је Предавец био зван у владу. А ја сам вама, господо народни посланици, у клубу казао то што су сељаци говорили о том позиву да Предавец уђе у владу. А г. Павлич, пошто није члан нашега клуба — али има иначе хонорарне везе са нашом Владом, (Буран смех) — и сам то признаје. (Павлич: Али није за мене, него за сиротињу!). Тако је, то смо хтели. Сељаци крај Дугог Села добро су знали, где је био Предавец и зашто је био тамо.

А на селу још се бар јасно оцењују такве ствари. И господин Прека нека изволи доћи у дугоселски срез па нека пита, зашто је Предавец убијен.

Има једно тумачење, зашто је Предавец убијен, то је оно што га народ изговорио на дан убиства његова, јер народу је његов грунт — земља његова светиња. И због грунта падају главе. А то народно тумачење може се чути сваког дана. Али треба да наведем и господско тумачење због чега је Предавец убијен. У рано јутро дошао је јавити

среском начелнику у Дугом Селу општински бележник да је почињен атентат на Предавца и да је то политичко дело, да су била два која су убила Предавца. Дугоселска интелигенција, нека одмах је знала да је један од убица дошао из Београда, а други из Загреба, и да је Предавца дала београдска Влада убити. Како у таквим случајевима ради и машта неки су видели дапаче и убице у официрским униформама, које су побегле. За четврт сата уловљен је Кошчец Томо који је убио Предавца и уловљени убица одмах је признао да га је убио јер га је Предавец материјално упропастио. Али на лицима неких у Дугом Селу опазило се силно разочарење, кад је уловљен убица Кошчец. Чудили су се та лица: »Па ипак нису га из Београда убили!« И кад машта г. Преке тако силно ради који нам то пребацује везу са тим уморством, онда није чудо што је машта у у обичних смртника који нису били министри и даље радила.

Ја сам дошао исти дан у Загреб и тамо су већ питали мене; да ли је истина да су жандарми дошли у кућу Предавчеву на претечајну и убили га. Све су те комбинације најалот задртих сепаратиста и противника режима и југословенске мисли расплинуле се. Свакако је срамота да један политички вођа сељачког хрватског народа бива убијен од Хрвата сељака и то због тога, јер га је по уверењу тај вођа упропастио. Уза све то поката се убијени Предавац уз Радића; носи се трнова круна — и говори се о крвавом Београду на спроводу његовом. А на том спроводу није се усудио говорити г. Прека да ожали Предавца јавно као мученика. Овде он говори о том, рачунајући са непознавањем свих прилика, детаља и мотива. Ни на спроводу пок. Мирка Најдорфера није имао куражи да говори г. Прека, иако се данас поноси његовим пријатељством. Него је на спроводу у Златару и Загребу говорио један бивши самосталац наш колега г. Ковач. Г. Прека вели овде да појединце мора да гризе савест и да им се духови приказују. Мене и моје колеге бив. самосталне демократске странке не може да гризе савест за оно што смо учинили за ширење југословенске идеје. Нама се појављују, истина, дуси, дуси оних, који су пали у борби за ослобођење и уједињење ове наше Отаџбине. (Пљескање). Ти нас дуси зачуђено питају: шта ради господин Прека у вашем руштву? (Пљескање). Нама се појављују овакви дуси, а господин Преки појављује се дух Хрватске републике, за коју је годинама и годинама радио. (Гласови: Тако је). А пред духом Хрватске републике, дрхће господин Прека и шапуће: Не љути се, јер ја нисам постао и не могу постати интегрални Југословен, као ови самосталци, него само синтетични Југословен хрватског смера! (Алозије Павлич: Материјалности!).

Толико, господо, о томе. Што је г. Прека споменуо и циљао на онога, који има телохранитеља, а тога телохранитеља добио сам ја овако:

Дошао сам на Банску управу и наједанпут дође један господин и вели: Вас су они усташки у Задру осудили на смрт, и добићете зато телохранитеља. (Павлич: То је интересантно!). Јесте интересантно. Ја нити сам га желео, нити сам га тражио. Овај господин Бркан у Задру, пише у своме листу, да сам ја дао пушку убојници Предавчевом, премда, у моме дому никад није било никаквог револвера нити пушке, и да сам ја наговорио овога да убије Предавца, а госпођа Предавец изјавила је, да сам

ја у часу, кад се чуо пуцањ, рекао: Сада је Предавец убијен! Ја, господо, нити сам чуо пуцањ, нити сам рекао те речи, јербо сам баш онда чврсто спавао, и пробудили су ме, кад су дошли по лечника, који станује у мојој кући. И тај лечник је отишао, а ја нисам још знао, камо је отишао, и онда је дошла једна жена, која је рекла: Предавец се је настрелио.

Није то ни хришћански мрзети некога, није хришћански подваљивати некоме, а још мање је хришћански обрачунавати се с неким на тај начин, како се обрачунао Кошчец са Предавцем и како у накнаду за Предавчев живот, они тамо Хрвати — усташе кане да обрачунају самном. Али и ако обрачунавају моја је савест у свему мирна и ја ћу можда дати свој живот само зато, јер се не слажем са њима који су ишли са г. Предавцем и који нису признали Југославију него су тражили републику. (Бурно пљескање и дуготрајно одобравање).

Сада мало о прорачуну.

Господо народни посланици! „Имајући пуно уверење у Краљевску владу, то сматрам и за моралну обавезу, јер кад сам кандидирао на једној листи, на једном политичком програму, сматрам за своју моралну дужност да тај програм бар за период за који сам изабран, спроводим, штитим и браним. Гласаћу за овај буџет.”

Овако је за време буџетске дебате рекао г. 1932 наш посланички друг који је не само по имену и презимену нама мио и драг, него дефакто, јер га са нашом Југословенском националном странком, са том великом фамилијом, која броји на стотине хиљада чланова, вежу и родбинске везе. Крвне везе, а крв није вода. Зато ми њега волимо и ако сада по нешто другачије говори него у године 1932. Колега Милош Драговић знаде да га волим и ја и зато сам цитирао његове речи из године 1932 и кажем исто: Имајући пуно поверење у Краљевску владу, гласаћу за овај буџет. (Један глас: гласао је против).

Господин Милош Драговић у своме говору цртао је нас владину већину, да ли смо учинили такве гестове у своме законодавном раду који ће наићи на пуно народно разумевање и одобравање. Слично питали су у старо доба Солона: Да ли је поставно најбоље законе? Солон је на то питање одговорио: „Нисам можда најбоље него онакве, какви су најподеснији за прилике». Тако и ја одговарам колеги Милошу на његово питање.

Господин Милош Драговић рекао је нама владиној већини, да смо ми силом прилика данас носиоци управе у овој држави и као злодухи пророк прориче нам распад и пропаст. (Хоћера: То је сигурно).

Господо народни посланици, Марко Фуриј Камил, који је живео 365 године пре Христа био је пет пута диктатор римски и славио је четири тријумфа. Много је учинио добра Римљанима и увео је ред на сваком пољу јавног живота у Риму. И када је након свега свога успешног рада морао у изгнанство он је, одлазећи из Рима, рекао: „О Боже дај да ме Римљани никада не устребају!” И ми од владине већине сви ћемо драге воље рећи сличне речи, ако овамо дођу други носиоци управе у овој држави — ако дођу опозиционари који су сада вани, сам ако заседну на ова места са једнаком искреном љубављу за Краља, за Југославију, за народно и државно јединство са чврстом жељом и одлуком да раде за

добро Краља и читавог југословенског народа, као што смо то учинили ми када смо се дали бирати за народне посланике и ушли у ту прву југословенску Народну скупштину. (Одобравање).

Господо, када говоримо већ о опозицији, морам да споменем вођу »Младе гарде, малог човека« нашег поштованог друга г. Павлича, који је једна опозиција рецимо хонорарна. Молим та реч хонорарна не долази од речи хонорар, него од речи хонор, премда он јавно признаје једно и друго. (Смех).

Господин Павлич похвалио је Министра финансија што никада не употребљава салонска кола, као што раде друга господа министри, који на својој возњи према Загребу употребљавају и по троја салонска кола. То је заиста страшно: док г. Министар финансија неће ни једна салонска кола, он има колега који одмах употребе троје саласких кола. Како се та поједина господа министри на једном возе у тројим салонским колима, то г. Павлич ваљда замислила по оној сремској песми:

Ја у соби — ноге на сокаку

Кабаница виси у буцаку

Пази мала кога си варала! (Буран смех).

А када је то тако велики грех та возња у салонским колима, зашто се онда г. Павлич заузима за г. др. Корошца, који је такође у томе грешнио?! (Алојзије Павлич: Ако је крив, дајте га суду!).

Господин Павлич уза све то што је похвалио г. Министра финансија због салонских кола није гласао за прорачун због илегалних организација, чији се чланови налазе на високом положају. Те су илегалне организације, како г. Павлич тврди, фрамасонске. Фрамасони или како ми кажемо слободни зидари некако су грдан три у оку г. Павлича. Можда г. Павлич не зна да је било римокатоличких бискупа у Загребу који су били фрамасони (Павлич: То није истина!) То су били Максимилијан Врховац и Стјепан Гаљуф. Ово сам казао да г. Павлич види да враг није тако црн како га фарбају. И ако само због фрамасона није хтео да гласа за прорачун, онда је криво учинио.

Господин Павлич рекао је о нашем г. Министру финансија сву силу похвалних речи да је добронамеран, (Ал. Павлич: Истина је!) поштен, (Ал. Павлич: Истина је!) радљив, (Ал. Павлич: Истина је!) честит, (Ал. Павлич: Истина је!) карактеран, (Ал. Павлич: Истина је!) да није запливао у корупционе воде, (Ал. Павлич: Истина је!) да је својим талентом дошао на овај доминантни положај, да се не вози у салонским колима. Пошто ја за глорификацију г. Министра не могу наћи лепших и нових ријечи — али потписујем ријечи г. Павлича — мени ће опростити г. Министар финансија да га без нових похвалних ријечи нешто замолим.

Господин Министар знаде да се бесправно сађење духана казни по § 101 Закона о државним монополим. И то најпре редовном монополском таксом у смислу уредбе о монополским таксама од 15-IV-1932, која за Савску бановину изнаша 8 дин. по струку духана — онда троструким износом монополске таксе и таксом за пресуду по 1. Бр. 229 која варира. Та се казна изриче зато да се сузбије сађење духана. И шта се догађа? Савска бановина имала је овај број случајева бесправне садње духана; године 1931 : 506.122 струка духана; године 1932 : 918.708 струка духана; године 1933 : 2.025.000, а сигурно и 2 и по милиона. И кад израчунамо, да је

посађено 2 и по милиона струкова, то износи изречена казна за то бесправно сађење овако 2.500.000 струкова по 8.— дин. комад 20.000.000; то је прикрађена монополска такса. Онда долази монополска такса у трострукој прикрађеној монополској такси — то изнаша 3 пут по 20 милиона. Онда такса на пресуду око 1 милион. То је укупно 81 милиона динара.

То је једна страшна сума за Савску бановину. Пошто се та глоба не може наплатити, то монополски прекршитељи морају у затвор, и за сваких 50 динара рачуна се један дан затвора. Ако узмемо да једна четвртина прекршитеља исплати своју глобу, а три четвртине не, то би за преосталих 60 милиона динара прекршитељи морали седети 1.200.000 дана у затвору.

Како ти људи морају у затвор, а држава је дужна да их храни у затвору, то ако сваки стоји само 4.— динара у затвору дневно, — то држава плаћа 4,800.000 за те затворенике.

А кад се право узме, зашто ти прекршитељи монополског закона морају бити тако високо кажњени или ићи у дуги затвор, кад у већини случајева нису оштетили ни прикратили монополску управу, јер су им финансијски органи поништили духан, кад су га нашли.

Ја имам случајева у мом срезу, гдје су бесправни сациоци духана кажњени са две, три, десет и више хиљада динара. Јасно је да то не могу платити, а ако их стрпате у затвор, то није код народа ништа тако страшног седети због духана у затвор.

Са тим великим пресудама неће се моћи да запречи садња духана, јер су те пресуде све на папиру. А због њих само људи кад иду на преслушања губе дане, господа чиновници губе време и троше бадава папира, а ми народни посланици имамо бескрајне и непотребне интервенције.

Ми знадемо да сељак због осиромашења сади духан, сади га јер си га не може да куши, — сади га јер је уверен да те велике казне због сађења духана не може да плати. Зато бих ја молио г. Министра финансија, да све те милионске глобе због садње духана или посве брише или их опет снизи на 10%.

Да за у будуће или дозволи садњу дувана уз наплату по струку или одреди ниже цене монополском двану, који народ употребљава. За бесправно сађење дувана да увече казну и то за оне, којима финанси посеку дуван само због прекршења закона некаквом глобом за први пут, јер ти нису прикратили монопол, а оне, код којих су нашли дуван сушен и за потребу, да казни троструком таксом, која али не би смела изнашати као досад у Савској бановини 8 динара по струку.

Ако овај мој предлог уважи г. Министар финансија у венац глорификације доћи ће један нови лист славе, кога ће уметнути, не г. Павлич већ наш сиромашан југословенски сељак из Савске бановине, а уверен сам и других бановина. (Павлич: Ја сам противник пушења дувана. Као трезвењак ја сам против тога и сами сте били трезвењак). Ја сам и сад трезвен. (Павлич: Само трезвено не говорите). То су за вас већ казали.

Господо народни посланици, ми сви желимо културно и економско подизање села, али знадемо да је једно и друго тешко провести, ако ми сељима не дамо потребних веза са њиховом околином, а особито са трговачким центрима, којима они гавни-

тирају. Ја као посланик среза Дуго Село и Кутина слободан сам упозорити Краљевску владу, а поготово г. Министра грађевина да у моме срезу кутинском постоји један цестовни потез који је једини пут, који везује Кутину односно целу Мославицу, са срезом и крајем гарешничким и градом Бјеловаром. Али тај цестовни потез за кишног времена и у зими потпуно је непроходан. Цело житељство краја између Кутине и Гарешнице већ давно вапије за побољшањем те везе. Цели онај крај, а особито села у општини Кутина и то села Шартовац—Чавић и Кутиница и села у општини Вуковје среза гарешничког, и ако су по природи богата шумама и са плодним земљиштима, сносе велико сиромаштво баш услед помањкања ваљаних путева, јер не могу своје производе нити марву да допремају на тједне пијаци и годишње вашаре у Кутину, Гарешницу и Бјеловар, на које трговачке центре гравитирају.

У том крају, у којем влада сада право сиромаштво, подигло би се благостање, када би се крозањ извела једна каменита цеста, јер би се народу пружила прилика за повољно уновчење господарских производа, а отворила би му се и крајна зарада, јер би се могле сјећи старе околне шуме, које су сада без цијене, јер је немогуће извести дрвени материјал.

Житељи села Чаире, Шартовац, Кутиница и Слатина за време киша и у зиму потпуно су отцепљени од свог средишта среског Кутина, где су сви уреди. Они у случају болести не могу по лекара, а код смртних случајева у највећој су неприлици, јер им је гробље у Кутини.

Тај цестовни потез изнаша на територији среза Кутина 4 и по км., а на територији среза Гарешница око 8 км. На том цестовном потезу леже села, у којима станују већном Срби, који су се онамо доселили из Мачве. Бивша Кр. хрв. зем. влада прије уједињења терала је такову цестовну политику.

Оним крајевима где су становали Срби у већини та влада није давала добрих путева, јер се ваљда бојала да не дођу лагље у везу са Београдом, за којим су тежили.

Ја бих за то молио Краљевску владу да том сиромашном народу, који је увек осећао југословенски, изађе у сусрет, јер су њихове општине Кутина и Вуковје сиромашне, и да им притекне у помоћ за изградњу и поправку те цесте. Велики су губици које трпи привреда онога краја због неваљалих путева. И верујући да г. Министар грађевина зна за изреку онога Немца који је рекао: »Немачка није толико богата земља да може да поднесе луксуз лоших путева«, ја молим г. Министра грађевина да те речи аплицира и на нашу Југославију и на мој Кутински срез.

Ја бих о буџету могао јоште много тога да кажем, но верујући да сам исцрпио ваше ступљење и да ћу у свом посланичком раду доћи у прилику да г. министрима скренем пажњу на поједине народне потребе, а имајући пуно поверење у Претседника наше Краљевске владе, ја изјављујем да ћу с пуном југословенском свешћу и одговорношћу гласати за овај буџет. (Бурно пљескање и одобравање).

Potpretsednik dr. Kosta Popović: Има рећ г. Nikola Preka ради личног објашњења.

Nikola Preka: Господо народни посланици, пошто сам био отсутан јучер по подне док је г. посланик Auer посветио читав свој буџетски говор на

моју адресу, то сам принуден, да на основу стенографских билежака из којих сам могао сазнати што је г. Auer говорио, одговорим г. Auerу. G. Auer по навикама природеним самосталним демократима мјесто озбиљног одговора сипље клевете и сумњичења и то не само према мени него и према прећезнијем дијелу владине већине, која није нашла потребитим да учествује у жућним упадicama и нападацима, који су са стране самосталних демократа падали против мене. Што се тиче мене, ја сам на то навикао и ништа ме не смета кад знадем да долази с one стране с које је и раније долазило. Ја прелазим преко тога и одбијам подметања г. Auera који би htijo да у момем говору нађе могућност подстрека е-мигрантској акцији, у којој има више ућеšћа његов бивши шеф него моји бивши старначки другови. Са никаквом илегалном акцијом ни ја ни моји другови нити смо када имали нити имамо било каквих веза, нити смо у терористичким акцијама били ни морално ни материјално ангажовани почимљући од Hercigonје до данас.

Изборни фалсификати и у политичким, и у опћинским изборима нису наш проналазак, нити смо то откриће ни ми први ни једини учинили. То се је небројено пута очитовало из јавних и приватних разговора, и из доба-циванја и алузija, које су чинили узajамно чланови Владине већине у овом Дому. Ја нисам о томе шutio ни онда кад сам био Министар, паће сам на то упозоравао и за вријеме избора и након избора и у сједницama Министарског савјета. То је уосталом познато већ давно urbi et orbi и зато не треба никоме никакова нова потврда.

Исправност наших редовитих судова није доведена ничим у сумњу, јер суд суди по материјалу који му дode до руке, а суд није крив, ако до суда без његове кривње, није допро материјал који би потпуно расветлио истину.

Осећај у народу постоји онакав кakov сам ја изнео, а да су извјесна господа пристапачна правом праодном осјећају, не би им оно што сам ја рекао било прво откриће.

Deplasirano је, кад г. Auer прорачунао, ад captandam benevolencijam, узима у заштиту Bana Perovića, када и он и сви остали знају, да Perović не влада у Zagreбу 15 година.

На концу имам да г. Auerу кажем, да ја нисам дао никакову нову изјаву о прихваћанју политике народног и државног јединства, нити је то било потребно, јер смо ми то у прошлогодишњој буџетској расправи јасно казали, а ја нисам крив, ако су та иста господа лани rdavo тумачила као што су и ове године на тенденциозна тумачења спремна. Идеја народног и државног јединства није нов проналазак, још мање је патент самосталних демократа; те су идеје имале мал' не све велике странке у нашој земљи, а у колико је било negде двојба, те су на nedвојben начин давно прије шестог јануара укљонјене. То ни прије није значило нити данас може значити, да се те идеје морaju тумачити онако како самостални демократи хоћ, још мање да би се ишло оним методама, којима су самосталци ишли, јер је доволјно искуство показало, да се оним методама postizava ефекат противан основној идеји. Државно и народно јединство постојало је и постојаће и без крутог централизма и без самосталске интегралности.

Господо народни посланици, ја нисам могао имати из стенографских beleжaka говор г. народног посланика и predgovornika и дошао сам на закључку

njegove reči. Zato ću se osvrnuti na tri stvari koje su mi saopštene od mojih drugova, ukoliko su tačne.

U prvom redu g. predgovornik je osporio moju pripadnost Hrvatsvu, a time i Jugoslovenstvu. Gospodo, i po mome rođenju i po mome obrazovanju i po mome odgoju pripadao sam uvek hrvatskom imenu i hrvatskom narodu, a time i Jugoslovenstvu (Pljiskanje). Nisam nikad u mome životu i ni po koju cenu menjao kabanicu, kao što je g. predgovornik tri puta u svome životu to činio.

Gospodo, iznsena je ovde jedna tvrdnja i u koliko sam je tačno razumeo, ja moram sa ovoga mesta sa indignacijom da je odbijem, da je smatram nečasnom, jer jedan čovek koji može i javno govoriti ovde neistine, taj ne bi smeo da sedi u klupama ovoga našeg Narodnog predstavništva. Gospodo, g. predgovornik je kazao da sam ja za vreme rata pljuvao na zarobljenike srpske i na druge zarobljenike Srbe iz Bosne i Hercegovine. To je, gospodo, jedna bezobrazna laž (Protesti kod većine).

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Gospodine poslanice, molim vas da birate izraze.

Nikola Preka: (nastavlja): Ja, koji sam rođen u srezu koji je eminentno srpski, i do koga je opet srez Gatački koji je takode eminentno srpski, mogu samo potvrditi da je Nikola Preka u tim teškim časovima i u tim teškim prilikama, koliko je mogao, branio svoju rođenu braću onda kad je trebalo i kad je to bilo teško. To sam imao, gospodo, smao da kažem. Ovo je odgovor g. dr. Aueru i g. Dobrovoljcu i svoj njihovoj družini pak i čitavoj javnosti (Pljiskanje na levlci).

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik g. dr. Kraft.

Dr. Stevan Kraft: Gospodo narodni poslanici, donošenje budžeta državnih rashoda i prihoda pod današnjim teškim privrednim prilikama, stavlja i Kraljevsku vladu i Narodnu skupštinu, a pre svega g. Ministra finansija pred izvanredno težak i komplikovan zadatak. Naći pravilan bilans, pravilno izravnjanje između državnih potreba koje pokazuju tendenciju ka stalnom porastu, i finansijskih mogućnosti jedne privrede, koja je u naglom opadanju i kojoj opšta ekonomska kriza sveta preči presušivanjem njenih izvora, jeste skoro nemogući zadatak, koji se ipak rešiti mora, jer država mora da živi i njen finansijski egzistenc-minimum, ako se smem tako izraziti, mora u granicama mogućnosti narodne privrede biti obezbeđen. U doba privrednog prosperiteta, kako smo ga doživeli pre rata i izvesan niz godina posle rata, ovo je izravnjanje bilo srazmerno lako, jer su rastuće potrebe države i samoupravnih tela bile kompenzirane jačanjem privrednih i finansijskih izvora. Možda je se u to vreme i prevršilo crpljenjem finansijskih prihoda, ne razvijajući i ne štiteći dovoljno privredne izvore za buduće pa je sada jaz koji je otvoren privrednom krizom tim dublji. Govoreći o krizi narodne privrede, moramo imati pred očima sve privredne redove, jer ih je kriza obuhvatila sve, gotovo bez svake iznimke, ali ne sve u isti mah, ne u istoj meri i sa istim dejstvom po celinu narodne privrede. Ove razlike služe jednoj elastičnoj finansijskoj politici da prilagodi svoje mere u individualnom poreskom kapacitetu pojedine privredne grane, da predloži poreski teret, koji je možda jedno rame preteško i predugo pritiskao na druga ramena i da tako traži i vaspostavi zdravu, opštem napretku narodne pri-

vrede, njenom ponovnom oživljavanju i podizanju korisnu ravnotežu poreskog opterećenja pojedinih privrednih grana. Pod tim vidom razumljivo je da finansijska politika u borbi sa ekonomskom krizom i njenim poraznim posledicama mora da bude elastična i pokretna, mora da pokuša da pronade i nove poreske izvore i da ih oproba, kako bi mogla da diferencira, olakša i nadomjesti stara poreska opterećenja.

Ali finansijska politika u toj borbi ne smije da se ograniči jedino na defanzivu, ona mora da koncentriše svu svoju pažnju na jačanje otporne snage narodne privrede i svih njenih grana i na iznalaženje privrednih i finansijskih mera i metoda, da se oronuloj privredi dadu novi i jaki životni impulsi. Ona mora da traži i da nađe Arhimedovu tačku, sa koje će zastali privredni život nanovo da pokrene i da osnaži. Ja time ne želim da kažem da tražim ili da pretpostavljam da bi i naša Vlada uložila ogromne šume u pokušaje da veštački pokrene privredu, i tako zvane ankurbelungsferzuche. Ne tražim i ne pretpostavljam to zato, jer mi te pare nemamo i jer je takav pokušaj kod nas vezan za druge uslove nego u industrijskim zemljama. Ali moram ipak da konstatujem i da žalim, da su naše vlade u svojoj privrednoj i finansijskoj politici do sada pokazale i suviše malo pozitivne inicijative i da smo, gospodo narodni poslanici, i mi ovde u Narodnoj skupštini u aktivnoj borbi sa privrednom krizom do sada zatajili. Gde da počne ta borba i kako da se vodi? U kojoj privrednoj grani, ili u svima u isti mah, kojim sretstvima i sa kojim bližim ciljevima?

Ja ne pretendujem, gospodo narodni poslanici, da ovde iznesem oprobani recept za siguran lek protiv privredne krize, niti da vam dam gotov i detaljan plan za suzbijanje krize. Želim jedino da zajedno s vama rasvetlim neke osnovne strane toga problema i da tražim polaznu tačku i glavne preduslove za ovakovu borbu.

Jasno je pre svega da su uslovi različiti u industrijskim i agrarnim zemljama. Tu se je ispoljila interesantna pojava, da su industrijske zemlje naročito pregle da zaštite svoju poljoprivredu i da su uložile više napora i prinete više žrtava, da očuvaju i podignu rentabilnost i proizvodnu snagu svoje poljoprivrede nego same agrarne zemlje.

I uspele su u tolikoj meri da danas u glavnom same podmiruju potrebe svoje prehrane, naročito u žitaricama, čime je položaj agrarnih zemalja postao još teži i bezizlazniji.

Razlozi toga favorizovanja i forsiranja poljoprivrede u industrijskim zemljama su u sledećem: Opadanje izvoza industrijskih proizvoda i slabljenje trgvačkog i platežnog bilansa prisilio je industrijske zemlje, da svim sretstvima restringiraju uvoz agrarnih produkata i da forsirano razvijaju proizvodnu snagu svoje poljoprivrede. — Zastoj i naglo opadanje industrijske radinosti rodilo je ogromnom nezaposlenošću.

To je diktovalo, da se bar u poljoprivredi stvore uslovi za nova uposlenja što neposredno u poljoprivrednim gazdinstvima samim, što posredno stvaranjem proširenih mogućnosti rada za račun poljoprivrede u industriji, zanatstvu i trgovini.

Kao sretstvo poslužile su u tom cilju: visoke zaštitne carine, izvozne premije za one vrste proizvoda u kojima se postizavaju izvozni viškovi (u Nemačkoj, raž, zob, danas već i pšenica), jeftini

kreditu što u novcu, što u proizvodnim sredstvima, razduženje zemljoradnika konversijom njegovih kratkoročnih meničnih dugova u dugoročne sa niskim kamatnjakom, pomaganje zadrugarstva i kreditnog, a naročito proizvođačkog, stalno opažanje kretanja cena i konjunktura, organizovanje unutar-njih pijaca; regulisanje i standardizovanje proizvodnje u cilju podržavanja i stabilizovanja cena poljoprivrednim proizvodima na povoljnom nivou. Tim i takovim sredstvima i metodama uspelo je mnogim industrijskim zemljama (Austrija, Nemačka, Švajcarska) da izvuku svoju poljoprivredu iz vrtloga svetske poljoprivredne krize i da od nje stvore centar otporne snage protiv opšte ekonomske krize. Uspelo im je, da poljoprivredi očuvaju njenu kupovnu snagu, a zemljoradničkom svetu i svemu radništvu, zaposlenom u trgovini, industriji, zanatstvu i u transportnim preduzećima za račun poljoprivrede, njegovu potrošačku moć i da tako gubitak i slabljenje stranih tržišta svoje industrije i zanatstva nadoknade proširivanjem i jačanjem domaćih pijaca. Nekim je industrijskim zemljama, naročito Nemačkoj, u cilju proširenja i jačanja domaćeg tržišta za proizvode industrije i zanatstva uspešno služila i široka akcija unutarnje kolonizacije, koja je stvaranjem novih naselbina i desetinama hiljada samostalnih malih gazdinstava dala krepke impulse za oživljavanje privrednog života. Tako je ekonomskoj krizi u tim zemljama oduzet njen vehementan i ugrožavajući karakter, koji je pretio slomom u najkraće vreme. Podizanjem i jačanjem svoje poljoprivrede, te su industrijske zemlje postavile jednu branu razornom dejstvu ekonomske krize, iza koje mogu da počinju ponovnim sistematskim i polaganim izgrađivanjem i regenerisanjem svoje poljuprivredne nacionalne privrede, polazeći sa temelja poljoprivrede kao prirodne osnovice svake nacionalne privrede. Destruktivnom dejstvu ekonomske krize suprotstavljen je centar konstruktivne privredne radinosti i u koliko taj centar dobija na terenu, u toliko se povećavaju izgledi da će nove ekonomske snage, koje su stavljene u pokret, konačno savladati krizu i vaspostaviti zdravi privredni poredak, prilagođen novim, iz temelja izmenjenim privrednim uslovima.

Ova razlaganja o putevima, kojima idu težnje za privrednom sanacijom i reorganizacijom u industrijskim zemljama, mogla bi možda nekoga navesti na zaključak, da bi se ove metode mogle recipročno primeniti i u agrarnim zemljama na taj način, što bi mi forsiranjem industrijskog razvitka naše zemlje mogli za par godina znatno popraviti uslove prosperiteta naše poljoprivrede povećajući unutrašnju potražnju poljoprivrednih proizvoda i dižući im tako cenu. To bi međutim bila zabluda iz više razloga. Proces industrijalizacije jedne zemlje zahteva duži niz godina i iziskuje investiciju velikih kapitala, koje mi u zemlji nemamo, niti ih pod današnjim prilikama sa strane možemo dobiti. Moderna racionalizovana industrija iskorišćuje sve tehničke mogućnosti automatizacije i uštede ljudske radne snage, te bi samo jedna izvozna industrija velikog stila mogla da veže i da konzumira u znatnoj meri viškove naše poljoprivredne proizvodnje. Za takovu jednu industriju mi nemamo i nećemo imati uslove. Naša poljoprivreda ostaje trajno upućena na izvoz i samo u koliko ona bude uspevala na stranim tržištima, u toliko će moći da odigra onu spasonosnu funkciju u

našoj nacionalnoj privredi i dati joj onu podršku, koju nijedna druga privredna grana dati ne može. Poljoprivreda je dakle i kod nas polazna tačka za aktivnu borbu sa ekonomskom krizom. Ona mora biti osposobljena, da postane akumulatorom novih privrednih energija, da prikuplja nove snage, koje će staviti u službu obnove našega privrednoga života. Tu bukvalno važi ona stara vulgarna, ali istinita reč: »Ako seljak ima para, ima ga ceo svet«, drugim rečima: Ako je seljaku kao najbrojnijem staležu dobro, dobro je i zanatliji, i trgovcu i industrijalcu, a i radniku, jer će svi imati posla i zarade, a padne li seljak u nemaštinu i bedu, neminovno je, da će za sobom povući i druge privredne redove. To je u našim srazmerno primitivnim privrednim prilikama toliko očigledno, da se može jedino svesti na nerazvijenost privrednog instinkta naše javnosti, ako još ne traže svi drugi privredni redovi privredne i finansijske mere za sanaciju i podizanje poljoprivrede i vaspostavljanje kupovne moći zemljoradničkog sveta, po primeru zapadnih industrijskih zemalja, gde početni zakoni i uredbe o protekcionističkoj agrarnoj privrednoj politici nisu doneseni od nekih zemljoradničkih vlada ili većina, nego od gradanskih i radničkih partija. Da li nas ovakav agrarni kurs naše privredne i finansijske politike — ubaciće možda neko — može odvesti cilju privredne obnove, kada se u svim industrijskim zemljama ispoljavaju težnje za autarkičnom izgradnjom privrede. Na to se može mirno odgovoriti, da te opasnosti nema. Autarkične parole se opet napuštaju ili bar svode na razumnu meru, jer se upoznalo, da celishodna deoba rada u proizvodnji i odgovarajuća razmena dobara daje ipak najbolje uslove za unapređenje obostranih privrednih interesa i privrednog blagostanja. Promenjene prilike na svetskom tržištu dovele su i do saznanja, da su evropske industrijske i agrarne zemlje ipak u velikoj meri upućene jedne na druge i da im spas leži u privrednoj solidarnosti, u privrednom zbliženju i međusobnom nadopunjavanju. Velike industrijske zemlje, kao n. pr. Nemačka, uvoze još uvek za desetine milijardi dinara biljnih i životinjskih proizvoda iz prekomorskih zemalja, koje i naša poljoprivreda može da proizvodi ili da nadomesti. Koliko polje rada i koliko širokih mogućnosti za jednu okretnu trgovinsku politiku i za jednu poljoprivrednu proizvodnju, koja je sposobna, da se prilagodi prilikama i zahtevima tržišta? To nisu samo teoretske mogućnosti. Nemačka izvodi ove godine obimne pokušaje u jugoistočnim agrarnim zemljama u cilju, da bi idućih godina veći deo svoje potrebe na uljanom semenju (lan, soja, ricinus etc.) zadovoljila uvozom iz tih zemalja. Plodna naša zemljišta i sretno podneblje naše zemlje, gde uspevaju odlično sve te biljke, daće našoj poljoprivredi u ovom i u drugim pravcima punu mogućnost utakmice, ako se ona osposobi za plansku privrednu akciju. U današnjem stanju, zadužena, preopterećena porezima i nametima, bez mogućnosti kredita, sa proredenim i kvalitativno slabim inventarom ona za tu akciju nije sposobna. Nije sposobna da se odlučno i planski preorijentiše i prilagodi zahtevima stranih tržišta, niti je sposobna da nastupi kao kupac na domaćim tržištima i da privredi daje potrebite impulse.

Za sve to je potrebno, da se poljoprivreda postavi što pre na zdravu ekonomsku osnovu, da se što pre i što sigurnije vaspostavi i obezbedi renta-

bilnost poljoprivrede. — To je danas najvažniji i najhitniji privredno-finansijski problem naše zemlje, čije se rešenje bez velikih štetnih posledica po ceo privredni organizam naše zemlje ne može više odložiti. — Kojim putem da se ide?

Državna intervencija u cilju veštačkog stabilizovanja cena na visokom nivou na teret državnog budžeta kod današnjih naših finansijskih prilika ne dolazi u obzir, to nas uči iskustvo žitnog režima iz godine 1931/32. Preostaje kao nužna i moguća mera sistematsko i temeljito obaranje režijskih i proizvodnih troškova poljoprivrede. — U prvom redu radikalno rasterećenje poljoprivrede od previsokih državnih i samoupravnih poreza i nameta sniženjem zemljarine i revizijom katastra.

Da je poljoprivreda naročito u severnim žitrodnim krajevima naše zemlje preopterećena porezima notorno je. Ja sam već 1930 godine povodom jedne konferencije poljoprivrednika, koja je bila održana u Somboru, izradio jedan referat i tom prilikom prostudirao poreska opterećenja poljoprivrede u raznim zemljama, pa sam našao da je poljoprivreda u severnom delu Dunavske banovine, gde je multiplikator za izračunavanje osnovice za odmeravanje zemljarine utvrđen sa 32—34, opterećena porezima i nametima u tolikoj meri, da je to opterećenje samo još u Nemačkoj bilo na istoj visini, ali je tu u sumu javnih tereta poljoprivrede bio uračunat i namet za izdržavanje puteva, župni bir i slično. — Dakle zapravo veće opterećenje zemlje javnim davanjima nego u Nemačkoj. To je i suviše u našim ekonomskim prilikama, gde zemljoradnik ne postizava za svoje proizvode ni jednu trećinu, često ni četvrtinu one cene koju postizava u Nemačkoj i drugim zapadnim zemljama. Ovaj multiplikator 32 i 34 koji se primenjuje u Vojvodini znači da se katastarski čisti prihod iz doba pre rata, kad je privredni položaj zemljoradnje bio nesravnjivo bolji, množi sa 32 odnosno sa 34 da bi se dobila poreska osnovica za odmeravanje zemljarine, a to znači, da je izvršena trostruka valorizacija katastarskog čistog prihoda, odnosno trostruka valorizacija mirnodopskog poreskog opterećenja prihoda od zemlje. Time je već kazano, gospodo, da je to opterećenje nemoguće i da mora da vodi do tih posledica koje danas opažamo. Jedno naglo osiromašenje zemljoradničkog sveta vidi se u onim krajevima, gospodo, koji su dugi niz godina smatrani kao naj imućniji i najbogatiji krajevi u našoj zemlji. Gospodo, ako prodete kolima ili automobilom kroz Srem, ja sam prošle godine tamo prolazio, vi ćete biti zapanjeni, gledajući kako su ta sela privredno stradala, kako u tim selima nema više ni jedne kuće koja je okrećena, skoro ni jedne tarabe koja je cela, nema više skoro nijednog čoveka koji ide u nepoderanom odelu. Gospodo, ja mislim da daljih dokaza za štetno dejstvo ovog poreskog preopterećenja naše poljoprivrede, naročito u žitrodnim krajevima, i ne treba. Mi smo zato, gospodo, bili jako iznenađeni kad je u prošloj godini, u budžetu za 1933/34 godinu, g. Ministar finansija dokinuo onu olakšicu, koja je bila data poljoprivredi u budžetu za 1932/33 godinu smanjenjem zemljarine za 20%. Prilike ne samo da se nisu poboljšale da bi se opravdalo ovo ponovno terećenje, nego su postale sve gore. Gospodo, ja mislim da g. Ministar finansija ovo uvida i da neće braniti se od zahteva koji potiče iz najširih zemljoradničkih krugova da se poresko

opterećenje zemljoradnje prilagodi današnjim privrednim prilikama i zemljarina smanji na jednu snodljivu meru. Potrebno je, gospodo, da se ispravi i nepravda učinjena proizvoljnim utvrđivanjem čistog prinosa ne poreskim zakonom iz 1928 godine nego po komisijama, koje su imale proceniti prihod od zemlje u pojedinim srezovima, a utvrđivale su multiplikator za preračunavanje mirnodopskog katastarskog čistog prinosa u dinare u nekim srezovima sa 14, u drugim sa 16, 18, 20, 22 itd., a u Vojvodini sa 32 i 34, iako je razlika u kvaliteti i plodnosti zemlje uzeta u obzir već kod samog katastarskog čistog prinosa. — Tako su nastale ogromne razlike u opterećenju zemlje javnim davanjima, koje u mnogim srezovima ne iznose ni 100 dinara po jutru, dok u drugima to opterećenje ide do 300 i 350 dinara po kat. jutru zemlje. — Te su nejednakosti nepravedne, a i po samu privredu i po državne finansije štetne, jer se njima uništava ceo jedan red poreskih obveznika. — Te nejednakosti treba otkloniti time, da se što pre pristupi reviziji katastra na način, da se nigde ne pređe preko jednostruke valorizacije kat. čistog prinosa mirnodopskog, jer kod današnjih cena poljoprivrednim proizvodima jedva i to opravdano.

Gospodo, dalje je potrebno u cilju rasterećenja poljoprivrede i zemljoradničkog sveta, da se izvrše stroge mere štednje, ne samo u državnom gazdinstvu, nego isto toliko u gazdinstvu samoupravnih tela. Ja bih ovde ukazao najpre na krajnu nuždu jdenog strogog sistema štednje u gazdinstvu naših opština. Gospodo, dosadnji sistem opštinske uprave, koji je vladao do izbora opštinskih odbora prošle godine, omogućio je da su gazdinstva i finansije naših opština zapadale u velike greške. Naime, opštinski predstavnici i opštinski činovnici nisu pokazali u upravljanju opštinama i opštinskom gazdinstvu potrebnu i smišljenu štedljivost i opteretili opštine suviše velikim izdacima za činovništvo. Gde je pre bilo 2—3 stručna činovnika, danas u tim opštinskim kućama često imade dvostruko i trostruko toliko, većinom nekvalifikovanih i nestručnih ljudi, bez dovoljno sposobnosti i znanja za rad u opštinskim samoupravama. Tako se dešava da opštinski nameti prevrše svaku moguću meru i da se često puta dešava da budu toliki koliko i sami tereti državnog poreza. Jedna smišljena štednja, jedno omogućavanje istinske samouprave u opštinama biće tu od velike koristi i rasteretiće naš zemljoradnički svet u velikoj meri. Slobodan sam ukazati i na to, da će biti od velike koristi ako se omgući istinska zdrava samouprava i u našim banovinama. Ako se omgući da narod putem izbora dođe zbilja do reči i do upliva u samoupravi banovina, naročito u privrednim i finansijskim granama te samouprave. Ja ne dvojim da Kraljevska vlada o tome vodi računa i da će u celokupnom okviru naših samouprava omogućiti, da narod punom savečnošću i štednjom uzme učešća u upravljanju samoupravnim poslovima, kako bi sam sebe rasteretio i doprineo oporavljanju i napretku naše privrede i time omogućio nov polet u privatnom i državnom gazdinstvu. Tom prilikom moram da napomenem još jednu stvar odnosno da ukažem na jednu pojavu, koju ne razumem i za koju mislim da je treba istinski žaliti. Iako je, gospodo, Zakonom o likvidaciji agrarne reforme donešena odredba, da se opštinama mora ostaviti bar 100 jutara oranice i da se ne smeju deliti pašnjaci u svrhe agrarne reforme, ipak se de-

šava da agrarne vlasti oduzimaju opštinama svu opštinsku zemlju, ne samo oranice nego i pašnjake. Ja to opažam u Kulskom i Somborskom srezu i žalim da moram i to da utvrdim da to biva naročito u opštinama manjinskim, ili sa većinom manjinskog življa, da se, u protivnosti sa tom zakonskom odredbom deli i zadnji pedalj plodne zemlje i gde se dele i pašnjaci. Ja sam utvrdio u nekim opštinama moga sreza da je oduzet i zadnji pedalj opštinske zemlje, tako da nema ni mogućnosti da građani na opštinskoj zemlji kopaju zemlju, koju trebaju za građnju svojih kuća i privrednih zgrada.

Gospodo, ja mislim da to nikako ne bi trebalo tolerirati i da nije u interesu podizanja naše poljoprivrede, da se opštinama ne ostavlja ni toliko zemlje da bi stoka imala nešto pašnjaka, a ako ne pašnjaka da bi imala toliko mesta da bi uopšte mogla da izade iz štala, da imade svoje plandište, da bi mogla da izade na čist vazduh i na sunce već u interesu održavanja zdravlja te stoke. Anomalija je, gospodo, ako se u jednim krajevima naše zemlje, kao na primer u Sloveniji, deli zemljište šumsko, da bi narod imao ispaše, a u drugim krajevima naše zemlje oduzima se u protivnosti sa zakonskim odredbama i onaj najpotrebniji minimum opštinske zemlje, bez koje nije moguće napredno stočarstvo ni zdravo opštinsko gazdinstvo. Jer, gospodo, te se opštine nalaze u takovom stanju, da je njima danas mnogo potreban i taj prihod od tih 100 jutara oranice, da bi mogla održati finansijsku ravnotežu i opštinsko gazdinstvo u red dovesti i da bi bile u prilici da i siromašnim članovima opštine koji nemaju svoje zemlje dadu prilike da mogu jeftino uzimati po komadić zemlje u zakup i na njemu producirati onaj najpotrebniji minimum hrane za održanje života, da posade malo krompira, zelja i drugo i da omoguće ovim siromasima da ne zavise potpuno od nadnica, koje teku vrlo slabo i neredovito, jer ti poljoprivredni radnici jedva su 4 meseci u godini zaposleni. Ja mislim da je to pitanje toliko ozbiljno i važno da će g. Ministar poljoprivrede i Kraljevska vlada omogućiti i tamo, gde je taj nezakoniti postupak agrarnih vlasti već završen da se izvrši revizija i da se tim opštinama vrati onaj zakonski minimum opštinskog zemljišta, koji im je po slovu Zakona o likvidaciji agrarne reforme utvrđen i obezbeđen. Ne treba da se u narodu zbog 100 ili 200 ili ako hoćete zbog nekoliko hiljada jutara budi osećaj da postoje izvesne razlike između pravnog stanja jednih i drugih građana. Treba svima građanima dati osećanje i ubedenje, da su svi oni pred zakonom jednaki, da uživaju istu zaštitu, jer će i ti građani punim srcem prionuti za verno, savesno ispunjavanje svih građanskih dužnosti, kako su to i dosada radili.

Gospodo, u cilju osposobljenja naše poljoprivrede za njen veliki i težak zadatak, potrebno je da se reši i pitanje zemljoradničkog kredita pod povoljnijim uslovima. Vi svi znate da je naše bankarstvo u jednom takvom stanju da ono nije u mogućnosti da kredituje poljoprivredu, ako prvi najvažniji i najveći kreditni zavod naše zemlje, Narodna banka, ne pokazuje ni interes ni volju za kreditiranjem zemljoradnika. Privilegovana agrarna banka zatajila je potpuno i to više nije tajna, to se zna u celoj zemlji, to priznaju i sami funkcioneri da ona više ne može da odgovara onome zadatku zbog kojeg je bila osnovana, naime da bude kreditna insti-

tucija za razvijanje i jačanje naše poljoprivrede. Kod takvog stanja stvari ima samo jedna mogućnost, da Kraljevska vlada, naročito g. Ministar finansija, ispita sa svoje strane taj problem i da možda ipak nađe put i način, kako bi se i Narodna banka privolela da preko zdravih banaka, a u prvom redu, preko zemljoradničkih zadruga omogući kreditovanje naše poljoprivrede kao osnovne i presudne grane naše nacionalne privrede u najpotrebnijoj meri. Ako tome pristupe još i druge mere kao tarifske pogodnosti za izvoz naših poljoprivrednih proizvoda, učinilo bi se mnogo za jačanje poljoprivrede. Bilo bi i krajnje potrebno, da se pristupi izgrađivanju i jedne naše luke, kako bi naša roba naročito naši poljoprivredni proizvodi, žito, kukuruz i druge vrste naših poljoprivrednih proizvoda mogle da preko naše luke, a ne celim Dunavom niz vodu preko Crnoga Mora, celog Sredozemnog Mora izadu na međunarodna tržišta. Ako bi se u tom cilju davala i potrebna pogodna lučna tarifa naša bi poljoprivreda mnogo dobila. Ona kako sami znate preko cele zime odbijena je od velikih zapadnih tržišta, jer preko zime plovidba Dunavom kroz 3 do 4 meseca ne radi: Naša poljoprivreda za to vreme nema apsolutno mogućnosti da se koristi izlazom na zapadna evropska tržišta, što je na najveću štetu ne samo poljoprivrede nego i na štetu naših državnih prometnih preduzeća, i na štetu trgovinskog bilansa naše države. Tim merama treba prirodno da se pridruži i privatna i javna inicijativa kako bi se naša poljoprivreda tehnički i stručno usavršila kako bi došli u mogućnost da što potpunije odgovori zahtevima stranih tržišta u pogledu onih proizvoda poljoprivrednih koje ta tržišta traže, u onoj formi i kakvoći kako ih ona traže, da bi naša poljoprivreda mogla da izvuče najbolji ekonomski efekat u interesu naše celokupne nacionalne privrede, a i u interesu našeg državnog finansijskog gazdinstva. Gospodo, dozvolite mi, da vam napomenem još koju reč o značajnom planu samopomoći naše poljoprivrede, koji je već pre dve do tri godine razvio jedan priznati privredni stručnjak i predstavnik poljoprivredne industrije u Dravskoj banovini, a koje je sada prihvatilo i Udruženje poljoprivrednika Dunavske banovine. Plan je u tome, da poljoprivrednici sami otpustaju 20% prinosa pšenice, približno izvozni višak u proseku godina, da ga država izvozi i unovči, a u zemlji da se onda održava za pšenicu minimalna cena od 200 dinara, koja se nikako ne može označiti preteranom i socijalno nepodnosivom, jer u godinama slabijega rada cene se i onako kreću u tim granicama. Plan je interesantan i svake pažnje vredan iako nailazi na velike poteškoće u pogledu tehničkog sprovođenja, jer pretpostavlja regulisanu proizvodnju i statistiku i pouzdan i siguran upravni aparat koji će suzbiti i sprečiti svaku zloupotrebu.

Na svaki način ovaj je plan dokaz koliko poljoprivreda u žitnim krajevima vodi ozbiljnog računa o svome položaju, koliko je svesna potrebe žrtava i spremna da ih dragovoljno snosi, i koliko je ta poljoprivreda zaslužila pomoć i sa strane Kraljevske vlade i sa strane Narodne skupštine.

Gospodin Ministar finansija pokazao je susretljivosti poljoprivredi i zemljoradničkom narodu, što je jedao pristanak svoj, da se za poreske dugove iz ranijih godina daju iste olakšice kao i za druge dugove zemljoradničke i da se dozvoli beskamatno otplaćivanje poreskih dugova u ratama kroz duži

niz godina. Mi smo mu za to blagodarni i nadamo se da na tome neće stati. Kad je na konferenciji poljoprivrednika Dunavske banovine u prisustvu većeg broja narodnih poslanika istaknut zahtev za beskamatnim obročnim otplaćivanjem poreskih zaostataka za 10 godina, nadali smo se da će ovi obroci, za koje verujem da će po prethodnom poreskom rasterećenju poljoprivrede moći biti realizovani, moći poslužiti g. Ministru finansija, da već ovim budžetom pristupi sniženju zemljarine, bar za nedvojbeno preopterećenje severne žitarske krajeve, nadoknađujući manjak budžetskih prihoda usled delimičnog sniženja zemljarine uplaćenim obrocima poreskih dugovanja iz ranijih godina. Gospodin Ministar finansija, izgleda, da želi da ide drugim putem i da se koristi širokim ovlašćenjima, koja su data Ministrarskom savetu §-om 48 m. predloga Finansijskoga zakona za godinu 1934/35. u cilju preduzimanja mere za sistematsku i racionalnu štednju u državnim i samoupravnim gazdinstvu uredbama sa zakonskom snagom i van okvira postojećih zakonskih odredaba, kako bi na osnovu polučenih ušteda mogao da pristupi snižavanju poreskih tereta, nadamo se u prvom redu zemljarine.

U toj nadi, da će Kraljevska vlada postignutim uštedama u prvom redu pomoći preopterećenom zemljoradničkom svetu u žitarskim krajevima, i sniziti zemljarinu, utvrđuje nas i izjava g. Pretsednika vlade i Pretsednika stranke one partije, kojoj i ja imam čast da pripadam, u klubu te partije, da će Kraljevska vlada koristiti se tim uštedama i da će u prvom redu voditi računa o krajnje potrebnom snižavanju zemljarine. O meri toga sniženja zavisice bitno, ne samo hoće li se moći realizovati poreska dugovanja zemljoradnika, nego će o toj meri zavisiti i efekat Zakona odnosno Uredbe o zaštiti zemljoradnika. Bez poreskog rasterećenja poljoprivrede isključeno je, da će zaduženi zemljoradnici moći da plate obroke od 10—18% u kasnijim godinama amortizacionog plana. A pošto je razduženje naše poljoprivrede i prezaduženog zemljoradničkog sveta preduslov, da se podigne celokupna naša narodna privreda, ja se nadam, da će Kraljevska vlada omogućiti da se plan o razduženju i amortizaciji zemljoradničkih dugova sprovede uspešno i time, da će olakšati zemljoradničkom svetu poreske terete, kako bi mogao to, što na porezima prištedi, upotrebiti na otplatu i amortizaciju svojih dugova.

U punom poverenju prema ličnosti g. Pretsednika vlade i njegovoj izjavi o volji Kraljevske vlade za rasterećenjem zemljoradničkog sveta i poljoprivrede, naročito smanjenjem zemljarine, a i u veri u uvidavnost g. Ministra finansija, koji bez dvojbe danas ipak uvida težak položaj naše poljoprivrede, ja ću, gospodo, u načelu da glasam za ovaj budžet. Svojim načelnim glasanjem za budžet državnih prihoda i rashoda za 1934/35 godinu, želim da dam izražaja još jednom osećajnom momentu. Želim, ne samo da podvlačim moju i mojih političkih prijatelja punu pripravnost, da vodimo računa o državnim potrebama i nuždama i da za njih doprinesemo sve žrtve, koje su u granicama privrednih mogućnosti i jedne zdrave i konstruktivne privredne i finansijske politike.

Želim time da dam izražaja i poznatoj činjenici, da se sav naš nemački živalj i privredno i politički solidariše sa ovom zemljom, u kojoj i on gleda i poštiva otadžbinu svoju, u kojoj i on traži i želi da

obezbedi i privredni i nacionalno-prosvetni opstanak i budućnost svoju, i kojoj on iskreno i od srca želi trajan privredni i politički napredak i konsolidaciju (Živo odobranje).

Potprirednik dr. Kosta Popović: Gospodo, sa vašim pristankom ja ovu sednicu prekidam i nastavak zakazujem tačno u 4 časa po podne.

(Posle prekida)

Nastavak u 16 časova

Prirednik dr. Kosta Kumanudi: Nastavljamo sednicu. Ima reč g. dr. Julijan Rorbaher.

Dr. Julijan Rorbaher: Gospodo narodni poslanici, u središtu finansijsko-političke diskusije jest problem: u kojem se odnosu nalaze državne potrebe i privredne moći naše zemlje.

Opća dekonjunktura naglo je nastupila iz uzroka koji leže u privrednom poretku velikih kapitalističkih država, a mi smo naglo osjetili njihove posljedice.

Država koja ima svoje velike zadatke: čuvati svoju moć i položaj u svijetu sa obranbenom snagom, svoje kulturne, socijalne i druge zadatke, nije mogla jednako naglo reducirati svoje potrebe, a da ne izazove teške potrebe u narodnom životu.

Da se sačuva pravilno funkcionisanje državnog organizma, bilo je potrebno oprezno i postepeno reducirati sredstva, koja su potrebna za njeno životno djelovanje.

Današnji budžet smanjen je za jednu trećinu, i on predstavlja rezultat nastojanja naše finansijske politike, da se dovedu u sklad državne potrebe sa privrednom snagom naše zemlje. To nastojanje je uspelo: budžetska ravnoteža je osigurana, a državne potrebe, i u današnjem teškom vremenu zadovoljene.

U problemu odnosa države i privrede, pripada primat državi. Potpuno je krivo mišljenje, da se država ima staviti u službu privrede i da se država sa svojim potrebama u svakom momentu smjesta ima prilagoditi privrednom stanju. To država ne može i ne smije. Država ne sadrži samo jedan momenat života svoje nacije, ona obuhvaća život generacija i trajanje nacije u vekovima. Odgovorna vlada jedne države mora jednako da vodi računa o savremenom stanju, kao i o političkim i kulturnim tekovinama prošlosti, a isto tako i o svojoj misiji u budućnosti. U razvijanju svoje moći i misije za državu imaju prolazna privredna stanja samo sekundarno značenje. U povjesti čovečanstva stvarale su se i razvijale snažne i jake države i u teškim i u najtežim privrednim prilikama. A isto tako su u istoriji naroda velike države propadale i u privrednim blagostanijima svojih naroda. Te istorijske činjenice dokazuju, da veličina i moć jedne države ne ovise od privrednog blagostanja. Ali postoji jedan drugi fakat, da su jake države omogućile privredni razvitak i napredak. I na osnovu tih činjenica dužnost je svake odgovorne vlade voditi računa u prvom redu o snazi i moći države i brinuti se za sredstva, da njezinu snagu učvrste. U jakoj državi ojačati će i privreda. To jačanje države danas je nužnije nego ikada.

Gospodo, mi svi opažamo i moramo konstatovati radikalne promene koje se događaju u Evropi. Uskrsele su mnoge kategorije i vrednote. Nove idejne sile zahvatile su milione naroda, koji žive oko

nas. Izmjenjuju se konstalacije sila. Novi državni, socijalni i ekonomski poredak nastaje. On još nije primio svoje definitivne forme, ali mi već jasno vidimo njihove konture na političkom horizontu. Stari politički sistemi, koji su vladali 19 vijekom, lome se; nove duhovne političke ideje pokreću narode. I sva ta nova stremljenja; ove nove političke idejne sile imaju jedan cilj da u raznim oblicima stvore jake države, koje će obuhvatiti svoju naciju i staviti je u službu svoje misije.

Demokratske snage koje su pobijedile ishodom svjetskog rata, nisu mogle u cijeloj Evropi osigurati svoje vladavine. Demokratske vladavine, najviši politički ideali 19 vijeka, nisu mogle svugdje organizovati svoju vlast. Demokracije su se oko nas počele lomiti. Njihovi narodi došli su do uvjerenja, da se sa demokratskim metodama ne može osigurati čvrsta vladavina. Demokratske struje počele su gubiti na svojoj snazi i još neki dan ugušena je u krvi jedna demokratska struja jedne susjedne države. Još većom mržnjom progonjen je liberalizam, iako je ovaj nazor na svijet imao velikih i plemenitih učinaka. On je doprinijeo oslobodenju ljudskog duha i savršenju čovječije ličnosti. Liberalne demokracije izgubile su svoju vitalnu snagu. One su bile uvjetovane i nošene velikom intelektualnom i moralnom političkom kulturom. Partijski režimi na bazi liberalne demokracije nisu pokazali odlučnosti i odgovornosti, koja je potrebna za upravljanje države u današnjim vremenima. Države su bile u neprekidnoj opasnosti, da će svaki čas njihovi najviši interesi biti žrtvovani partijskim. Oni su doveli u opasnost državne cjeline i nacionalna jedinstva. Svoje snage trošili su u jednoj ogorčenoj besplodnoj borbi, umjesto da ih ujedinjuju u cilju jačanja nacionalne zajednice. Partikularističke i klasne borbe srušile su partijske režime. Liberalno-demokratski oblici vladavine nestali su u srednjoj i istočnoj Evropi.

Nove autoritativne ideje pobijedile su u tom dijelu svijeta i one otvaraju novi državni socijalni i ekonomski poredak. One su stvorile jednu novu konstalaciju oko nas, o kojoj mi moramo voditi računa i o njoj razmišljati. Velike državne socijalne i privredne promene u jednim državama, ne mogu ostati bez utjecaja na druge. Kao što su pojedine države kulturno i privredno u odnosu međusobnog utjecaja, isto su tako one i duhovno-politički pod međusobnim utjecajem. To ne znači jednostavno primijeniti tude ideje. Fašizam i Hitlerizam nisu mogući kod nas, jer za njih nema ni psiholoških i socijoloških uvjeta u našem narodu. Svaka zemlja mora stvoriti svoje vlastite političke forme.

S obzirom na politički duh koji danas pokreće Evropu i na političko stanje koje je taj duh stvorio, mi moramo zauzeti stanovište prema novim autoritativnim političkim sistemima, moramo razmišljati o odnosu tih novih idejnih sila prema onim starim demokratskim, koje su do sada djelovale u unutar-njem političkom životu i pokazuju još danas sposobnosti za život. Politička situacija u svijetu, nas na to sili. Ona nam ne dopušta vratiti se starim partijskim režimima. Politička konstalacija vani imperativno nalaže koncentraciju svih nacionalnih snaga u smjeru jačanja države. To je vanjsko-politički postulat, a istovremeno i zahtjev privrednog stanja u zemlji. Potrebna je jedna politika koja će čuvati autoritet i snagu države, koja će omogućiti da dr-

žava zauzme u svijetu poziciju i razvije djelovanje, koje odgovara organizovanoj snazi naše nacije, a unutra će omogućiti kulturnu i privrednu obnovu.

To je cilj politike 6 januara i u tom smjeru se je ona razvijala. Ona je učvrstila autoritet države, ali je i zadržala sve one demokratske ustanove koje su bile nošene intelektualnom i moralnom kulturom našega naroda. Tom politikom snaženja autoriteta države i istovremeno čuvanjem demokratskih ustanova, koje su za život sposobne, omogućeno je odlučno i odgovorno djelovanje državnih vlasti u interesu cjeline, autoritativno djelovanje pod parlamentarno-demokratskom kontrolom.

U jedno doba, u kojem se oko nas razvijaju autoritativne, imperijalističke i revizionističke tendencije, politika 6 januara je najviša državna nužda i ta je politika do danas pokazala svoje opravdanje. Državna cjelina i narodno jedinstvo osigurano je. Sve nacionalne snage skoncentrisane su u radu za kulturnu i privrednu obnovu. Jugoslavija je postala najjači faktor na istoku Evrope. Ona je iz posivnog izolovanog stanja, u koju su ju dovele unutarne političke prilike prije 6 januara, prešla u aktivno djelovanje i preuzela inicijativu na evropskom istoku. Stvaranjem Male Antante, paktovi o nenapadanju, Balkanski sporazum velike su tekovine šestojanuarske politike, koja je stvorivši unutarnji mir u zemlji, organizovala mir u ovom dijelu sveta.

Rad jednog režima može se sa više strana promatrati, jer je i njegov predmet mnogostran i jer ima više gledišta za promatranje. Ja sam nastojao rad Kraljevske vlade osvijetliti sa stanovišta političkih idejnih sila, koje vladaju danas Evropom, nastojao opravdati njenu nužnost s obzirom na današnju političku situaciju u svijetu. Rezultati politike 6 januara, koju provodi i današnja Vlada, pokazali su opravdanost i nužnost njezinoga rada. Jugoslavija nije nikada bila tako jaka kao danas, i zato glasujem za budžet Kraljevske vlade. (Živeo! Odo-bravanje i pljeskanje).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. др. Младен Лисавац.

Др. Младен Лисавац: Господо народни посланици, као члан већине ове Скупштине, гласаћу за буџет и то не само ради тога, што имам поверење у чланове наше Краљевске владе и њезиног дичног претседника, него ради тога што верујем да оно што за сад није онако урађено, као што би требало, обзиром на прилике које постоје, да ће се и то поправити, разуме се нашом помоћу. А да би могли нешто допринети с наше стране да се то поправи, држим да сам позван и да сам дужан овде с овога места и овом приликом да изнесем оно што сам опазио, а од своје стране да изнесем оне предлоге, које сматрам за потребно да се то стање поправи. Као што вам је познато, наше данашње привредно стање је тешко. Прилике у којима живимо, ако нису несносне, оне су тако тегобне, да се морало размислити, на који ће се начин те прилике поправити. Један је корак учињен. Донесен је закон и уредба о сређивању сељачких дугова и тиме је нешто учињено, што је спасло нашега сељака од сигурне пропасти. Али, господо, ова је ствар решена само с једне стране. Није се узело у обзир она друга страна, која је дала онај новац, којим се сељак послужно, а држим да је то питање и решење тога питања исто тако важно као и само решење сељачких дугова. Овде

за време буџетске дебате изнесени су разни предлози и држим да су они у најбољој намри учињени, али нису били толико јасни, да бисмо их могли прихватити, а нарочито да би их Краљевска влада могла примити.

Од стране једног нашег предговорника названо је ово стање „једна афера“. Господо, о афери не може бити говора, јер за аферу мора бити неко крив или ради тога што је нешто хотимиче учинио, или ради тога што је нешто нарочито пропустио. Овде нема ни једно ни друго, него су послератне прилике биле такве, да су оне довеле ово данашње стање које је не само нас у Југославији навело да о овоме питање размишљамо, него је довело дотле да се то питање расправљало и на другом месту, а нарочито, као што вам је познато, на светској конференцији у Лондону. Као што вам је познато, и та се конференција разишла без успеха, ма да је као једну тачку свога програма ставила и монетарну реформу. Ја сам, господо, потпуно уверен да се монетарном реформом може решити ово питање, па да се и сељак раздужи и да се среде његови дугови, а да и они, други који су улагали у новчане заводе дођу до свога улога, до своје уштеђевине, до свога имања. Питање је, господо, на који се начин може та реформа монетарна извести. Овде у овој Скупштини пала је напомена да би се то могло учинити неком благом инфлацијом. Ја сам томе противан и с тиме се никак не слажем.

Инфлација и емисија су две ствари које су сличне као ватра и пожар. Ватра је сила тако благотворна и без које човечанство уопште не би могло да живи, без које се уопште не би могло говорити о данашњем напретку, и нашој цивилизацији и нашој култури. Напротив, пожар који и није ништа друго него необуздана ватра, уништава све наше тековине и где се он појави, ту нема никаквог добра.

Споменуто је овде да су Немци после рата употребили инфлацију и да су се тиме унеколико раздужили и своју индустрију оживели. Међутим, господо, то је опет једна смешна ствар. То је исто као кад би неко казао, тај је упалио своју кућу, кућа му изгорела и он на основу тога добио осигурање и помогао се. Он се, разуме се, помогао, али упропастио је и некога другог. Дакле тај се начин не може усвојити да себе помогнемо на тај начин, што ћемо другога упропастити.

По моме мишљењу, монетарна реформа морала би се овако схватити. Наш новац, наше новчанице, које су данас у оптицају, имају двојак карактер. Један део тога новца репрезентира такозвани државни дуг, стари аванс од 1.800 милиона и нови аванс од 600 милиона, дакле државни дуг од 2.400 милиона који се преко Народне банке издаје и ставља у оптицај. Други део новца, новчаница које су стављене у оптицај од стране Народне банке, то су оне новчанице којима је подлога било злато или пак оне менице које су трговци или други дужници тој емисионој банци предали као подлогу.

Господо, има нека разлика у новцу који издаје емисиона банка и новца који издаје држава. Та је разлика постојала између осталог и у Аустро-Угарској од 1867 године па све до увођења крунске вредности, дакле до 1892 године. За цело то време од 35 година државни новац имао је пот-

пун паритет са новчаницама емисионе банке.

Али не само да су имале потпун паритет са новчаницама аустријске банке, него су имале потпун паритет и са самим златом. Разлика је била незнатна, око 1%.

То се види и из овога. Када је неко са државном новчаницом од 5 форинти и 47 новчића хтео да купи један дукат, — а дукат није био новац него роба, — он је могао да добије дукат за 5 форинти и 47 новчића.

То је, господо, трајало од 1867 године до 1892 године то је трајало пуних 35 година. Паритет те новчанице одржао се са златом.

Ја сам пре 50 година почео да учим народну економију. Мој професор Лоернц вон Штајн први свој час почео је овако: Господо моја, запамтите, емисија је најбржи, најлакши и најјефтинији начин да се дође до новчаних средстава у привредном промету. Али емисија има и своје границе.

Што се тиче државног издања новчаница оно не сме бити веће него тромесечни порез. Зашто? Зато што све те новчанице могу за три месеца да уђу кроз државне касе и опет да се поврате кроз државне касе преко чиновника, намештеника, радника итд., тако да је то као крвоток, и док је тај крвоток подједнак и сталан не може тај новац девалвирати.

И доста, господо, ми смо се уверили за пуних 35 година да се то и одржало. Оптицај државних новчаница био је тада 31.2 милиона форината, а то би одговарало од прилике суми од 9 милијарди динара. То се стално кретало у оптицају. За време кретања тог оптицаја није било никакве девалвације.

Што се тиче оног другог новца, банковног, тај је опет имао своје покриће у здравим меницама — не толико у злату, које је било у трезорима, него у меницама оних трговаца, који су имали робу, која је долазила у промет, тако, да није било никакве стагнације.

Данас је пак настао један поремећај. Ми видимо да ми на наш новац, ако хоћемо да га мењамо, морамо у ствари да доплатимо, морамо да доплатимо неки прим од 28 и по од сто. Ова доплата прима значи већ једну малу инфлацију. Ми када хоћемо да добијемо за наш новац оно што он показује према злату, када хоћемо за 100 динара да добијемо 2650 милиграма злата, морамо да доплатимо још и тај прим од 28 и по динара, тако, да у ствари ми за 2650 милиграма злата морамо да платимо 128 и по динара.

Трговачке менице које се налазе у банци нису здраве, јер трговци не пружају ону сигурност коју би имале када би се роба могла брзо и лако продати.

Јер ако је случајно држава издала и ангажовала за нешто више за један четворогодишњи порез, ја држим да би се то могло лако устројити једним малим зајмом. Ако узмемо једну хиљаду милиона долара, то представља може бити у старој вредности 70—80 милиона златних динара. Кад бисмо узели то све и учинили да се оптицај државе и Народне банке за толико смањи, онда би се јасно видело да држава није разлог што су се наше новчанице девалвирале, него да то може бити једино до криве трговине. Ја спомињем нарочито да је трговина крива, јер наша пољопривреда не може бити крива. Пољопривредне мени-

це се не предају у Народну банку, и тамо се не есконтирају. Господо моја, кад би се то извршило, кад би држава своје новчанице сама узела у своје руке и оно што је прекомерно скинула, једне консолидовала другим, а остало оставила и ставила у оптицај, у том случају одмах би се видело, где лежи кривица и у колико оне менице које стоје у Народној банци немају праве вредности, него су нешто што је попустило и што треба поправити. Господо, ја држим да би томе послу требало што пре приступити. А осим тога уверен сам и знам да би и сама пољопривреда могла послужити за емисију. Зашто? Јер онако исто као што индустрија може служити емисији, тако исто може и пољопривреда послужити у оној висини колико износи годишњи принос пољопривредних добара, а тај износ код нас више милијарди. То може да служи као фундација из које ће се фундирати емисија. Што се пак тиче сигурности, то уместо оног осигурања која пружају трговци узајамно једно другом на појединим меницама код Народне банке, за та осигурања могла би послужити првој четвртини данашње вредности сељачких имања. Може се питати, како ћемо оптеретити ту прву четвртину данашње вредности сељачких имања кад је већ оптерећена, ја и кажем, да прву четвртину вредности сељачких имања можемо на тај начин оптеретити, ако те дугове који стоје на првој четвртини из те емисије исплатимо, било да платимо то за сељаке у име порезе, било пак она која су на та места укњижени.

Господо моја, ако се до сада пољопривреда није служила емисијом да себи набави кредите, то је само за то што је пре светскога рата сам хипотекарни кредит на земљорадника био тако јевтин, да није земљорадник имао разлога да се послужи емисијом. Хипотекарни кредити били су по 4%. Ако је когод узео на своје имање до три четвртине вредности његове хипотекарни амортизациони зајам плаћао је 4 и 3/4% амортизације, па је за 45 година исплатио и главно и интерес. Разуме се онај који плаћа 4 и 3/4 амортизације на хипотекарне зајмове, тај неће отићи код једне емисионе банке да онде тражи зајма, на које ће морати, обзиром на трговачке прилике, да плаћа 5 или 6%. Данашње су прилике друкчије. Данас је земљорадник упућен да се послужи и емисијом, али разуме се не овом трговачком која је врло скупа. Јер кад су до сада трговци плаћали 7,5% на своје дугове, то није било отуда што је тај зајам толико коштао и што су Народна банка и акционарска друштва хтели да се тиме користе него је то долазило отуда, што је толико пропало код разних трговаца, те се морало тражити 7,5% да би се могли вршити велики годишњи отписи. Разуме се код земљорадника, чији је дуг на првоме месту осигуран, код тога не може бити говора ни о 1% губитка и према томе сама интересна стопа може бити минимална управо може да изнесе само толико колико кошта штампање папира, новчаница и она режија која је код емисионе банке.

Према томе држим да би се наши сељачки дугови, бар једна четвртина тих дугова, могла врло лако средити, кад би се створила једна засебна емисија тих пољопривредних новчаница. Те пољопривредне новчанице, теретиле би земљо-

радника само са 1—1,5% годишње управо са онолико колико стаје режија за штампање тих новчаница и режија уопште за рад по тим новчаним заводима.

Господо, ја држим кад би се о тој ствари мало размислило, у томе случају би се, као што сам казао, једна четвртина свих дугова одмах ликвидирала, а друге две четвртине т.ј. од 25 до 75% вредности сељачких добара, то би се могло опет ликвидирати путем заложница, тако да се и те заложнице, у случају да се желе ликвидирати, могу заложити код дотичне емисионе банке до 2/3 њихове вредности. А што се тиче последње четвртине данашњих сељачких дугова, т.ј. код оних који су потпуно задужени, ту последњу четвртину ја бих сматрао као замрзнут кредит, као кредит на који се привремено не плаћа никакав интерес све дотле, док се амортизациони зајам повремено не исплати. За толико колико се отплаћује, за толико би се замрзнути зајам открављивао и долазио под интересну стопу од 6%. На овај начин би се нашао пут да се и сељаку помогне, а уједно да се открави један велики део наших улога код разних завода. На тај начин држим да би се боље решила она ствар и оно питање које нас све тишти и могли би да помогнемо и онима који су до сада свој новац улагали откидајући од својих уста, а сада не могу ништа да добију. Без тога прети опасност да ће кроз дужи низ година ове банке, којима је тај новац поверен, својом режијом потрошити не само свој властити капитал, него и оне улоге који су им поверени.

Разуме се то би била велика штета и за нашу привреду и уопште за оне људе који су тај новац тим заводима поверили. Ово сам имао овде да кажем, ради тога што је, као што сам рекао, са више страна истакнуто и споменуто тешко стање наших финансијских, новчаних и економских прилика, па ако се буде сматрало да је и у тој ствари нешто истина и да би се могло нешто променити, држим да би могло послужити као нека сугестија или као неки подстрек да се о тим стварима размишља и да се дође до тога што и ми сви хоћемо: да спасемо нашу привреду и данашње невоље и да јој стање поправимо. То сам имао да споменем о том стању. Осим тога морам напоменути још нешто.

У Банату и уопште у Војводини наша земљарина је тако тешка да је тешко носити и народ се тужи и сматра да мора пропасти, ако буде и даље тај терет снашао. За илустрацију овога стања навешћу вам један пример. Један ратар из Вршца дошао је па је на једној јавној скупштини ово споменуо. Ја сам браћо поделио своје имање на неколико својих синова. Свима сам дао по неколик јутара. Кад је дошла година добио сам опомену да платим порез, разуме се и прирез. Кад сам отишао ишту од мене за једно јутро 240 динара. Ја сам звао своје синове и рекао им: децо, ево зову ме да платим порез и прирез. Сваки од свога земљишта треба да ми надокнади. А колико треба платити? Свако јутро по 240 динара. Они су рекли: Отац, како тражиш од нас да платимо 240 динара по јутру, када можемо од твојинца да добијемо земљу под аренду за 200 динара а ти тражиш од нас да ти накнадимо само порез 240

динара. Из тога се види да нико већ нема рачуна да има своју земљу, јер је боље да узме земљу под аренду и на тај начин да се припомогне, а на своју земљу могао би само доплаћивати. Ја држим да ови наши покушаји да с друге стране нађемо неке нове пореске изворе који ће повећати државне приходке, да ће нам то добро послужити да управо ту земљарину смањимо, а крајње је време да и то учинимо. А овај пример који сам споменуо најбоље и најјасније то илуструје.

Могао би и друге ствари навести. На пример навешћу вам једну ствар о којој би се дало размишљати. Вршац се састоји из два дела: из српског и немачког дела. Мене је увек интересирала смртност која се особито осећала на српском делу вароши. Па сам до ове године проверио, у атрибутивном стању, како умиру Срби а како Немци. Па каква је разлика била да вам кажем. По званичним подацима Срба ратара може бити да има 2/5, а Немаца има 3/5. У целом Вршцу било је дакле много више Немаца него Срба. Од Срба је умрло од одојчади до једне године за 1 годину дана педесеторо, код Немаца деветоро.

То је тако страшна разлика, господо, да се мора човек питати, одкуд да је умрло пет и по пута више Срба него код Немаца за исто време.

Дао сам и даље проверити у матричарском звању. Од свршене прве до свршетка треће године помрло је на српској страни 18 деце, а на немачкој само шесторо. Дакле три пута је више Срба помрло него Немаца. Кад то узмемо, свакога мора довести на размишљање: откуд умире толико много Срба, а Немаца не? То је једна ствар, која се може лако растумачити. То, господо, није било само у једној години, то траје пуних 90 година. По званичној статистици, која је објављена 1844 године било је Срба, ратара у Вршцу исто толико, колико их има данас, 1934 године. За то цело време није се ни један помрло, и то из тог разлога, што је увек помор био на српској страни пет пута већи код одојчади него код Немаца. Питате; откуд је то дошло? Сад ћу вам растумачити. Вршац је једна варош и место, у коме има око 5.000 јутара винограда, и ту има толико посла, да је лети запослено и мушко и женско. Жене иду на посао, остављају малу одојчад код куће, и та млада деца, за време докле њихове матере раде у пољу, добијају пуно кравље млеко. То млеко није рђаво, врло је добро и најбоље је. Жена ради у пољу, а децу хране млеком бабе, стрине или тетке. Будите, господо, уверени, да то млеко убија нашу децу, и услед тога код Срба је помрло 50 деце, а код Немаца само деветоро, јер њихове жене не иду у поље, не остављају децу, нити их хране пуним млеком. Ја се сећам пре 28 година био сам у селу Кончаници, крај Дарувара, код једнога човека, који је имао млекару и хранио свиње обрањив млеком и свинче од 7 месеци дотерало је тежину од 110 кила. Кад сам видео да он храни свиње обрањив млеком, упитао сам га: Зар немате никакве штете, јер сам знао, да од обраног млека прасци могу добити катар или запаљење црева. Он ми је рекао: Немам никакве штете. А како то може бити, запитао сам. Рекао ми је: Не знам. Том приликом дошао сам код њега и видео сам неку корпу са куглицама налик на коштице. Питао сам га шта је то? Одговорио ми је, то је казеин, који вадим из

тога обраног млека и продајем по 40 новчића кило. Молим вас, господо, тај казеин што је извадио из тога млека спасао је оне прасце од тога, да нису поскапали и добили катар, запаљење црева. А наша деца из Вршца, њих педесеторо годишње, умире због тога што нема никога, који би могао да извади казеин из пуног крављег млека, и да се тој деци даје млеко, од кога се не би разболела. Таква манипулација скоро ништа не кошта. Кад је овај човек у Кончаници могао за своје прасце да се побрине, да прибави једну машину, да извади казеин из млека и спасе своје свиње, ваљда се и за ове људе може неко да побрине, и да се деца спасу од смрти. Није тако само у Вршцу. Држим да је тако и у другим местима, али то би требало проверити, и у том случају са мало добре воље могао би човек спасти хиљаде подмлатка, који овако умире.

Дакле ово неколико ствари које сам овде изнео споменуо сам, јер држим да су оне од толиког замашаја и да ће бити од опште користи.

Ово сам имао да кажем и понова изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање и плескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Иса Богдановић.

Исо Богдановић: Господо народни посланици, толики број говорника који се изређао за ово неколико дана, говорили су, износили су напомене, изразили су разне мисли и разне сугестије о томе, на који би се начин могла решити ова тешка привредна криза која постоји код нас, као и по целом свету. Ја мислим да сви ми, који смо овде у Народној скупштини сарадници наше Краљевске владе, да смо сви ми на томе пољу једнодушни и спремни да са своје стране учинимо све што треба да се помогне Влади да из ове привредне и финансијске кризе изађе чиста и поштена образа. Овде су падали многи предлози и многе сугестије, и те предлоге и сугестије не можемо сваки час понављати. Ја ћу ове у своме говору само да подвучем говор мога пријатеља г. Анте Ковача, који је говорио о приватној иницијативи, а специјално поменуо привредне и културне установе, а нарочито универзитете и позоришта и могу да изјавим да се потпуно слажем са нашим другом г. Антом Ковачем у његовим погледима, на просветни и културни живот. Нећу говорити о тим установама, јер је о томе рекао што је мислио наш пријатељ и друг г. Анте Ковач, а ја ћу се осврнути на приватну иницијативу али на другом пољу, на пољу које је од врло велике важности за наш просветни, културни и привредни живот.

Ако се сетимо, господо, колико је пре рата чинила и учинила приватна иницијатива на томе пољу, ми ћемо утврдити и ја јасно могу да кажем да је приватна иницијатива у народу учинила више него стотине и стотине важних министарстава на културном и просветном пољу. Приватна иницијатива је главни фактор за културни и просветни напредак једнога народа. И ја могу, господо, слободно да нагласим да је наш „Привредник“ и „Радиша“ у Хрватској, затим „Просвета“ и „Гајрет“ у Босни, „Словенски Југ“ и „Народна Одбрана“ у Србији итд., да су те установе, које су створене приватном иницијативом, створиле пре рата такве националне фаланге у народу, да је тај рад и резултати њиховог рада био неоспорно од највећих услова, што је наш народ био на тако ви-

соком моралном степену, што су наши карактери били тако велики и јаки, као што су били пре рата. Ако се вратим у послератно доба ми можемо нажалост констатовати да је та приватна иницијатива у нашем народу после рата потпуно угашена и, с правом рећи, напуштена. Пређимо на наше село па ћемо видети данас да школе оскудевају у погледу своје сељачке интелигенције, јер су на село дошле већином женске учитељске силе које не могу дати нашем селу и сељаку оно, што му може дати један учитељ. Ако пређемо на наше паланке у којим паланкама имамо нашу интелигенцију, у којима се паланкама налазе неке гимназије, грађанске школе, пољопривредне и занатске школе, ми ћемо видети да је сва та наша интелигенција у тим среским местима потпуно замрла, да је рад наших интелектуалаца у народу ништаван и да она тесна веза која је пре рата постојала између интелигенције и сељака, данас више уопште не постоји.

Ја се сећам, господо, још у своје време када сам ја као студент и ђак са групом својих другова из гимназије и са универзитета ишао по селима са тамбурашким зборовима и просвећивао и увесељавао народ. А данас, господо, има врло мало наших интелектуалаца који би узели себи задатак да иду по селима да подигну дух народа, да оживљавају народ, да стварају карактере у њему итд. Није прилика на селу, по моме дубоком уверењу, још су и сада врло слабе. Ако се окренемо по свима крајевима наше отаџбине и погледамо на села, ми ћемо видети да села у погледу хигијенском и здравственом, стоје на врло ниском ступњу. У маси наших села има много туберкулозе и прети опасност и претстоји нам брига и старање како ћемо и на који начин сачувати нашу омладину и спасти је од једнога страшнога непријатеља који се зове туберкулоза. На том пољу рада у сузбијању туберкулозе ја мислим, господо, да би наша приватна иницијатива могла учинити много, а наша државна политика и наша одговорна влада морале би у томе правцу да помажу све људе који на томе пољу раде.

Када би се све ово овако чинило, онда би дефинитивни закључак из овога био да би такав рад у народу, који би приватном иницијативом био покретан и вршен, донео велике користи у свакоме погледу, а нарочито би се оваквим радом оживио стваралачки дух у народу, без кога стваралачког духа не може бити говора о напретку једнога народа. Оваквим радом створиће се мали радише, створиће се карактери и подићиће се морал народу и национална свест и грађанске дужности до оне висине, каква је потреба да један народ буде спреман и способан за самогалан живот.

У временима велике привредне и финансијске кризе народ треба да буде способан за самоодржање.

Наш Министар спољних послова, уважени г. Јевтић, образлажући нам мотиве који су водили балканске државе да створе Балкански пакт, врло је лепо оцртао који су мотиви натерали балканске државе да дође до овога пакта, а то је само свест да су увидели да у овој данашњој међународној конфигурацији свака је држава преплуштена себи и да баш ради тога што је свака балканска држава преплуштена себи, да су оне саме

морале водити рачуна да осигурају своју егзистенцију.

И наш рад у народу унутра мора бити исто тако енергичан и активан; ми морамо ширити веру и самопоуздање у народу да бисмо постигли да се у њему самом створи веровање да ако се он сам у првом реду не брине за себе, да ако тај народ сам о себи не мисли, да ће свака друга брига коју би други о њему водио, увек бити лабава и недовољна. И наша влада и један од наших министара у влади врло је лепо једном приликом рекао да данашња влада има једну велику задаћу, а то је да води политику малог и ситнога грађанина који се у данашњим тешким приликама бори за парче хлеба и за свој опстанак и који у својој политици нема ничега спекулативног. Јер то нису грађани, који трче за министарским столицама и за посланичким мандатима, него траже један битан услов за своју егзистенцију, за одржање себе и својих породица.

Ову и овакву политику мора сваки од нас да прихвати, ову политику, коју је нагласио г. Министар, наша партија је дужна потпомагати до крајњих граница њене могућности, и влада мора да потпомаже, и не само влада, него све наше државне и самоуправне установе морају то чинити; и општина, и срез и банска управа ит.д., сви морају водити рачуна о ситним и минималним захтевима нашег ситног грађанина, радника, занатлије и сељака, који у својим захтевима не тражи ништа друго, него минимум осигурања за свој живот.

Оваква политика, која би се на овај начин водила у Народној скупштини, јесте она права, истинска народна и демократска политика. Ову политику и приватну иницијативу могу да потпомажу нарочито банске управе. У привредном и културно-просветном погледу, банске управе могу јако много да учине, и специјално могу да учине у оним крајевима, где банска управа располаже са више финансијских и економских средстава за те сврхе.

Један од наших другова г. Милош Драговић, говорећи о бану Перовићу, споменуо је да је исти господин (*Милош Драговић*: Ти си његов љубимац!) Перовић путује по својој бановини као један Краљ, да га тамо дочекују итд. итд. Ја мислим, господо, да само они људи, који су на власти, који имају сталан контакт са народом, који виде, шта се у народу ради и какве су потребе народне, могу правилно управљати тим народом. Ја мислим, да је г. Бан Перовић, ралећи тако, схватио уистину своје право и дужности, које треба да он врши према своме народу. У исто доба... (*Јозо Батинић*: Ко је то његов народ? Он је Хрват!) Онај који и твој. (*Јозо Батинић*: А, ми га не признајемо, ми га нећемо!)

Ја мислим да се г. Драговићу поткрала једна велика грешка, што је у своме говору подвукло, да је брат г. Бана Перовића у Италији, у Задрву први доглавник талијанске владе, што је врло погрешно и нетачно. Г. Бан Перовић има једнога брата, који се зове Крле Перовић, који и не живи у Задрву, него је тамо некада био и побегао отуда и отишао, и данас се тај Крле Перовић, брат нашега бана, налази у Сарајеву као неки пољопривредни чиновник.

Ово сам хтео да напоменем ради тога, што би

био грех, да одавде са овога места чинимо такве грешке према једном претставнику наше власти, специјално у Савској бановини да се чине такве грешке и тврђења, која су апсолутно нетачна и нису на своме месту.

У правцу те такозване приватне иницијативе и сарадње на томе јавном пољу ја мислим да могу наши другови народни посланици такођер јако много учинити, јер и сам изборни закон, пошто је систем изборног закона такав да сваки посланик добија свој срез, има тенденцију једне врсте поделе рада. Дати свакоме свој срез значи поделити посао између нас свију скупа, да сваки у својој срезу чини за онај крај све оно што може да чини помоћу власти и помоћу ове приватне иницијативе.

Ја сам уверен да ће народни посланици у том правцу било политичком било коме другоме учинити много. Иако се све ове моје напомене које сам у своме говору изнео остваре, и ако се тако буде све радило, ја мислим да би ми рад нашој Влади и нашим претставницима у Влади посао олакшало за 50%. Данас је таква психоза код нашега народа, да ми народни посланици најбоље можемо да видимо, колико народ тражи и очекује одозго. Ако ми будемо све пустили на владу и ако народ буде тражио и ослонио се све на власт, да она све за њега чини, онда је сасвим разумљиво да услед те гломазне администрације, која постоји услед пренапнатости послова мора да трпи и зато онда наш народ прстом указује и грди да наша управа и администрација ништа не ваља. Ја не разумем, како може један министар просвете, који има преко 25 и више хиљада учитеља, и који има преко 10.000 професора итд., да уђе у сва она питања у просветном и културном погледу, кад он нема времена уопште да сам проучи ни сва лична питања тога особља, којим он управља и како је онда могуће и на који начин могу ти људи да се баве и законодавном страном, просветним и културним установама и да даје потребну иницијативу за све послове, када се толико од њих тражи.

Наша партија, која је заснована на шестојануарском режиму т.ј. на принципу идеје државног и народног јединства, добила је у народу подршку од свих оних елемената, који стварно државу сачињавају, а то је наше село и ситни мали грађани. У нашој партији су сви они, којима је на срцу да се наше унутарње прилике среде и сви они, који теже за тим да скину сва она политичка питања, која су запрека нашег државног и националног напретка. Али, господо, има још људи који истичу хрватско питање. Постоји ли данас хрватско питање? Ја могу одавде на ово питање без устезања одговорити, да хрватско питање више не постоји и да оно није могуће. Јер, после 16 година нашег државног живота, они који у данашњим приликама постављају то питање, нису више пријатељи наше земље, нити ће икада постати пошто су ти људи, који о томе питању данас мисле, отворени противници наше народне и државне политике. Они ову државу нису никада волели, нити ће је волети. Осим тога, то су људи, који у данашњим приликама немају апсолутно никаквог контакта са народом, нити познају његову данашњу психозу. Само ти људи који у на-

род уопште не залазе нити долазе с њим у додир, стварају хрватско питање као горуће и једино спасавајуће за нашу земљу. Ово питање постоји само за оне појединце спекуланте, који су оцењивали своју земљу за министарске фотеле и за разне услуге, које им је држава учинила, па су поновно напуштали државну политику и постављали оваква питања као разлог што иду понова у оне редове из којих су дошли.

Ово питање постоји за оне, који са својом негативном политиком и негативним радом иду за тим да онемогуће да се наша земља среди и да се успори остварење политике наше странке која је утврђена шестојануарским програмом.

Држава се не сме освртати на овакве појединце, а они никада не смеју и не могу свратити с пута нашу политику којим је она пошла, јер је Југословенска национална странка сврстала у своје редове батаљоне политичких пријатеља и бораца, који ће се борити за своје идеје, а против оних који постављају лажна питања, као што је хрватско питање и лажне фантастичне памфлетске политике која се води у појединим деловима наше Краљевине.

Између осталих питања која су овде пала, говорило се толико пута и о слободи штампе и демократији. Један од наших пријатеља, а мени се чини г. Елеговић, казао је, да не може бити духовнога јединства без потпуне слободе и праве демократије за коју је наш народ врло слободан, а ја бих могао до додам овоме па да кажем, да не може бити духовнога јединства без добре штампе и истинске демократије, јер само добром штампом и истинском демократијом може се створити услов за разматрање свих питања која стоје пред нашим народом. За илустрацију свега овога ја могу да кажем да смо ми имали пре 6 јануара потпуну слободу штампе и праву демократију, па смо видели, до каквих је резултата та слобода штампе и истинска демократија довела. И колико је народ способан за ту праву демократију, могу да кажем да сам се баш у ономе моменту кад се догодило убиство у Народној скупштини и дошао шестојануарски режим, налазио у нашем народу и слушао од народа ове речи: „Хвала Богу што је једанпут престала та велика слобода и та демократија на коју ми нисмо навикли.“

Много је говорника спомињало инфлацију. Господо народни посланици, по моме дубоком уверењу инфлација је појава поратних прилика и то код држава које су ратом изгубиле или пропале. Ја мислим да у нормалним приликама где свака држава има своје законе по којима она живи а без којих закона ни једна држава не може да живи, да не може бити ниговора о некој инфлацији. Има један једини случај, као што је био код Немачке, да је Немачка после рата, и то за време мира, остварила једну инфлацију која је била једино могућа за Немачку, а никако за нас. Има ту да се примени оно старо: Квод лицент Јови нон лицент бови, оно што је могла Немачка, не можемо ми. Ја мислим да сви они људи који говоре јавно о инфлацији, штете интересе државе, штете нашим финансијама и показују једно скроз неправилно схватање.

И кад би, господо, дочекали да и наш Министар финансија хоће да изјави да прима инфла-

цију, ја бих га умолио да нам каже, какве би све конзеквенце биле о томе. Ја мислим да би те конзеквенце биле такве да би то било страшно и катастрофално. Ја мислим да сам овим довољно показао да је инфлација једна кроз неозбиљна ствар, по мом дубоком уверењу.

Ја ћу, господо, да проговорим неколико речи и о привредној кризи. Ја налазим да је закон о укидању трошарине на ракију и на вино и закон о заштити сељака, по мом дубоком уверењу, погоршао кризу за 50%. Допустите ми да вам одмах образложим ово своје мишљење. Ми смо пре 2—3 године дошли овде у Народну скупштину и као једна огромна већина владина могли смо донети законе какве смо хтели. Убеђен сам да смо у ономе моменту, кад смо дошли овде, сви били веома расположени, које расположење имамо и сада, да нашем сељаку помогнемо да на што лакши и на што бољи начин преброди ову тешку кризу у којој се сада налази. Али кад не би било тога закона о раздужењу сељака и кад не би била укинута трошарина на вино и ракију, ја мислим да су се комулирале ове две ствари и донела уредба о јавним радовима да би сада била сасвим друкчија ситуација. Да су се приходи од трошарине на вино и ракију ставили на расположење за јавне радове, онда би сељак зарадио и имао би чим да плати своје дугове, и онда не би ни било овако страшне кризе. Ја мислим да је у нашој држави њена садржина сељак, и кад он никоме не плаћа, немогуће је замислити да криза може да се реши на тај начин да неко никоме ништа не плати (*Милован Лазаревић*: Питање је само да ли може и одакле да плати?). Дала би му се прилика да заради на јавним радовима и он би онда платио. Међутим, ми смо донели једну уредбу о јавним радовима и одредили и неке кредите, али који су у ваздуху и који не постоје. По мом дубоком уверењу ти кредити који су одређени за извршење радова по тој уредби, и не постоје. Према овоме сељак не може ништа добити ни са овом уредбом ни са уредбом о заштити сељака, јер је изгубио сав кредит. Залазећи у народ, ја нисам нигде могао видети неко одушевљење за ту заштиту, а свуда сам видео да народ каже: дајте нам прилику да што зарадимо, па ћемо и ми да плаћамо.

Наш господин Министар финансија који је морао да тражи нове терете од народа да би могао да уравни буџет, тражио је свим средствима и проналазио, како и на који начин да равномерно расподели те терете на све грађане правилно и праведно.

И поред његовог труда ја мислим да ипак ти терети ни данас нису правилно подељени, како би то требало да буде.

Ако господин министар само зађе у нашу чаршију, видеће да је данас криза у Београду за 50% јача него прошле године. На Теразијама и по другим улицама дућани су празни. То мора да забрињава свакога човека.

Дозволите ми, господо, да кажем још неколико речи о нашим локалним приликама. Лика је један од наших сиромашнијих крајева који је и у послератном добу, а и пре рата, био потпуно занемарен. Светозар Прибићевић у своје време, док је заступао те крајеве, водио је кроз негативну политику. За тај крај се није никад ништа учинило, па је Лика заостала у сваком погледу. Лика

је у том погледу један од крајева који просто личи на руине, јер нити има воде, нити школе, нити путева.

Ја мислим, господо народни посланици, да сви наши посланици, који заступају наш народ у Лици имају у првом реду у виду да се све оне ствари, које су заостале из политике пре 6 јануара вођене, да се енергично настоји да се у нашем народу и код Бана и код Банске управе поради да се те прилике у Лици поправе, барем те ствари које су од битног интереса.

Замислите, господо, како је тешко, како је страшно у двадесетом веку да један крај нема воде. Ја сам уверен да ће данашња наша политика и данашњи наш режим у том правцу учинити све да се те прилике поправе, а ја мислим да и они сами врло добро разумеју да тај сиромашни народ, који тамо живи, нема својих средстава да те потребе, које су од битног интереса за његов опстанак, сам изврши и задовољи.

У томе правцу и мислећи да ће Краљевска влада заиста наставити своју политику и свој радни програм, који је до сада извршивала, ја изјављујем да ћу гласати за овај буџет и желим да идуће године, када будемо радили, буде много боље. (Живо одобравање и аплауз).

Претседник др. Коста Кумануди: Реч има, ради личног објашњења, г. Милош Драговић.

Милош Драговић: Господо народни посланици, Исо Богдановић, по професији адвокат, по имовини рентнијер и власник палате у Београду, сматрао је за потребно да апострофира мој говор, што ми само може служити за понос када један адвокат апострофира учитеља.

Али он је у тој својој ревности отишао толико далеко да би желео да нешто оспори, што у истини постоји. То он чини из нарочитих симпатија према Бану г. Перовићу, што му ја дозвољавам, али бих хтео да га упитам, да ли је њему познато да се г. Перовић, правећи турнеје по својој Бановини, дочекује са славолуцима, са народним скупинама, и што је најглавније, са банкетима, у колико их има.

Претседник др. Коста Кумануди: Г. Драговићу, Ви можете само да исправите тврђење Вашег предговорника, а не да се упуштате у расправљање. Имате само да исправите један факат ако није тачан.

Милош Драговић (наставља): Ја, господо, тврдим да г. Бан Перовић то ради, и то данас кад је оволика економска оскудица у нашим крајевима. Самс бих хтео ово да кажем да се схвати и на оној страни и овде да се зна да то није поручио Београд како се то злонамерно искоришћује, него да је то лични њеф г. Бана Перовића.

Претседник др. Коста Кумануди: Господине Драговићу, не можете говорити о г. Бану. Поново Вас опомињем да се не упуштате у коментаришања.

Милош Драговић (наставља): Ја, господо, остајем при ономе што сам казао да г. Бан Перовић има брата у Италији. (Један глас: Нема!). Молим Вас, нека то он изволи демантовати, а немојте Ви. Уосталом то није ништа, може и имати где хоће, јер ја ово нисам навео злонамерно да га оптужујем, што му брат живи у Италији, него бранећи се од предговорника а нарочито од инципијација г. Грбе морао сам тај пример навести.

Претседник др. Коста Кумануди: Има печ г. др. Марко Коџуљ.

Др. Марко Коџуљ: Господо, један од наших другова г. Сећеров, разлажући и критикујући прораčун за годину 1934/35 изјавио је да ће гласати за прораčун и то, јер га воде привредно-господарски, социјални и политички, т. ј. оценивши све те моменте да је уважио разлоге, да је нашао наине разлоге који га gone на то, да гласује за овај прораčун. Господин Сећеров излагао је сасма тачно онако како јесте прораčун, али, господо, оно што је главно, окренуо је на противну страну, т. ј. приказао је нашу привреду, приказао је наш политички положај онако, како он у истини и фактички није. Према томе ја ћу као члан опозиције баš са ових привредно-социјалних и политичких разлога ици другим правцем, да докажем неоснованост тврђења г. Сећерова, јер баš ти моменту говоре, да се овај прораčун овакав какав је предложен, не може да прихвати. Г. Сећеров као и г. Министар финансија, наглашавају и кажу, да је наш прораčун уравнотежен. Ја кажем, господо, да ми у нашем прораčуну имамо један огроман дефицит, да ми имамо једну страшну провалују коју ми нећемо лако затрпати и да иdemo сваке године у сваком прораčуну све дубље и ја не знам где ће све то да се сврши. Господо, приликом стабилизације динара нашег у 1931 години, кад смо добили милијарду франака, било нам је успело да покријемо дефицит у државним буџетима који су тада били, али иза тога почели су одмах да се дуже и сад, господо, чујте бројке: то је факт, а то неће г. Министар да пориче, да ли су ови манјци у нашем буџету.

Ми смо добили у јесен године 1931 250 милиона франака. Динарска противредност тога займа била је употребљена за покриће редовитих државних издатака. То значи, господо, 500 милиона динара. Тај се зајам није вратио. То је још и данас дуг.

По Закону о кovanом новцу има право г. Министар финансија да код Народне банке привремено подигне 600 милиона динара и тај је новач г. Министар финансија подигао, али тај новач још није враћен Народној bancи.

Ми смо господо године 1932 doneli Закон о kovanом новцу и ковали смо новач у разним размацима 1 милијарду динара. Добитак код kovanja новца, износио је cirka 700 милиона динара. Чини ми се у 3 члану Закона о kovanом новцу ми смо uneli да тај новач, односно та добит иде у државну касу. Кад су узме к том, господо, да је г. Министар финансија digao и позајмнице код Хипотекарне банке и Поштанске штедионице у износу cirka 1 милијарде динара, па кад се зберу све те ставке, имате суму од 2 милијарде 800 милиона динара (*Министар финансија*: То је производљиво!). Али је приближно: (*Министар финансија*: Није ни приближно!).

Ова, господо, свота тишти наш прораčун. Код нас се, господо, уврежила једна пракса, а та је била и раније, да се један део издатака једне буџетске године покрива приходима идуће године. Завршни раčун једне буџетске године не свршавају у марту него се продужује до свршетка августа исте буџетске године. Према томе издатци једне буџетске године могу се вршити све до конца августа, дакле још 5 месеци по истеку додичне буџетске године. Г. Министар финансија употребљава то продужење буџетске године да приходима идућег буџета у месецима априлу, мају, јуну, јулу и августу, покрива rashode из минувле буџетске године. То је г. Министар финансија признао у својим извештајима.

До конца марта 1933 године приходи буџета го-

дине 1932/33 износили су, господо, округло 6 милијарди 57 милијона. До конца августа 1933, до када су се могле вршити уплате и исплате за раčун минувле буџетске године, приходи су порасли на 6 милијарди 132 милиона динара.

Код rashoda ситуација је била овака. До конца марта 1933 rashodi су били iskazani са 6,162.000.000 динара. Концем августа 1933 године, дакле код свршетка буџетске године rashodi су износили 6 милијарди 879 hiljada динара. За пет месеци буџетске године 1933/34 извршено је rashoda на терет прошле буџетске године за 717 милијона динара, или за 650 милиона динара више него што су износили приходи на раčун минувле буџетске године.

Дакле, господо, и овде имамо један манјак у буџету са 650 милијона динара. То значи другим речима да је око 650 милијона динара прихода ове буџетске године било употребљено за покриће rashoda минувле буџетске године. На тај начин не би било никакво чудо да се укаже на неку равнотежу у државним приходима и rashodима. Међутим видите да то није никаква равнотежа. Упркос тога и свих тих операција, на конц августа 1933 године остало је неисплаћених државних обавеза из минувле буџетске године за 142 милиона динара. Значи да је буџетска година 1933/34 била у дефициту за најмање 800 милиона динара. А била би она још и већа, јер нису ликвидирани још сви раčуну које г. Министар финансија није исплатио. До конца decembra за 1934 годину, кад се говори о уштедama ukupно је уштедено код државне администрације 988 милиона динара и код државних предузећа 488 милиона динара. То г. Министар финансија означаје као уштеду, али то није уштеда, то је дефицит. То су неплаћени раčуну било код ливерација, било код израда, било код пензионера или код чиновника који се пошалују у пензију и који несрећници по три године чекају док дode до пензије. Све то, господо, кад се збере, ствара једну страховиту цифру, која нас све skupa мора да запрепаста. Али треба признати лојално да је г. Министар финансија имао силне куражи кад је сегнуо за уштедama гвожденом руком. Иначе бисмо се налазили у много гorem положају, и у толико njemu треба признати његов труд и мuku.

Кад се говори о уштедama, коју реч г. Министар финансија употребљава, ја мислим да се та реч не може употребити. Морала би се употребити друга реч. Јер уштеда би била ако се одустало од једног namernog izdatka који је у буџету изгласан, за који је било у буџету покрића, или ако је издатак био стварно мањи него што је био предвидјен. Међутим, господо, то се nigде није догодило, а особито не код personalnih izdataka, јер су ти свугде били већи него што су предвидени. На жалост била је уштеда код стварних издатака, а имати уштеду код стварних издатака у овако abnormalном времену, значи ubijanje привреде, значи ubijanje привредног живота, значи задржавати га у овом хаосу, у овој несигурности у којој се наш привредни живот налази.

Господин Министар финансија, односно народни посланик г. др. Сећеров изјавили су, да је наш трговински биланс активан за 500 милиона динара, односно да је било много више извоза него прошле године и то за 300 милиона динара више него прошле године. То, господо народни посланици, може да одговара и можда тако јесте, али то у суштини не значи ништа. С тим није нашој привреди ништа помогнуто, нити се замрзло коло наше у гlib запале привреде макло. Ако болје погледајуте анализу тог биланса, видите да побољшање до-

lazi od porasta izvoza, dok je uvoz ostao isti. Medutim, za poslove našega izvoza nismo dobili odgovarajuću protivrednost, i ta se aktivnost trgovinskog bilansa ne odražuje na našem platežnom bilansu. Mi smo izvezli naročito u Nemačku i Čehoslovačku mnogo robe i na taj način smo podmirili naše dugove iz ranijih perioda prema privredama tih država. Radi toga i vidite da je taj trgovački bilans sa tim državama ranije bio za par stotina miliona dinara pasivan i najednput postao aktivan. Tko je imao koristi? Imali su koristi oni, jer su podigli zamrznuti kredit, a naša je roba otišla, a mi u suštini nismo imali ništa. Kad su te zamrznute kredite povukli, neće više sa nama da trguju i opet će u godini 1934/35 biti pasivnog trgovačkog bilansa, jer je to bila smicalica sa njihove strane, samo da podignu zamrznute kredite. Ako međutim uzmemo i malu vrednost našeg dinara, koju on ima, i to najmanje za 28,5%, onda vidimo da je uvoz u stvari bio mnogo manji i da smanjivanje uvoza najbolje govori o prilikama naše privrede u najširim slojevima koji ne mogu uvezenu robu da troše i ne može se od te robe ništa da konzumira, jer je platežna snaga našega siromašnoga naroda došla na nulu. Naš narod nema da kupi ni kilogram soli, a specijalno naš narod u primorju kuha i ručak i večeru u morskoj vodi. Isti je slučaj i po krajevima u unutrašnjosti Bosne i Hercegovine, pa i drugim krajevima, gde je narod potpuno osiromašio. Govori se, gospodo, u obrazloženju, da u našoj zemlji sada ima manje stečajeva i da se prema tome vidi, kako se stvari kreću na bolje. Iz te cifre stečajeva, da li ih je više ili manje, ja ne mogu nikako da razumem, zašto bi se stanje kretalo na bolje, kad znam da su ljudi naišli na druga vrata i umesto da idu na stečajeve, oni su išli u poravnanja, a poravnanja u koliko me ne varaju statistički podaci bila su tri puta veća nego stečajevi prošle godine. Da se ne varamo i da ne zatvaramo oči sami sebi kod istine, broj manjih stečajeva ne bi mogao da bude merilo, da li smo mi pošli napred ili natrag u našoj privredi, kad znamo, da je broj poravnanja porastao.

Naša privreda o kojoj je govorio g. Šećerov i koju je prikazivao kao da je procvatela, gospodo, propala je. Ja ću biti slobodan, a to su gospoda iz vladine većine lepo napomenula, a osobito g. Stojadinović koji je u više navrata istakao naše teško stanje to i pokazati. Privreda sama po sebi je reč. Šta znači privreda? To je skup svih elemenata koji pokreću, koji daju ton pojmu života, koji ga stavljaju u gibanje, to su banke, to su privrednici, to su obrtnici, to je industrija, to je seljak, to je mleko, to je žito, to je pšenica, sve to skupa daje pojam privrede. Pa da uzmemo jedno po jedno, pa da analiziramo, da vidimo kako to ide, da li tom pojmu te privrede daje ono, što mi kažemo u suštini, privreda je aktivna, privreda cveta, privreda živi. Banke, gospodo, koje su u našim prečanskim krajevima, a mi to najbolje znamo, koji smo se privredom u tom pravcu bavili, banke koje su davale i pokretale svaki život, one su potpuno propale, njih uopšte nema. Banke, za kojima ne bi neki proplakali, kad u tim bankama ne bi ležalo jedanaest milijardi zamrznutog novca, svih onih grana raznih privrednika i još više one sirotinje, koja je živela samo od toga svoga malog kapitala. I kad je jedan predgovornik pre neki dan pomenuo da je to afera, onda su gospoda pitala iz ove Narodne skupštine, kakva je to bankarska afera. Jeste, gospodo, to je mnogo teže nego afera! I vidite

u kolikoj razmeri i opsegu, i veća od afere Huseina Kadića. Mi smo gospodo o aferi Huseina Kadića o kojoj se radilo o 12 miliona dinara govorili osam dana u ovoj Skupštini, a po privredi i krizi nikad ni pomena ni govora, niti jednoga minuta, iako ja i moji drugovi već tri godine tražimo da se povede diskusija u budžetu (*Branko Avramović*: Nisi ti samo). Jeste i vi ste to tražili, čast vama. Ali je ostao glas vapijućeg u pustinji. Kad uzmemo da su tih 11 milijardi narodnog novca svih slojeva u pitanju, a da u cirkulaciji imamo samo 4 milijarde kao što vidimo iz izveštaja Narodne banke, onda moramo da se sa zaprepaščenjem pitamo, pa šta će biti od 11 milijardi zamrznutog novca ili bolje reći propalog novca privrede i sitnih ulagača? Preko toga pitanja gospodo sa strane vlade se prelazi i mi nismo do danas čuli o tome ni reči, šta bi bilo najpametnije da učinimo, pa da se to spase. Gospodo, zakoni nisu nikakvo sredstvo za spasavanje privrede. Zakoni mogu normirati životne prilike, mogu dati pravac jednoj ideji, mogu dati putokaz jednom smeru, kojim treba da se vodi ali paragrafi i zakoni ne mogu spasti privredu. Pa da mi donesemo više zakona nego što smo donosili i sto puta pametnije nego ove, što smo ih doneli. Opet mi našu privredu nećemo maći sa mrtve tačke, ako ne budemo tražili jednu drugo sredstvo da se to spase.

Zakon o razduženju seljaka a još manje o uređenju banaka, neće to pitanje da spase, nego, po moje dubokom uverenju, Zakon o uređenju banaka u propastiće banke i upropastiće ulagače. Ulagači imali bi, navodno, da dobijaju jedan mali deo u gotovu, a nešto imali bi da dobiju u akcijama tih istih novčanih zavoda, koji su danas došli u takvo stanje, da im više niko ne veruje. Sta će biti, ako se dobiju akcije tih novčanih zavoda, u koje nema niko više vere? Te će akcije još dalje pasti i još manje će vrednosti imati na berzama i još više će se novčani zavodi kompromitovati, nego li su do sada kompromitovani. Novac, koji je uložen, neće ulagači primiti i osiromašeni na sve strane gledaće da tu akciju prodaju, da dođu do gotovine. Nastupiće strahovita jurnjava na berzama, akcije će kupovati špekulanti i nastaće drugo ponovo upropašćenje banaka i ulagača. Banke su, gospodo, u svoje vreme predlagale, a ja sam to lane u budžetskoj debati izneo, jedan projekat, kako bi bilo najbolje da se to pitanje reši. Ja sam predlagao, gospodo, izdanje bonova, koji bi bili izdani za isplatu seljačkih dugova, a osigurali bi se seljačkim dobrima. Tako bi spasli seljaka, koji bi bio svoje dugove platio, banke bi došle do gotovine, pa bi ulagače isplatile i nije nam nužno bilo izdavati zakon o razduženju seljaka i nije nam bilo nužno izdavati zakon o bankama. Što se tiče zakona o seljacima, ukoliko sam uvideo, treba priznati svoj gospodi dobru volju i čistu nameru imali su u vidu, da tim našim seljacima pomognemo, ali mi s tim zakonom nismo ništa postigli. S tim zakonom ćemo upropastiti još gore seljaka, nego li je on upropašćen, upropastićemo verovnike toga seljaka, ubićemo veru seljaka u kredit za nekoliko godina, u koliko bude trajao zakon, a može biti još za jedan dugi period. Zakon predviđa 12 godina otplatu seljačkih dugova. Pitam ja vas, ko će tome seljaku za 12 godina kreditirati, i koji će se verovnik naći da mu da kredita, znajući, da taj seljak ne plaća, i da stare dugove ima prava u 12 godina da plati. Neće, gospodo, niko kreditirati. Banke neće moći, jer su sve u

likvidaciji, i nema toga više trgovca, koji će mu kreditirati, verovnik neće, jer i on sam ne dobija toliko da može da živi, jer mu niko ne plaća. Seljak nema od koga da dobije kredit, i on će stradavati, pa će svoju nekretninu, koja mu je plus iznad minimuma, koji mu je zakonom osiguran, prodati, i ostaće na minimumu s tim Zakonom o razduženju seljaka. Ostavimo tu stranu socijalnu, ali uzmimo i pravnu. Stvorili smo jednu strahovitu zabunu u narodu. Zakon je istodobno i po sebi nepravedan. Nije univerzalan, odnosi se samo na jednu kastu, kojoj je data pogodnost na štetu drugih staleža u zemlji. Uzmite samo, gospodo, koliki smo mi broj kamata s tim zakonom stvorili? To je jedna mora, jedno čuda u kojima se pravnik i sudija više ne može da snade.

Seljak plaća seljaku 3,1% na dugovanje jedan drugom, seljak plaća banci 6,20%, građanin plaća banci 12%, a u pojedinim banovinama prepušteno je to banovinama da donesu stopu kamate, ali je stavljeno da kamata ne sme biti manja od 5%, odnosno nego što je eskontna stopa kod Narodne banke. Narodna banka daje 7%, a kod ostalih banaka je 12 ili 12½%.

Neke banovine su uzele i manje. Mesto da smo stvorili jedinstveno zakonodavstvo, da smo gledali da te kamate svedemo na minimum, jer mi svi tvrdimo da su kamate ubile privrednika i seljaka, mi smo opet pustili bankama da tuku srednji stalež udarajući mu veliku kamatu od 12%. Za današnje doba — da je to možda 1923, 1924 ili 1925 godina, još bi čovek mogao da dozvoli da je kamata 12% umejena, ali, gospodo, u abnormalno doba, gde se svi savijamo pod teškim udarcima ove teške privredne krize, dozvoliti bankama da uzimaju 12%, to nije zdrava pojava.

Imamo još nekoliko kamata, n. pr. državnoj banci se plaća 7%, Xipotekarnoj banci 9—10%, kod nas u krajevima bivše Austro-Ugarske imamo tri vrste kamata. Sem ovih ima po građanskom zakoniku kamata od 4, 5, 6% koja se primenjuje kod srednjeg staleža gde n. pr. građanin ima da plati seljaku ako mu duguje ili banci. 6% je kamata po Građanskom zakoniku. S ove strane imamo ovaj zakon kao lex posterior šta sada vredi ovaj lex posterior ili Građanski zakon? Tu se sada ljudi ne mogu da snadu u ovome pustome moru kamata, u tome velikome nesrazmeru da seljak plaća 3,50%, a građanin 12%.

Prema tome doveli smo u pitanje opstanak samog građanina. Srednji stalež je osiromašio, srednji stalež je propao i sada, gospodo, tko ostaje u ovoj zemlji, da može da snosi ovolike terete? Za seljake se konstatovalo da ne mogu, da su propali. Mi smo ih lišili plaćanja duga. Građanin takode ne može da plaća, a mi udaramo svaki put kad god se sastanemo jedan novi namet.

Tako smo mi, gospodo, do sada već prve godine udarili namet odnosno trošarinu na električnu snagu, udarili smo nekoliko puta razne takse, udarili smo trošarinu na špirit i benzin, jedan, dva ili tri puta trošarinu na šećer i kavu, i sada imate na 100 kilograma kave 800 dinara trošarine. Kava, gospodo, nije više luksuz. To je obična hrana. Pa to pije sve od amalina do ministra. Tako žestoku trošarinu udarili smo da nije trgovcu više moguće da trguje i onome koji troši još malo, pa neće ni on moći da kupuje. Pa smo udarili školarinu, udarilo se na siromašne dake, zatvorila se vrata prosvete siromašnom činovniku i učitelju pučkom, koji ima desetoro

ili dvanajestoro dece, jer mora da plaća toliko, da dva meseca ne jede sa svojom obitelji.

Udarili smo takse na akademičare i zato vidite čitavu revoluciju na univerzama. Mi znamo da je nekada 200 dinara predstavljalo čitav kapital za daka za godinu dana, a danas se ne može ni upisati na univerzitet, ako se ne plati taksa od 300 dinara na ime školarine.

I kruna svega ovoga zakona protivu koga smo svi u finansijskom odboru lomili koplja i protiv koga su bili svi jer su gospoda iz finansijskog odbora uvidala da će ta reforma imati za posledicu da potpuno uništi još ono malo privrede što je ostalo u životu, opet smo taj strašni zakon izglasali i prihvatili, pritisnuti razlozima Ministra finansija koje je g. Ministar finansija razložio. — To će se ubrzo osetiti kroz kratko vreme, kada se počne na terenu da vrše zakonski propisi, a čujem da će uredba još gore pooštriti ono što nismo u zakonu kazali.

Kada uzmete, gospodo, sve te momente, kada uzmete da se u privredi nije ništa učinilo nego da se je privreda upropastila, kada uzmete da smo mi poljoprivredna zemlja i da nismo ni ove godine utrošili ni jednoga dinara za poboljšanje poljoprivrednih prilika u zemlji — onda ja pitam, koji su to razlozi bili koji su vodili gospodu koja su zagovarala proračun da iz privrednih razloga glasaju za proračun? Pošto ja tih razloga nisam našao, dapače vidim da je sve obrnuto, da se išlo na to da se sve upropasti, onda ja iz tih razloga nisam mogao glasati za proračun.

Da vidimo da li, gospodo, socijalni razlozi na koje se g. Sećerov pozvao, da li bi možda iz ovih socijalnih razloga mogao čovek da glasa za proračun.

Nedavno, pređašnji predsednik Kraljevske vlade dr. Milan Srškić, izjavio je jednom zgodom kada je razvijao svoj program, da će se utrošiti milijardu dinara u javne radove. I svaki je očekivao, ljudi su na galerijama i na ulici kada su to čitali, razapeli oči i usta i trli oči po nekoliko puta, da nije to greška u novinama, da li je istina da će se milijardu dinara utrošiti u javne radove, da se socijalnome problemu izade u susret i da se narodu pomogne. Do danas, gospodo, mi od te milijarde nismo dobili ni jedne pare, iako ovo blago sunce nagoveštava izlazak trave i korenja iz matere zemlje, gde će gladni ljudi naći sebi hrane i opstanka. U najteže dane kada je studen i led pritiskao bio sirotinju raju, niko toj sirotinji ne daje ni pare a govori se milijardi dinara!

Kazalo se: uvešćemo trošarinu na špirit, cement, građevinski materijal i t. d. i od tih ušteda i prihoda daćemo za javne radove. Znači, donesite vi radnici ručak, pa ćemo jesti skupa oboje vlada i sirota. Šta je imao seljak, šta je imao radnik od tege? Nije imao ništa. Mi znamo dobro da se uvela trošarina na cement na špirit, na grede i drugi građevni materijal i da smo time još samo jednu granu naše privrede, građevinare potpuno upropastili. Ja ću samo jedan mali primer iz Zagreba citirati koji je izašao u „Novostima“ u septembru 1933 godine, pa vidite, kako je još onda stajala građevna delatnost, a šta će biti još sada iza uvođenja ovih trošarina, to možemo sebi predstaviti.

U godini 1930 bilo je u Zagrebu 998 novih građevina. 1931 taj broj opada, pa ih ima 636. 1932 godine imamo 395 građevina a 1933 samo 167. U tri godine gospodo, pada strahovito ta građevna delatnost.

Imali smo nadogradnja u god. 1930 trideset se-

dam, u 1931 dvadeset osam, u 1932 šesnajest, a u 1933 deset nadogradnja.

Imali smo adaptacija u god. 1930 sto jedanajest; 1931 sto dva; u 1932 pedeset pet i u 1933 četrdeset tri.

Ovo je statistika, to, gospodo, pada meseca septembra 1933 god. A sada — možete da mi verujete, informirao sam se kod građevinskog oteka u Zagrebu: dve ili tri građevine u celom Zagrebu! Eto, gospodo, kako stoji naša građevna delatnost i do čega se svega doteralo!

Osim toga kad smo sve to videli, mesto da radimo da se to poboljša, mi udramo, gospodo, na građevinski materijal namet, dajemo trošarinu, tako da imate na jedan metar 15 ili 20 dinara trošarine, tako onaj koji bi hteo da radi, neće više da radi. Ukinuli smo i onaj zakon, gde smo oslobodavali nove građevine od poreza, pa neće više ni zbog toga ljudi da rade. I tako je ovo golo jato naših seljaka, koji nemaju toliko zemlje da je celu godinu obraduju, navalio u gradove, navalio u varoši, beže po svetu kao gladni vukovi, ne znaju, kuda će, gladni su. I vidite pred našom Skupštinom, to su ljudi koji tri dana ne jedu, nego žele da se vrate kući, a kod kuće ništa nemaju. Za njih se niko ne brine. Socijalna pravda bi zahtevala da ih opskrbimo, da tražimo, da im damo hleba, ali mi njih odbijamo. Gospodin Predsednik Narodne skupštine dade koliko se može i šta se može, ali to nije dosta, to mu je dosta samo za jedan dan, a drugog je dana već gladan.

Socijalna pravda dakle ne zahteva, gospodo, da glasujemo za ovakav proračun, odnosno za ovako postupanje da se dade vladi proračun pa da vlada za socijalnu stranu i socijalna pitanja ne vodi nikakvu brigu.

Ja ne vidim, dakle razloga, koji bi me razlozi rukovodili, da bih mogao iz tih razloga da glasujem za proračun, i ja ne nalazim ni jedan razlog, koji bi mene i moju unutrašnjost silovao da glasujem za ovaj proračun.

Treći momenat, na koji se obazreo g. Šećerov, jeste politički razlog, koji ga je naveo da glasuje za proračun. Ja, gospodo, ne vidim ni tu, i tu možda najmanje, razloga da se glasuje za proračun.

Jedan od predgovornika, juče ako se ne varam, podelio nas je u dve skupine. Rekao je: Državni i antidržavni: „Ko je u Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci, taj je za državu, a ko nije u Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci, taj je protiv države. (Žagor. — Potpredsednik zvoni). Jeste, gospodo, ja se pozivam na zapisnik, izvolite gledati Stenografske beleške! To je rekao g. Auer. Ja gospodina Auera visoko cenim kao druga i prijatelja, ali tako je kazao.

Ako je, gospodo, tako, da su samo oni državni elementi, koji su u Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci, onda, gospodo, ja mislim, da je jedna ogromna većina ove zemlje protiv države.

Ja ne mogu da pripišem g. Auera to, da je ozbiljno kazao. Možda je njemu izbegla ta reč ili je možda hteo da kortešira za svoju stranku. Mi međutim nismo njegovoga mišljenja, jer vi iz vladine većine nećete valjda sebi pripisivati to, da ste vi državni a mi antidržavni. (M. Dragović: G. Kramer je superpatriota). To odbijamo od sebe jer sam za državu i Kralja, bio sam i biću kao god i moji drugovi, a mislim da su to i sva gospoda iz opozicije. Mi gospodo, imamo još i drugih bivših stranaka, imamo vrlo čestitih ljudi, imamo vrlo čestitih državnika i i-

mamo vrlo dobrih i čestitih građana, koji vrše svoju dužnost, a ne pripadaju Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci, a ipak su dobri građani.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Molim Vas, gospodo nemojte prekidati govornika. (Čuje se: Pa govornik samo napada Vladu).

Dr. Marko Kožul (nastavlja): Pa Vlada je zato da se napada, a ne da joj kadimo. (Miloš Dragović: Čujte ko prima novac od Vlade, g. kaže?).

Ja, gospodo, pripisujem dobru nameru svim narodnim poslanicima, bili oni u opoziciji ili ne kad vrše ovo teško svoje zvanje u ovo možda najteže doba naše istorije i kad se muče na sve moguće načine, da pomognu g. Ministru finansija, da potraži i nađe puta i načina da spase narod iz ovih teških prilika i nalazim da smo mi svi podjednako bili jedni ili drugi dobri građani, pa bili mi u većini, bili na levi. Jer, kad mi to ne bismo bili, mi bismo otišli iz ove zemlje i išli sa drugima koji pišu i udaraju protivu opstanaka naše države, a mi to nećemo da radimo, niti smo takav rad ikad odobrali.

Gospodo, ja mislim, da bi bilo mnogo bolje i da bismo mnogo više usluga učinili našoj Vladi i g. Ministru finansija, da smo ozbiljno uzeli u pretres budžetski proračun, pa da ga nepristrasno prokritikujemo, jer bi nas g. Ministar finansija, i ako mu se to možda ne bi dopalo, više cenio, — nego što smo gubili vreme tvrdeći i govoreći o tome, ko je veći Jugosloven. To su, gospodo, pitanja koja danas nisu na svome mestu, jer je danas na svome mestu svaki koji plaća porezu i koji se bori za Kralja i domovinu. S toga političkog razloga, gospodo, i zbog još nekih drugih momenata, a koji me na to prisiljavaju, moram da izjavim da ne mogu da glasam za proračun. Dalje, gospodo, mi smo u ovom proračunu videli da se ozbiljno nije uzelo u raspravu pitanje pomorstva i našega mora za kojim je malena Srbija toliko čeznula i za koje je dala 2 miliona ljudi.

Mi smo došli i ujedinili smo se, imamo veliku državu, imamo more na kojem se nama zavidi. Naša obala je zavidna možda svima u Evropi i jačim državama, a mi od svega toga nemamo ništa. Za našu obalu u proračunu nalazi se svega 18 miliona na lične i materijalne izdatke, a od toga stvarnih nema ni jedan milion. Mi imamo nekoliko stotina luka i lučica gde pristaju brodovi njih morski valovi grizu i ruše. Za čitavu lučku kapetaniju u Šibeniku votirana je suma od 300.000.— dinara, i mi hoćemo da uzdržimo s tim celu obalu do Sušaka? Mi narodni poslanici sa Primorja tražili smo od Ministra saobraćaja da unese još 5 miliona dinara, a Ministar finansija odbio je da nam za to da novac. Pa gospodo troši se na sve moguće druge strane, grade se železnice, ja nemam gospodo ništa protiv toga, neka se grade, neka se spoje i sva sela u Srbiji i Makedoniji, ali ne treba bacati sve na jednu stranu, a za druge krajeve da ne ostane ništa. To je nerazumna politika i nerazumno raspoređenje. Narod se tamo pita: čemu obala i more kad od toga mora nemamo ništa. Po tim ragama mogla bi se dati zarada onome mornaru koji je ostao bez hleba, jer njegov brod leži uz morsk obalu i usled ove krize ne može da putuje. Naša trgovačka mornarica iz dana u dan propada. Mi smo u godini 1933 izgubili 30.000 tona trgovačke mornarice. Imali smo oko 400.000 a sada smo izgubili 30.000, a drugih 30.000 može da se otpiše kao staro željezo, i tako idemo strahovitim korakom unatrag. I ako se ovo ne uzme ozbiljno u pretres, ostaćemo, bojim se, bez na-

ših brodova koji su slavu naše mornarice i naše države odneli širom po svima morima, — a sada ćemo ostati bez svega toga. Eto kako se to slabo uzima i ceni. Vi znate da od tih brodova žive nekoliko desetina hiljada ljudi koji su ostali bez zarade. Trgovačko-industrijska komora u Splitu ovih dana poslala je ovih dana jedan širok elaborat o pomorstvu, ribarstvu, o prometu robe sa inostranstvom, o prometu brodova, o ležarini na brodovima i skladištima, o brodogradnji i željezničkoj tarifi i o svima pitanjima koja se tiču našeg brodarstva, prometa i ribarstva. Niko to nije uzimao ozbiljno u pretres, taj akt, ni sa strane ni jednog Ministra, a najmanje Ministra trgovine i saobraćaja, nisam čuo ni jedne reči o našem pomorstvu. Ja ću spomenuti još nešto na račun resora g. Ministra trgovine. Danas se naša zemlja iskorišćuje od stranih kapitala, a mi o tome ne vodimo računa. Jedno francusko društvo „Fosfati tunizi“ kupilo je u Dalmaciji velike tvornice karbida koje imaju 136.000 konj. snaga energije, što predstavlja trgovačku vrednost koja se u svetu ceni na 50 miliona dinara godišnje. Najmanje toliko ta energija vredi.

Oni su te tvornice uzeli samo za to da im mi našim umetnim dubretom ne pravimo konkurenciju, da ne otežavamo prodaju njihovih fosfata. Oni su te tvornice zatvorili i naši radnici u Šibeniku već šest godina tamo ne rade. Pre toga vremena oni su po milion i po dinara mesečno ili oko 15—16 miliona godišnje zarađivali, a sada je naše radništvo sve to izgubilo. Isti je takav slučaj i sa tvornicama u Dugome Ritu kod Splita. Gospodo, Francuzi mesto da izvršuju ugovor koji su sklopili sa našom državom, te da podignu tvornice i povećane energije upotrebe je na industrijske svrhe. Oni sada provodaju tu električnu energiju kroz Dalmaciju i trguju njome. Uz to oni i od naše države uzimaju po 6 miliona dinara, jer smo se mi obvezali da ćemo im za toliko otkupljivati energiju, ali pod uslovom da i oni izvrše ugovore. Međutim, oni taj ugovor ne izvršuju, a od nas ovaj novac naplaćuju. Eto kako se kod nas vodi naša trgovinska politika. Ja sam nekoliko puta povodom ovoga činio interpelaciju g. Ministru trgovine i industrije, ali kao i sve druge moje intervencije i interpelacije tako su i ove ostale glas vapijućeg u pustinji. Ja sam, međutim, morao da vam ovde prikažem kako stoji stanje stvari i šta je uzrok krizi u našim krajevima. Kaže se da smo mi, pasivni krajevi. Nismo mi, gospodo, pasivni krajevi. Naši parobrodi unose u našu zemlju stotinu miliona dinara stranaca novca i s tim je Narodna banka dosta živela. Mi imamo mnogo električne energije i kad bi ova bila privedena u industrijske svrhe, onda bi znatan deo našega budžeta samo time mogao biti pokriven. Da je kod nas bilo dovoljno pameti, država bi to trebala da uzme u svoje ruke. Ali kako mi nemamo obzira na ono što daje koristi, nego samo gledamo da što pre izdamo novac iz državne kase, nismo imali smisla da iskoristimo bogatstvo naših dveju reka Zrmanje i Krke i uzmemo ga u državne ruke, već smo ga dali drugima. A još je gore, gospodo, što je došlo do toga da su došli kod nas stranci i da oni sad sve to iskorišćuju na štetu državne kase.

Gospodo, kod nas se događaju strahoviti čini, to sve čini naša administracija koja i one dobre ljude tera u levicu. Kod nas na primer ode jedan čovek u penziju i on misli da će sad primiti 1000 do 2000 dinara penzije kolika mu je bila i plata pa čeka da mu dođe penzija, ali on je ne dobija. On se obraća

Ministru. Ministar traži podatke, uverenja, krštenice, venčanice, pita se koji je pop izdao krštenicu i onda se to na početku vraća u direkciju i pita se, kad je on otišao u penziju, a kad su svi ti podatci prikupljeni, onda dolazi i glavna kontrola a za njom i Ministar finansija. Pita se sada Ministar finansija dali je on saglasan s tim da se ovaj činovnik penzionise, i ako je on već davno penzionisan, Ministar se sada muči i gleda kako će da odgovori. On iz mase činovnika koju ima, izvlači onoga koji ima protekcije i javlja da je saglasan da se dotični penzionise. I dok se sva ta administracija vodi, ovaj činovnik čeka i nikako ne prima svoju penziju. Pa šta je ovo, gospodo? Da li smo mi u jednoj zemlji u kojoj ima pravde i sigurnosti. Ljudi ne mogu da dođu do svoje penzije i tek kad se žale Njegovom Veličanstvu Kralju, tek se onda stvar kreće. Ovakve stvari kao što sam ja prikazao, dešavaju se u svim krajevima naše zemlje, pa zato mislim da mi niko neće reći da sam neistinito stvar prikazao. To je jedno veliko zlo i mi treba da ga lečimo, jer ovakvi događaji pogadaju čitavu našu administraciju i vjeru u istu. Ubijaju veru u istinitost i pravdu.

To treba popraviti. Sva sila takvih slučajeva ima. U ovim krajevima niko ne prima penziju godinama i godinama.

Tako se narod tera u levo i tako je narod ozlovoljen. Ti razlozi politički, a i oni drugi o kojima smo mi ovde govorili, t. j. da se uredi pitanje samouprava, da se dade samoupravama širok delokrug rada i da se jedanput rasteretimo od činovništva, da ne vodimo dvostruki kadar činovnika kod Banovina i u Ministarstvima, da se jedanput Zakonom uredi, gde je čija kompetencija, ti razlozi su važni, a ne da se dešava, kao sada, kada dodete u Banovinu, činovnik vam kaže: Nije moja kompetencija, a kada dodete u Ministarstvo i tamo vam činovnik kaže: Nije moja kompetencija, i tako jedan akt putuje od Iroda do Pilata. Puno je, gospodo, takvih slučajeva. Ne može da se reši nikada ništa, niko neće da uzme odgovornosti nasebe. Tako se, gospodo, nagomilava u administraciji milion i milion akata nerešenih. Narod čeka rešenje mnogih molbi, jer od njih mu zavisi milost ili neko pravo.

To su razlozi, gospodo, koji teraju narod u nezadovoljstvo.

Kada sve to uzmemo u obzir i analiziramo, onda, gospodo, se pitam, pa ima li političkih razloga zbog kojih treba da glasam za proračun. I savest mi odgovara: nema i nemoj glasati. I ja, gospodo, neću glasati, nego ću glasati protiv. (Živo odobravanje i pljeskanje na levici).

Potpredsednik Karlo Kovačević: Reč ima g. dr. Živko Petričić.

Dr. Živko Petričić: Gospodo narodni poslanici, budžetska rasprava daje narodnim poslanicima priliku da iznesu ovde prema svojem naziranju političke, kulturne i ekonomske prilike u državi, da podvrgnu kritici rad Vlade i njezinih organa, i da iznesu svoje poglede i svoje predloge, kako bi se to stanje u narodu dalo popraviti.

Radi toga je budžetska rasprava i važna i korisna

Važna je napose u ovako teškim političkim i ekonomskim prilikama. Gospodin Ministar finansija tješi nas, doduše, da naše ekonomske prilike nisu tako teške, da je naša trgovinska bilansa aktivna za pola milijarde, da su fiskalni prihodi veći od predviđenih za pola milijarde, a državne institucije donijele više za

360 milijona od predviđenih, da je budžet uravnotežen.

Mi ovde kvitiramo taj vedri optimizam gospodi, na Ministra finansija. Utjeha je hvale vrijedna sugestija, a nada čovjeka podržaje i u najtežim neprilikama života.

No ta nada i utjeha znade čovjeka, a napose odgovorne predstavnike naroda često zadržati, da ne učine ono, što moraju da učine ili da to ne učine na vrijeme, pa se takovo zakašnjenje znade često neoprostivo i nepopravljivo osvetiti.

Bolje je s toga istini otvoreno i odvažno pogledati u lice. A istina je ta: da su političke prilike kod nas teške i da je ekonomsko stanje još uvijek teško, da je ekonomska kriza sve to veća ili barem konstantna.

U ovome času, gospodo, ja neću govoriti ni kao pristaša Vlade, ni kao protivnik opozicije, već kao odani sin ove zemlje, koji teškim srcem pratim očajne ekonomske prilike i želim da ih svi mi iskrenom ljubavlju i zajedničkim silama, ako ne uklonimo, a ono ublažimo. Istina ne može da nam nigdje škodi, jer prilike nisu lake nigdje na svijetu, i bolest od koje mi patimo, pritište sve narode. U izvanrednim prilikama i u osudnim časovima treba i ljudi velike inicijative i djela, na koja se možda u redovnim prilikama ne bi ni pomišljalo. Dosta je upozoriti na džinovske napore pretседnika Ruzvelta, na borbu Hitlera i Musolinija protiv nezaposlenosti, na napore svih naroda, kojima traže izlaz iz krize i nevolje. Ukratko, gospodo, ova se kriza i politička i kulturna i socijalna, svodi na ekonomsko pitanje i danas to ekonomsko pitanje pokreće masama i svijetom. U tom pravcu naš drug dr. Kujundžić nabacio je u svojem nedavnom govoru jednu jednostavnu ali veliku istinu — prigodom razlaganja o zaposlenju nezaposlenih: ovdje je samo pitanje hljeba, da svako ima pravo na hljeb i to na račun onoga koji ima previše hljeba. Šteta da g. dr. Kujundžić nije tu misao dalje razvio i razgradio sve konsekvence, koje bi imale da rezultiraju iz te — napose u današnjim prilikama — velike istine. On bi došao do jedne velike i pravilne konkluzije, da u jednom narodu imaju svi pravo na hljeb, i koji hljeba nemaju, moraju ga radom dobiti od onih koji ga imaju previše. Čini se da će u dogledno vrijeme svi narodni pokreti polaziti sa te tačke: za pitanja hljeba. Danas je u svakom narodu ogroman procenat ljudi koji nemaju hljeba ili ga imaju premalo. Potrebe čovjeka redaju se slijedećim redom: hrana, stan, odjelo, konfor, luksuz. Hrana je na prvom mjestu. Pred tim pitanjem iščezavaju sve političke doktrine, svi stranački pokreti, sve državne organizacije: demokratizam, parlamentarizam, fašizam, apsolutizam, dapače i patriotizam. Danas je i demokratizam u teškoj borbi za opstanak, najviše zato što se pomaknuo sa svoje prave osnovice. Demokratizam se ne sastoji u nošenju jednostavnijega odijela ni u pohadanju prostijih lokala, a ni u grubom ponašanju, već u izjednačivanju života, životnih sredstava i životnih mogućnosti, u odstranjivanju ogromnoga jaza, koji još uvijek postoji među raznim staležima i među raznim klasama pučanstva, napose među dobro i slabo osiguranim. Primiče se vrijeme kad će pametni i vidoviti državnici morati bacati u taj jaz ogromne količine materijalnih dobara, da se taj jaz zatrpaa, a najpametniji će biti oni političari i državnici, koji će tim radom započeti prije nego li ih

kruta zbilja na to prisili. Svake godine, napose nastupom zime, mi vidimo redovnu pojavu, da nezaposleni iz gradova i bijednici sa sela vapiju za pomoć države. Napose vidimo da iz tako zvanih pasivnih krajeva dolaze svake jeseni apeli za pomoć u hrani, i tu je pomoć država i pružala u formi javnih radova. Ta je pomoć imala oblike neke milostinje, jer nije nikako bila uređena zakonom, već je sama pomoć a i količina njezina ovisila o dobroj volji vlade.

Prošle jeseni, naredbom sa zakonskom moći od 23 novembra 1933 pokušala je Kraljevska vlada da to pitanje riješi zakonom.

Zao mi je da Kraljevska vlada nije u tom bila srećne ruke, jer principi na kojima ta naredba — zakon počiva, nisu srećno izabrani, a sretstva koja ista predviđa jesu posve neznatna i nedovoljna.

Slobodan sam ovde spomenuti, da sam ja pod utiskom teškog ekonomskog stanja zimi 1931/32 napose seljačkog staleža, izradio jedan zakonski predlog o ishrani pasivnih krajeva i o javnim radovima, koji sam predao nadležnom ministru, no ta zakonska osnova nije bila uopće uzeta u raspravljanje. Neću misliti da je moja zakonska osnova ostala neuvažena zato, što je opterećivala najbogatije u korist najsiromašnijih, no doista ta je zakonska osnova počivala na principu, koji je jedini pravedan i provediv, da najbogatiji moraju da ishranjuju najsiromašnije.

Ne smiju se sredstva za ishranu najsiromašnijih namicati samo općim opterećivanjem, ili bar ne posve, jer tada moraju doprinositi i siromašni, koji to nisu u stanju, a to nije nikako u redu. Principi dakle na kojima počiva vladina naredba nisu pravedni.

Jednako i iznosi koje za te svrhe predviđa naredba, nisu ni iz daleka dovoljni: dinara 30 miliona iz državnih sretstava, trošarina od benzina, cementa i vina. Ti su iznosi za čitavu državu znatno premaleni, jer ako usporedimo kako ogromne svote daju druge države za javne radove, to čvde predviđene cifre za čitavu državu ne znače ništa. Treba pomisliti da je $\frac{1}{5}$ našega naroda poljoprivrednik, koji je u teškoj krizi; da je veliki postotak toga staleža gô i bos, da seljak ne može u velikom delu ništa da kupi, da u zapadnim delovima države nema ni za petrolej ni za žigice, a da najzapadniji djelovi države nemaju ni hrane ni novaca, a osim toga da imade svake zime po gradovima množina nezaposlenih, to je jasno da su ovde predviđene cifre kao kap u more tolike bijede i nevolje.

Osim toga, kako smo u posljednje vreme našalost konstatovali, seljak je jako zadužen, pa ako smo konvertirali njegove dugove, moramo se pobrinuti da mu pomognemo namaknuti zarade, te da dugove uzmogne postepeno i platiti.

Niske cijene seljačkih produkata neće se još dugo popraviti na bolje, pa moramo o tom voditi pravodobno računa. Pogotovo ćemo sve jače osećati posledice ekonomskih mera drugih država, koje se sve više brane od uvoza iz vana. Ja upozorujem na autarhiju Nemačke, Češke i Italije. Uz nepovoljne ekonomske prilike seljaka pate i svi drugi staleži, osobito širi krugovi, mali ljudi, koji se jedva održavaju, ukoliko su uopšte kadri da se održe.

Otkuda dakle naći potrebna velika sretstva za pomoć oskudnih, t.j. za javne radove. Najpravednije i najpodnošljivije bi bilo da se ovim opterete posve ili većim delom najbogatiji, i to ne kakovim zaobi-

laznim putem, već direktno. Ja znadem da su i bogataši dosta opterećeni, ali verujem da nisu preopterećeni.

Osim toga razna bogatstva, iskupljena za vrijeme rata i kroz ovo 16 godina opstanka naše nacionalne države, sakupljena su na svakojaki način, prečesto i na račun znoja i odricanja sirotinje.

Nama je svima sve to dobro poznato, a samogdekada sine kao rasvijetljen bengalskom vatrom po koji odlomak naše »poslovne« prošlosti, te nam i nehotice otkrije po koju aferu, po koju prikratu države, po koji način i metodu kako se stiču i zgrću bogatstva.

Kroz čitavih 15 godina mi nismo ništa poduzeli da prokontroliram o to sticanje bogatstava, da općenito istražimo korupciju, da istražimo ogromne prikrate poreza od strane ljudi, koji imaju mnogomilijunske imetke i milijunske dohotke.

Malo stroge i nepristrasne istrage u tom pravcu, pa bi se našlo dosta sredstava za fondove za sirotinju. Nasuprot, mi smo sebi postavili kao neki spasonosni princip, sveopću apsolutiju, zaborav prošlosti, ne samo političke već i čitave prošlosti, pače i one prljave.

Ko je šta prigrabio, taj to drži i mirno uživa i nastoji da grabi još i dalje, a nitko ne vodi računa ni o rviziji ni o kvalitetu toga sticanja.

Mi ne samo da smo proglasili sveopće oprostene prošlosti, nego ni danas ne poduzimamo ništa u tom pravcu. A da se i danas vrše razna djela, koja nisu u redu i koja bi se morala goniti, i to da se vrše bez prestanka i bez skrupula, to je i predobro poznato. A, ipak bi socijalna pravda zahtevala, da se o tome povede računa ma u kojem pravcu.

A zar mi mislimo, da široki krugovi to ne vide i to ne znaju? Sve se to prepričava u najširim krugovima, samo dakako u daleko većim dimenzijama, potencirano do najvećih razmjera.

Nešto bijeda, nešto tudinski agenti i neprijatelji ove države, kojih još nažalost imade dosta, skrbe izdašno da to šaputanje i ta panika ne prestane. Pa kako da prestane, kad ima pojava, koje su neshvatljive i nevjerovatne? Kako da prestane, kad primjerice naše vlasti dozvoljavaju, da producent prodaje 100 kg šamota (glina za lijepljenje peći) po 150 dinara, a 100 kg brašna kod seljaka stoji 150 dinara, 100 kilograma industrijske zemlje stoji jednako kao 100 kg seljačkog brašna.

Ovo je samo jedan primjer od stotine drugih. Ova pitanja potresaju milijonima duša i za to treba svuda uprijeti da se uredi. Neka se optereće najbogatiji u državi jednim specijalnim porezom, pa i nazovimo ga tako, pa neka ta dužnost i obveza pređe u običaj, u naviku, u pravilo da sa tim porezom pomognemo najsiromašnijima.

Unutarnje prilike u državi, društveni odnošaji i međunarodne prilike zahtevaju uvođenje socijalnog poreza. Moj je predlog ovaj: neka se ustanovi i popiše 100.000 do 150.000 ili 200.000 najbogatijih ljudi u državi, koji neka se svake godine optereće sa 6—10%-tnim socijalnim porezom na svoj izravni porez, ili na svoj imetak ili pak stanovitim iznosima prema svom imetku. Izračunajmo to tako, da nam to opterećenje donese godišnje bar 200.000.000.— a najbogatiji neće ga nipošto teško osjetiti. Kolika pak etička i politička a i ekonomska korist od ovoga postupka! Sa tom svotom utrće se suze stotinama hiljada siromašnih, oni će se izdašnije hraniti, fizički

će ojačati, potrošiće velike količine hrane u zemlji, izgradiće se bezbrojne ustanove, a država će od njih i posredno i neposredno imati raznih koristi. I onako su naše ceste, obale, luke, škole it.d. većim dijelom trošne i raspuštene, a materijalnim redukcijama u budžetu, biće još i više. Za jednu bijednu seljačku porodicu zarada od dinara 500—600 uoči zime, predstavlja dovoljan iznos za ishranu preko zime, predstavlja spas, jer za pet do šest stotina dinara dobije 500 kg kukuruza i pšenice, a to je jednoj siromašnoj težačkoj porodici dovoljan kvantum za ishranu preko zime do prve nove hrane. Gde u kući početkom zime ima 500 kg žita, ta je kuća mirna i obezbedena sa najnužnijim. 200 milijona po 500—600 dinara, to je 350—400.000 porodica obezbedenih, a to predstavlja oko 1.500.000 duša. Ima među seljačkim svijetom više vrsta siromaha, ima ih koji imaju hrane do proljeća, doduše oskudne, osim toga nemaju druge nista, ali nisu gladni; ima ih koji ce se nekako prehraniti do proljeća, ako obroke reduciraju, a ima ih takovih koji već o Božiću nemaju nista u kući. Takovih ima dosta napose u t.zv. pasivnim krajevima.

Takovu bijedu mi ne smijemo mirno gledati. Uz socijalne poreze od najbogatijih, neka se globe, ubrane od prekršenja deviznih propisa i krijumčarenja, privedu istoj svrsi; pravedno je da one globe koje je uzrokovalo gramženje za daljnjim zaradama, budu poklonjene za pomoć siromaha.

Te su globe dosta znatne. Uz dotacije predviđene zakonom o javnim radovima, uz manje doprinose u bañovinskim budžetima i uz sakupljena sredstva po karitativnim društvima, mogla bi se sabrati svota od 500 milijuna dinara, pa držim da bi se sve siromaha u državi a napose u pasivnim krajevima ovim načinom dalo opskrbiti, a pasivne krajeve kroz par godina učiniti aktivnima. Kako je pravo rekao predašnji g. predsjednik vlade mi nećemo da dajemo siromašnijim krajevima svake godine milostinju, jer ovakovim davanjem milostinje, da ne umru od gladi, ne mogu se oni nikada pridici. Bez hrane — pogodeni kakovom tučom, posolicom, bolešću ili ma kojom od elementarnih nepogoda, ti krajevi životare bez prestanka u nevolji. Zimi se zadužuju, da na jesen plate te dugove svojim mršavim prihodom i da ostanu opet bez svega. To se opetuje iz godine u godinu, a nevolja traje neprestano. Tu treba jednom ozbiljno doprineti, a može se lako sa malo dobre volje. Treba tamo stvoriti uvjete života, makar i siromašnog ali barem kakvog takvog života. Treba kroz nekoliko godina posegnuti dublje i namaknuti sredstva da te pasivne krajeve kroz par godina učinimo aktivnima, da to davanje milostinje jednom prestane. To zahtjeva od nas i politička dužnost države i naš nacionalni ponos. U moralnom smislu djelovaće ovaj postupak blagotvorno na izmirenje staleža između sebe, jer će bijedni vidjeti da bogati doprinose direktno za njihov olakšanje života, a to bi bio jedan neprocijenivi plus u današnjoj opštoj međustaleškoj netrpeljivosti. To će nadalje donekle nadoknaditi naš ugroženi izvoz žita i druge hrane, koji postaje sve jače ugrožen odatle, što naše zemlje uvoznice nastoje sve više da same produciraju potrebne agrarne proizvode, pa nam sve jače zatvaraju granice. Ima u današnjem ekonomskom životu jedna neshvatljiva činjenica, naime, da nikada nije bilo tolikog obilja produciranih imovinskih dobara, nikada nije bilo tolikoga bogatstva kao danas, a opet nikada nije bilo toliko bijede i toliko nezadovoljstva kao danas. Kako to? Imovinske razlike izme-

du staleža jesu jedan od najglavnijih uzroka današnje ekonomske krize, jer ima milijuna ljudi, koji vrlo malo troše i jedu, pa mjesto da budemo prisiljeni, po željnom uzoru Amerike, da žito i meso bacamo u more, moramo već i zato da povećamo potrošnju, bar u maloj mjeri povesti politiku niveliranja, t. j. od bogatih ponešto uzimati da se tako donekle ispravi ekonomska i društvena razlika staleža.

Razna opterećenja bogatijih kao i progresivni porezi vode istome cilju, samo su preblagi za današnje teške i iznimne životne prilike. Moralno će naša država dobiti mnogo, jer će zahvalnost i ljubav koju će osjetiti bijedni i gladni, biti upravljena i na državu, koja se za njih brine, a naša će država tme i svijetu pružiti primer da za izravnanje opreka između bogatih i siromašnih staleža ne treba ni revolucije ni krvi, već jedna tiha, dobrosmišljena socijalo-ekonomska zakonodavna evolucija. Država mora na pitanja ove vrste položiti najveću važnost, kao što mora u opće povesti jednu pravilnu socijalnu politiku. Ministarstvo za socijalnu politiku imalo bi biti u današnjim prilikama jedno od najvažnijih Ministarstava, Ministarstvo širokih poteza i velike inicijative. Od ovakove promišljene i što izdašnjim sredstvima dotirane socijalne-ekonomske politike nastaje za naš nacionalni život višestruka korist i to prehrana siromašnih i gladnih, socijalno izmirenje, trošenje nagomilane hrane, korisni radovi, investicije i prihod države. Narod je jedna etička jedinica ali ne samo u teoriji, već to mora da bude i u zbilji. Blagostanje ili nemaština na jednoj strani moraju da odjeknu na drugoj strani — u istom tom narodu, i opterećenje najbogatijih odozgo mora ići dotle, dok najsiromašniji u narodu ne budu zbrinuti — bar sa najnužnijim. To je provadanje izjednačenja, koje izvodi svugde i sama priroda — tiho i bez prestanka u zraku, u vodi, na tvrdom tlu. Ako se pojave zapreke prirodnim izravanju, nastaju eksplozije, poplave, potresi. Kako je u prirodnom svijetu, tako je isto i u socijalnom, pa dok se otvaraju ventili za socijalno-ekonomsko izravnaje, ide sve dobro i takova socijalna politika oprečava društvene potrebe i katastrofe. Istina je, veliki i bogati izrabljivali su i izrabljivače uvijek slabe i siromašne, i ekonomski jaz između jedne i druge grupe postaje sve veći; bogati se sve više obogaćuju, siromašni sve više osiromašuju. Ta se diferencija potencira osobito u iznimnim vremenima, kao što je ovo u kome mi danas živimo. Država tu mora istupiti svom energijom, jer je taj ekonomski jaz najveći i najčešći razlog ovim sporovima, borbama i potrebama u državi.

Socijalni porez na bogate zatrpae taj kobni i opasni jaz. Takvom eto, ekonomskom politikom treba izravnati opreke između rada i kapitala, i mjesto da se te opreke postavljaju za princip i temelj klasne borbe, treba ih zamijeniti idejom ako ne socijalnog ravnovesja, a ono barem socijalnog izravnaja. Budimo pravedni i priznajmo: sirotinja teško gleda kako pojedinci žive udobno i u obilju, dok ona nema ništa, a ne može ništa ni da zaradi.

Ja sam, gospodo, narodni poslanik otoka Krka, Raba, i Paga i imao sam prilike da izbliza gledam, kako teško stanje vlada na tim otocima, koji su krasni po prirodi i koji su tako važni za državu. Ima na tim otocima sela koja zimi formalno gladuju. Iz nekih sela spuštaju se izglednela deca gola i bosa u malo veće gradove da izmole kruha i brašna no i to su bednici koji jedva životare. Ove zime pogotovu

velika beda je tamo. Vinogradarstvo je jedini produkt koji dolazi u račun, jer ono malo hrane što ljudi dobiju, to se pojed početak zime, a lanjske godine vino je tako podbacilo da je tamo zavladala najveća beda. Ja sam dobio pisma u kojima se opisuje očajno stanje i kad bih vam ih pročitao, ne biste vjerovali da je takovo stanje moguće.

U pojedinim malim selima ima na desetine porodica koje već o Božiću u kući ni zrna kukuruza nemaju, a nemaju gde da se pomognu jer zarade nigde nema. Tamo se o pšenici uopšte i ne govori, nego je kukuruz glavna hrana. Ja sam video svojim očima tragove gde narod kopa korenje da se njime prehrani. Tu se dakle zacarila avet gladi, bede i patnji.

A tamo, gospodo, u blizini, u ljetu, krasni sunčani žali dočekuju hiljade stranaca, koji se oduševljavaju i dive prirodnim lepotama i srećnom narodu koji stanuje u tim krjevima. I eto baš ti krajevi daju državi, sem toga što predstavljaju važan značaj po nas kao pomorsku državu, osim poreza još na desetke miliona prihoda o turizmu u vidu raznih trošarina, carina, taksa, vozarina i t. d.

Dokle bude sveta, biće bede i siromaštva, no u Jugoslaviji ne sme da bude niko gladan, osim onoga koji neće da radi. Medutim danas ima u Jugoslaviji mnogo hiljada gladnih. Ja verujem, gospodo, da će i oni najbogatiji odobriti gornje istine i da im neće biti ni malo težak onaj socijalni doprinos koji će imati da plate za ublaženje ovako teške bede, i za umirenje svoje savesti. Treba zato samo malo patriotizma, treba dobrovoljno dati nešto od svoga ne siromaštva nego od svoga obilja.

Sa ovim u savezu moram da stavim jednu oštru zamerku g. Ministru finansija. Prošle zime u februaru u ovoj je Narodnoj skupštini votirano za javne radove u državi zakonom iznos od 60 miliona dinara. Od toga je otpalo na Savsku banovinu oko 6 i po miliona dinara. Medutim isplaćeno je u gornju sumu samo 2 miliona 150.000 dinara, dočim ostatak od 4,325.000 nije uopšte isplaćen. Od te bedne pomoći koja je zakonom votirana sirotinji, nije isplaćena ni jedna trećina u Savskoj banovini, a u kolikom je postotku isplaćena u drugim banovinama, nije mi poznato i želeo bi da nam to Ministar finansija kaže. Država je eto tako prikratila onu gladnu i bijednu sirotinju za milione. Taj mali deo pomoći počeo se izdavati narodu tek u martu, dakle očito prekasno, tako da smo mi poslanici pasivnih krajeva muku mučili slušajući kroz čitavu zimu vapaje naroda za pomoć, a da mu nismo mogli pomoći.

Taj se propust ne sme da ponovi, nego pomoć narodu mora da bude pravodobno, već pre Božića, pre snegova, kada se radovi još mogu da obavljaju, a osim toga gladan čovek ne može da čeka. I ove godine rani sneg stvorio je očaj pa je pomoć i ove godine zakasnila.

Nedavno je u ovoj Skupštini prihvaćen Zakon o telesnom vaspitanju naroda. Svrha mu je da se uz nacionalnu svest podigne i fizička snaga naroda. Takvo je medutim nastojanje uzaludno, ako je narod preslabo hranjen i izgladneo. Patriotske organizacije imale bi biti posledica našeg nacionalnog zanosa, a ne sretstvo da se taj zanos raspali. Moramo počti drugim putem da taj zanos podignemo, a to će biti uklanjanjem socijalnih nepravda i ekonomske bijede.

Ako pogledamo kartu naše države, vidimo napose da čitava gorovita pruga od Crne Gore preko Dalmacije i zapadne Bosne pa preko Like, Primorja

i Otoka do Slovenačke granice, treba bezuvjetno pomoći, i to pomoći takove da se pridigne njihovo opće ekonomsko stanje, jer onaj vrijedni, marljivi i državi odani narod strada samo zato, što se je naselio u krševitom kraju koji u zimi i u proleću upropašćuje bura i posolica, a ljeti nesnosna žega i suša.

Ekonomsko podignuće onoga dijela naroda postaje nacionalnim problemom koji treba jednom temeljito riješiti i onaj narod staviti u položaj da može da živi o svome radu.

Treba tamo sistematski i u velikom stilu provesti melioracije zemljišta, cesta, luka, lukobrana, mola, podići i popraviti cisterne, škole, isušiti blata, močvara, pomoći voćarstvo, ribarstvo, vinarske i druge zadruge, kućni obrt, pošumljivanje, sadnju duhana i buhača i razne druge izvore zarade, pa ćemo za par godina one krajeve od pasivnih učiniti aktivnima, bogatim i srećnim krajevima, koji će još bolje privlačiti strance i donositi koristi čitavome narodu i državi, a neće trebati pomoći od vlade.

More! Od Feničana, Egipćana, preko Grka, starih Gala, Rimljana, do Francuza i Engleza i drugih brojnih naroda, more je izvor sreće i blagostanja narodima, a samo nama da ono bude teret i nevolja!

Dakako da za to treba novaca i opet novaca, pa jer država ne može sve dati, neka se nešto dađe od trošarine, nešto iz državnih i banovinskih budžeta, nešto opterećenjem najbogatijih, a nešto neka se pokrije unutarnjim zajmom koji će se rentirati obzirom na izvedene radove.

Napose isušenje raznih blata i močvara, kojih ima tamo dosta, te melioracije zemljišta, napr. ličke vrištine, moglo bi se najbolje provesti unutarnjim zajmom, koji bi se dohotkom tih zemljišta amortizirao. Zajam može biti i prisilan na imućnije jer je rentabilan i opće koristan.

U budžetu provesti će se velike prištednje, ako se isprazne razna nadležstva od onih, kojima državna služba nije zvanje već koji služe za džeparac, a djeca su bogatih roditelja.

Nadalje treba odstraniti iz javnih služba nesposobne, nemarne i bogate, da se dađe mjesta sposobnima i siromašnima.

Nije državnička mudrost ni valjana finansijska politika samo povisivati porez.

U svakoj periodi vremena, prema ekonomskim prilikama, imade jedna konkretna nacionalno-ekonomska snaga, koja je kadra da izbaciti stanoviti kvantum prihoda i stanoviti kvantum javnih dažbina. Čim se te dažbine na jednoj strani povećaju preko mogućnosti, one će se na drugoj strani automatski sniziti, sve u granicama one konkretne mogućnosti.

Povećanje jednoga poreza izazvaće umanjenje drugoga i realni finansijski efekat će izostati. Ja držim, da su u nas javne dažbine premašile već ekonomsku snagu naroda, i kad smo nedavno uveli povišenje tečevine, smatram da ta neće dati pravi finansijski efekat. Ljudi će stanovati u manjim stanovima, manje će jesti, piti, trošiti, država će manje primiti, pa je efekat od tečevine iluzoran.

Državni prihodi neka se povećaju porezom na razna luksuzna srećstva, redukcijom nepotrebnih administrativnih troškova, suzbijanjem i revizijom poreskih prevara, socijalnim porezom na najbogatije, — i suzbijanjem korupcije, kojom se jako oštećuje država, a koja korupcija još i danas jako cvate.

Da se ova pitanja urede, nije samo ekonomski, već je i moralni, etički interes, a napose politički

interes države.

Od 100 stanovnika ima ih najviše 10%, koji žive bez briga i uobilju, 10% ima ih koji žive primjerno, dok se ostali 80% više ili manje bore za svoj opstanak.

Barem polovica od ovih potonjih mora da sebi uskraćuje sve, što je za čovjeka dostojan život potrebno.

To je eto ogroman dio naroda, to je silna vojska naroda, pa nije nikako bez važnosti, hoće li ta vojska biti umirena ili neće.

Ti mali i bijedni ljudi jednaki su po čitavom svijetu; oni mrmljaju, rogobore, siju nezadovoljstvo. Ovih 10 do 20% bogatih i imućnih nisu pogibeljni, jer bogataši su uvek mirni, poslušni i lojalni.

Da se gornji široki slojevi zadovolje, treba voditi pravednu i pametnu socijalno-ekonomsku politiku. Da se ta kod nas ne vodi, pokazaću za sada samo jednim primerom.

Kakva je naša socijalno-ekonomska politika u vrlo važnom, za državu, a vrlo siromašnom kraju, u Gornjem Primorju, najbolje ilustrira postupak u pitanju ribarstva. Tamo hiljade malih ljudi žive od ribarstva. Njihova je egzistencija ugrožena time, što se preblizu obale dozvoljava veliki lov raznim velikim mrežama. Ministarstvo poljoprivrede i Banska uprava u Zagrebu hoće da zaštite male ribare, a Ministarstvo saobraćaja zaštićuje velike ribare, i taj spor o kompetenciji ostaje do danas neriješen na štetu ribara i na sramotu sviju nas.

Tu opet stradaju mali siromašni ribari, čiji je život patnički i mučenički, a zarada upravo nikakva.

I država im svojom ekonomskom politikom ugrožava i tu malu zaradu i otežava im život od vlastitog rada — da bude s druge strane prisiljena preko zime davati hrane tim istim ljudima, da ne postradaju od gladi.

Smatram potrebnim da skrenem pažnju Narodnoj skupštini na ovu anomaliju, koja se ne da ničim opravdati ni odbraniti, i da jednom rezolucijom pozovemo Vladu, da ovo pitanje riješi u najkraćem roku.

Kako rekoh, potrebno je voditi pametnu i pravednu socijalnu politiku. Ova potonja bila je uvijek dobro i prokušano državničko srećstvo, dok nas čitava, a napose najnovija politička povjest uči i odviše dobro, da se ne može ni vjekovati ni mirno spavati na bajonetima.

Pametna socijalna politika upućuje nas na svakom koraku, da oskudne moramo da pomazemo što iznašnjom pomoći, da ih primirujemo i priljubljujemo državi. Tu ne sme da bude izgovora: nema srećtava. Tu treba istupiti energično i potražiti ta srećstva onde, gde ih ima i gde ih mora da bude. Mi ne smemo biti ni Italija niti Nemačka gde ima kruha i pravde samo za fašiste, odnosno samo za hitlerovce. Nama treba da bude čitav narod jednako mio i svaki sin ovoga naroda ima pravo na jednaku našu ljubav i na jednaku našu pomoć. Naš je narod širokogrud, on ne zna mrziti; njegovo srce ispunjava samo ljubav i oproštenje. Nemojmo da naša nebriga ili nedovoljna briga učini srce našega naroda krutim, da ga beda i nevolja odbije od države, koju on ljubi, koju je kroz stoleća branio i odbranio i za koju je toliko žrtvovao. Mora se sve moguće učiniti da narod ne bude nigde gladan ni očajan. Mrmljanje i nezadovoljstvo glasnoga naroda znade često biti pogibeljno. Ne sme narod da izgubi veru u državu,

kad u Jugoslaviji nije potrebno da tu veru izgubi.

Ja apeliram na vas da se zabavite i ovim pitanjima po kojima se danas drmaju države.

U teškim prilikama, gde ogromni deo naroda ekonomski teško strada, a drugi mnogo manji deo u vlastitom interesu podržava nenaravno stanje vlastitoga preobilja, mi narodni poslanici dužni smo da stanemo uz bok ekonomski slabijima, da čitavim zakonodavstvom lagano i legalno promičemo i provodimo ekonomsko ujednačenje.

Ne može biti ni pravedno zakonodavstvo, a niti može biti svrha ma kojega zakona da osigurava nesmetano uživanje obilja i često sumnjivo stečenoga blagostanja na račun onih bednika koji često nemaju ni kore suvoga hleba.

Ako mi nećemo da naš mali svet za sebe pridobijaju mračni elementi i ekstremne ideje, mi moramo naše socijalne poglede promeniti, moramo se baciti na reformisanje socijalnog zakonodavstva i najveću brigu posvetiti malenima i oskudnima, i jednom rečju neprestano i dosledno provoditi politiku socijalnog izravnjavanja.

Da počnemo od osnova sa takvom politikom, po mojem mišljenju morali bismo srovesti sledeće reforme:

- 1) uvesti socijalni porez i socijalni doprinos na teret najbogatijih, a na korist najsiromašnijih;
- 2) sprovesti reviziju ratnih i poratnih obogaćenja;
- 3) uzakoniti vrlo oštre mere protiv korupcije;
- 4) isto protiv sakupljanja kapitala i gotovine;
- 5) revizija poreznih uplata počev od god. 1918 pa do 1934;
- 6) redukcija nepotrebnih, nesposobnih, nemarnih i bogatih činovnika;
- 7) ujednostavljenje i uprošćenje državne uprave;
- 8) hitna i izdašna briga za zbrinjavanje pasivnih krajeva;
- 9) provedba velikih radova iz gore ubranih svota;
- 10) zaštita domaće radinosti;
- 11) opća briga za more, morske obale, luke i za turizam;
- 12) Intenzivna poduka seliaka za promenienu kulturu tla, racionalnije obrađivanje tla i konzerviranje i preradu voća, grožđa i povrća. Ovakvim radom osiguramo našu državu i naše narodno jedinstvo, osvojiti pouzdanje i ljubav širokih krugova naroda. (Odobranje i pljeskanje).

Потпредседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Живко Даниловић.

Живко Даниловић: Господо народни посланици, улазећи у трећу буџетску годину од дана како смо се састали у овоме Дому, можемо да подвучемо као сигурну чињеницу да је г. Министар финансија успео да нам ове године изнесе на претрес буџет за три и по милијарде мањи од буџета за годину 1931/32. Ово желим да истакнем и одам признање г. Министру финансија на штедњи коју спроводи у свима ресорима. Истина, г. Министар финансија није успео да нам предложи буџет расхода за личне издатке мањи од прошлогодишњег. Ради тога све критике које смо овде чули о буџету, кретале су се у главном око личних издатака. Заиста, господо, кад знамо како тешко и са задњим напорима већина нашега народа, а особито сељак, плаћа државне и самоуправне дажбине, морамо се дубоко замислити пред овом чињеницом. Не може се, господо, ничим правда-

ти наша погрешка што се одмах није приступило редукцији великих плата, разних тантијама и хонорара. А што је још горе, нисмо имали куражи да из канцеларија пошаљемо у кућу, где им је и место, сву ову женску чељад којима плата служи само за шминку и тоалете. Не може се, господо, половичним мерама ништа постићи. Снажним замахом и одлучношћу потребно је претрести по Министарствима и осталим државним надлештвима све оне фошкове, где се крију разне државне службенице које стоје под разним протекцијама.

Ми смо чули да има на хиљаде молби наших младих синова који очекују упослење и обијају прагове разних Министарстава и државних установа без успеха годинама. Мој пријатељ г. Павлич у своме говору изнео нам је статистику, колико имамо државних чиновника и намештеника у постотцима по вери и констатује да највише има православних. Он констатује да је оријентисан југословенски, па ме чуди да пребраја чиновнике по верама, а не по стручној спреми, честитости и националној исправности. Боље би било да нам је он изнео статистику оних чиновника којима народ даје добре плате да служе поштено Краљу и народу, а они раде против народа и државе. На оваквој једној статистици ми би му били више захвални, а не кад чепрка по прошлости на коју треба да заборавимо.

Залуд је, господо, сав наш позитиван и по државу и народ користан законодавни рад, док се у нашој јавности стално говори и прича како се краду грдни милиони од стране извесних државних чиновника и високих функционера наше државе, а с друге стране се убиру државне и самоуправне дажбине на један неподношљив и драстичан начин. Примера ради наводим случај у моме срезу. Код мене су порески чиновници затворили једнога тежака у канцеларију пореског уреда који је тамо дошао да се обавести, колико би евентуално имао да плати порезе, па су га тамо закључали и двојица га држали, а трећи га претресао и одузео му за наплату пореза 50 динара колико је свега код њега нашао. Ето, господо, видите, док с једне стране имамо разне афере и пљачке, с друге стране се од нашег сиромашног сељака на овај начин убира порез.

Да би се у народу створило уверење да нама као народним представницима заиста лежи на срцу добро народа и државе, морамо у најкраћем року донети закон против корупције или проширити закон о заштити државе са најстрожијим одредбама против свих оних ма на ком они положају били, који су ову нашу срећну и благословену земљу узели под кирију и музу је гдегод им се прилика укаже, и ако их је народ добро наградио да служе народу поштено.

Наша је дужност, господо, тешка и неиздржљива у данашњем очајном економском стању, па када се још нама, који смо дошли да поштено заступамо народ, меће на леђа терет разних афера и пљачки, г. Кадића и других, онда смо ми просто онемогућени да стварамо у народу веру у бољу будућност наше нације.

Дванаести је час да се овом пауку — корупцији, који сиса стално и сигурно наше друштво и заједницу, стане на пут. Ми то морамо и можемо учинити одлучно, не гледајући ни десно ни лево, без обзира, ко је и како се зове. Што пре то

учинимо, тим боље. Тим ћемо показати народу да нам је стало да овом злу станемо на пут.

Ако ми то учинимо, народ ће нас ставити под једну капу и приковати на стуб корупције. Зато је потребно да Краљевска влада, у коју ја имам поверење, што пре изађе пред нас са законским предлогом против корупције. Какав ће тај закон у последњој редакцији изгледати, на нама је.

Господо, није потребно износити све разне пљачке државне и народне имовине које су се догодиле за свих 15 година. Сви ми то знамо. Али сви и то знамо да до данас нико није платио главом за пљачку народне имовине.

Пре неки дан учинили смо један добар гест, издајући суду г. Кадића, а ево јуче смо опет чули оптужбу против једног активног министра. Ја не знам и не тврдим да су ове оптужбе тачне, али знам да се у јавности излагање и оптужбе г. Министра Станића коментаришу и препричавају на штету угледа Народног претставништва. Рекох да смо учинили добар гест издавањем Кадића суду, али на овом путу не смео стати, него да тријемимо ефикасним мерама губу из торине.

Господо народни посланици, у овом Дому изнешене су многе мисли о југословенској идеологији и потреби ширења југословенски мисли у најширим слојевима народа. Ја то искрено као Југословен поздрављам, али не живи се, господо, само од Југословенства. Упоредо се продубљивањем југословенске мисли у најширим слојевима народа, морамо да тражимо лека економским недаћама које гуще наш народ, а првенствено наше село. Ја ћу, господо, да проговорим о једном питању, о коме је мало речено у току ове буџетске дебате. Говорићу о привредно-кредитној политици према селу и задругарству. Узмимо буџет Министарства пољопривреде и констатоваћемо и овога пута као и у ранијим буџетима, да оно заузима последње место.

Посматрајући буџет пољопривреде никада не бисмо дошли до уверења да смо пољопривредна земља и да од пољопривреде живи 80% становништва, а преко њега и целокупан народ. На ово се Министарство не обраћа пажња што се најбоље види по томе, што је то Министарство увек било последње, а врло често и без свога Министра као што је то и данас.

Кад прегледате статистику, видећете да смо ми увозници милионске суме разних пољопривредних продуката које можемо да производимо у нашој земљи. Код нас је неорганизована производња која се оличава у томе, да извесних година имамо више но што треба, а потом немамо ни онолико, колико је потребно за нашу исхрану. Несумњиво је да елементарне прилике играју одлучујућу реч у пољопривреди, али модерна наука се са тим бори и успева да их у многим савлада. Са највећим бројем пољопривредних организација Министарство пољопривреде је у сталном рату. Ниједна уредба и ниједан закон који је донет, нису донесени у сагласности са тим организацијама. Код нас постоји Индустријска комора, Трговачка комора, Занатска комора, а још увек немамо пољопривредних комора и о томе, по моме сећању, не чусмо никакву изјаву од стране Краљевске владе.

Кад све ово погледамо и када се овом дода тешко кредитно стање нашега земљорадника, особито после Уредбе о заштити, која није извршила редукуцију сељачких дугова и није осигурала нове кредите земљорадницима, онда ће се разумети тежак положај нашега пољопривредника.

Највећу грубост и неправду коју смо учинили јесте што смо задругарство изједначили са банкама и другим кредитним установама и тиме паралисали сваки његов рад на штету баш онога ради кога смо и донели закон.

Закон о раздужењу сељака треба да испуњава све оне обавезе које је дала Краљевска влада и треба да оствари наду презадуженог земљорадника и да привреди обезбеди поштене кредиторе, а да казни зеленаше. Било је очекивати да ће после ове уредбе Народна банка, Хипотекарна банка и Аграрна банка отворити своје шалтере, и да ће давати нове кредите земљорадницима, особито преко задругарства свих врста. Али супротно томе оне чине баш противно жељама свих нас и противно тенденцијама Народне скупштине, дајући нове кредите не земљорадницима него индустријалцима и оним великим богатим људима. Док је Народна банка дала 800 милиона динара банкама за повраћај улога, задругарству није дала ни пет пара. У вароши се прича, да 8 завода уживају код Народне банке кредит од 300.000.000 динара, а других дванаест такође других 300.000.000 динара, док целокупно задругарство ужива само непуних 20.000.000 динара.

То је жалосна чињеница, па још кад знамо, како су ниске цене пољопривредних производа које онемогућавају живот нашем земљораднику, мора се сваки да забрине. Успемо ли да решимо проблем цена наших пољопривредних цена, ми ћемо решити суштину пољопривредне депресије. Ово би се постигло на тај начин, што би између појединих министарстава требала да постоји, у увођењу привредне политике сагласност, која данас не постоји.

Не могу овом приликом да не констатујем, да у овом дому има посланика који су у више прилика износили извесне своје погледе на поједине задруге па чак и на задругарство, и тиме покушали створити у парламенту и у јавности мишљење да је задругарство штетно по државне и народне интересе наше земље.

Задругарству није поклоњена она пажња коју је оно заслужило. Око 1 милион земљорадничких породица учлањено је у задругарству, око 7.000 задруга свих врста представљају велику економску организацију нашег сељаштва и које уједно представљају најздравији елемент у нашем народу.

У овој привредној депресији задругарство има да одигра врло важну улогу и не би се смело задругарству чинити сметња са извесне стране. Док је задругарство у доба просперитета земљорадничких производа уживало опрштај поштарине, данас се то отказује и често покушава са извесних страна да се фаворизира једно задругарство према другом, а то по моме мишљењу, није добро, јер се ствара зла крв међу задругама. Из овога дома мора да се пружи и покаже свима да су разноправни, јер не смемо да будемо једна ма мати, а другим маћеха.

Ако икада оно данас се намеће императивна потреба организовања привреде у којој једино задругарство може да замени рђаве зеленашке и капиталистичке институције.

Наш државни проблем не лежи у оним питањима, која хоће да наметну непријатељи ове земље. Јединство ове земље је извршено, државне границе су обележене и тешко ономе ко покуша да их помери. Претежни део нашег народа, сељак је свестан Југословен и расправљање тих питања јесте варка од проблема које ми требамо да расправљамо.

Сва тежина питања које ми имамо да решимо, јесте побољшање привредних прилика у пољопривреди и на селу. Моји сељаци не питају ме никад, које Бан или Министар, него докле ће своје производе и стоку продавати у бесцење, а с друге стране докле ће плаћати своје кућне потребе по готово истој цени колико су плаћали пре 6 година.

Господин Министар финансија одао је признање о порезивању земљарине, које се чини кроз земљорадњу и тражио да се сличне мере заведу и за остале сталезе, али је заборавио да учини правду земљорадницима и да саобрази висину земљарине садањој цени пољопривредних производа.

Ви сте, господо, сви сведоци да је Народна скупштина, односно извршан број народних посланика лањске године приликом буџетске дебате категориички тражио да се оно 20% што је било скинуто са земљарине за 1932 годину, да остане и даље скинуто. Инсистирало се на томе и уз обећање Краљевске владе и г. Министра финансија, да ће се у току прошле године донети нови закон о земљарини и да се од тога не прави питање, ми смо заиста гласали за буџет, налажући се да ће тај закон у току прошле године доћи пред нас. Падале су изјаве у томе смислу да ће се донети закон о земљарини и да ће се земљарина снизити у односу према ценама пољопривредних производа које важе данас. Закон о непосредним порезима од 1928 године у неким је крајевима наше државе, а поготову у моме срезу учинио велике неправде појединим земљорадницима, тиме што је њихову пореску основу толико повећао, да имамо случајева ове године да су сељаци морали продавати од свога земљишта да плате порезу, толико је велика. Међутим према § 58 тога закона г. Министар финансија има овлашћење да те исправке учини и ја сам се по тој ствари обраћао на господина Министра, да се одреде поново комисије, да се та ствар поново испита и да се земљиште процени колико оно треба фактички да нас да плаћа пореза.

Има још једно питање које је врло жалосно и које се у току 15 година најтеже решава, а то је питање добровољачко. О добровољцима се много говорило и много пута тражили смо да се то питање реши, али нажалост то се још није решило. Многи су моји посланички другови то питање покретали, а и ја то сада чиним зато, што у моме срезу имам 350 добровољаца, од којих 200 још нису добили земљу и то се питање одлаже из дана у дан. Ја са овога места молим Краљевску владу да о томе питању поведе што хитније рачуна, јер је на прагу пролеће и земљорадници треба да раде

своје послове, и ако се тим људима хоће додељивати земља, да им се она да сада на време да могу своју земљу обрађивати.

Још једно питање које специјално нас у Босни све посланике интересира, то је питање о мерама и балталицима. Закон о мерама и балталицима који је још 1911 године донесен односно предложен босанском Сабору, до данас закон није дошао, након 15 година од ослобођења пред Скупштину да се и то питање реши. Како сам чуо од г. Министра шума и рудника, израдио је тај закон али је велико питање да ли ће ове године тај закон бити изгласан и решен, само знам једно да код нас у Босни и Херцеговини у свим шумским кривицама има преко 120.000 молби. Власти сваки дан кажњавају и само у мом срезу има око 1800 шумских кривица и ако међу њима има који су поднели молбе и чак насељени на земљишту. Ово питање треба да се скине с дневног реда.

Ми смо лањске године поднели један амандман г. Министру шума и рудника и тај амандман ушао је у финансијски закон: Доношењем тога закона држава може дати земљиште добровољцима и сиромашним земљорадницима. И ако има Правилник, господо, који је још 1924 године донет како се та земља дели. Господин Павао Матица, кад је био Министар шума и рудника, једним је обичним својим наређењем збрисао Правилник и одредио супротно, према томе је ово питање сведено на мртву тачку. Господо, ми се нисмо могли користити тим амандманом који је ушао у Финансијски закон. Ја молим г. Министра шума и рудника да то исправи и да даде упутство да се добровољцима и инвалидима даду оне земље колико је ко тражио, јер ово питање отезало се годинама и стварало потешкоће властима и нама народним посланицима, и ако смо гласали за исти, у живот не може да се спроведе. На крају мога говора хоћу да нагласим једну ствар. Не би то говорио али морам то да кажем, јер сам неколико пута био код Министра пољопривреде. Био сам код начелника и тражио да се питање пољопривредног кредита који издаје Пољопривредни отсек у Сарајеву једном рашчисти. Јер та такозвана пољопривредна заклада наплаћује данас 22% камате. Ми смо, господо, раније заштитили земљорадника, међутим с друге стране једна установа којој држава даје новац, наплаћује 22% камате. Молим да се то узме и зна и да се једном таквом наплаћивању дугова стане на пут. Имајући поверења у Краљевску владу са жељом да су све оне сугестије добронамерне које су овде пале у овом дому са овога места и да се при извршењу овога буџета, позабави оним амандманом који се односи на редукацију великих тантијема и хонорара. Изјављујем да ћу гласати за буџет.

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Министар правде. (Пљескање).

Министар правде Божа Максимовић: Господо, јутрошње новине саопштиле су, да је један наш посланички друг, говорећи у начелној дебати и задржавајући специјално своју пажњу на раду Министарства просвете, изјавио: да су сви министри просвете до 1931 године водили само персоналну, а не просветну политику и да тек од 1931 године, по мало лавирајући између персоналне и просветне политике, мењају свој начин и правац

рада.

Ја сам додавио стенографске белешке и констатовавши да је то саопштење у новинама било дословно тачно, узео сам слободу да се пред вас појавим са неколико речи.

Без икакве жеље да правим какво упоређење између рада свога и рада својих претходника у том Министарству или упоређење између свога рада и рада својих следбеника, већ просто задржавајући се на чињеницама које тангирају мој рад и моје министровање у том ресору, које је било пуне три године, 1929, 1930 и 1931 године, — сматрам за дужност да изрично и категорички кажем, да је то једна апсолутна неистина, у колико се на мене односи. (Бурно плескање и узвици: Тако је!).

Господо ја не знам зашто је она учињена, и зашто је дошло до такве изјаве, намерно или ненамерно, али те су чињенице апсолутно нетачне.

Господо, за време мога управљања тим ресором, донети су сви школски закони и унифицирано је целокупно школско законодавство у тој области, донет је нов закон о универзитетима а с њим и општа уредба о универзитетима; донет је нов закон о средњим школама, о учитељским школама, о народним школама. Донет је закон о Главном проsvетном савету и закон о уџбеницима, који је имао за тежњу и циљ да ослободи школу од онога шаренила и да унифицира баш у ономе смислу, како је господин посланик у своме говору нарочито наглашавао акцију Министарства просвете, т. ј. у правцу нашег духовног југословенског унифицирања. (Бурно плескање).

Господо, какви су то послови и какви су то закони, да ли они нас могу потпуно задовољити и нашу тежњу у томе правцу, — то је питање, о коме, разуме се, може да се дискутује. Али макар колико и макар какве коректуре да потребују ти послови или закони, ипак је наобичајни ред, да се ти послови не контестирају ономе који их је извршио, ако им се неће направити комплимент.

Тамо су поменути имена неких мојих претходника. И судећи по томе цитирању имена — кад је нарочито наглашавано, да се тамо водила само персонална политика и никаква друга — добија се утисак као да се под том персоналном политиком мисли на једну чисто партизанску ситничарску политику. Господо, један Министар просвете у једном претежно персоналном министарству, са може бити око 30.000 само учитеља, мора, хтео не хтео, да се бави и тим персоналним питањима и да и њима поклања пажњу. И у колико је под таквим утицајима и под таквим потребама управо и мој рад у томе правцу додиривао те ствари, он није никад био инспирисан никаквим партизанским мотивима. (Бурно плескање).

Ја смем да кажем, без икакве нескромности и без икакве разметливости, да су сви ти распореди и сва та персонална питања решавана искључиво и једино онако како то налажу и изискују интереси службе, а не по каквим другим мотивима. Ја смем да идем господо чак и даље од тога и да изјавим ордерасвим отворено и јавно пред вама, а преко вас и пред целим народом, да сам може бити једини министар просвете од ујелињења до сада који прима у томе погледу да се плебисцитарно о томе решава, ако хоћете, било код тих чиновника, било код целога народа. (Поклици: Живео и дуготрајно одо-

брављење. Затим: Срам га било! Ко је то рекао?).

Господо, када сам казао да је мене у томе послу руководио интерес службе ја хоћу само са две три речи, неупуштајући се у детаљна разматрања ових ствари да кажем да је интерес службе у погледу персоналне политике двојак: прво да се пази на ред, поредак и дисциплину саме институције и саме ствари, а друго да се пази на то — опет да поновим што је толико пута наглашавано у говору господина посланика — духовно наше југословенско унифицирање.

Мотиви који су налапали извесне персоналне промене и извесне одлуке у томе правцу ради чувања тога реда и поретка у школи и у целом ресору, познати су: тежило се затим, да се онемогуће све оне нездраве појаве које су се биле с времена на време у тим институцијама манифестовале на један начин, који је њима јако шкодио.

Ја сам на пример, долазећи 1929 године на то место одмах у почетку добио депешу из једне гимназије у којој пише: »Објавили смо данас штрајк и престали смо да долазимо у школу — ученици VII разреда гимназије« а доцније се догађа, да су ученици употребљавали чак и револвере, да прибаве, по своме схватању, некакву потребну сатисфакцију, јер нису добили задовољајуће оцене.

Те и такве и њима сличне појаве, биле су, разуме се, један императивни налог да се употреби све, како би се пресекле оне у корену и да се уклоне сви они који нису способни да друкчији поредак успоставе (Тако је! Бурно и дуготрајно плескање и одобравање). У колико је такве промене налагао интерес нашега духовног југословенског унифицирања, ја сам се господо, на пр. старао да се не понови онај случај који је био раније у Министарству просвете пре него што сам ја тамо дошао: да националну историју у једној учитељској школи предаје мађар и да он спрема кандидате за онај посао, који ће они сутра вршити тамо у селу у основној школи (Тако је! Бурно одобравање). Исто тако стварања су морала да буду управљена и на то да се нашој националној историји и нашој националној географији да једно од претежних места у гимназијској настави и да то не буде предмет из кога се може добити каква год хоћете оцена. Ја, ако смем да кажем, може бити за некога ову своју јеретичку мисао до краја, ја сам сматрао да је много потребније и много допуштеније избацити са матурског испита латински језик, него националну историју и националну географију. (Тако је! Живео! Дуготрајно одобравање).

И то наше стварање у томе правцу и наше настојање не обухватају само државне школе, него су се она, уколико су могла захватити, пружала и на приватне и конфесионалне школе, и управљена била на то да се више никако не понови онакав случај, какав се догодио на једном матурском испиту у приватној конфесионалној Женској учитељској школи у Сарајеву, на коме су испиту, на постављену тему: »Како је постала наша држава«, кандидаткиње спомињале као творца ове наше државе и председника Вилсона и цара Карла и његово разрешење његових поданика од обавезе, и све друге могуће и немогуће случајеве, али само су случајно заборавиле и Карађорђа и Карађорђевиће и српску војску и југословенске добровољце (Бурно плескање и одобравање).

Господо, спомињало се у томе говору нешто и о професионалним удружењима, учитељском и професорском. Уза све то што, можда са правом или без права, и на ту страну могу да се упуте какви приговори, ја морам да кажем да се за време мога управљања тим Министарством није могло догодити да се атакира без икакве санкције на чисто југословенски рад учитељског удружења и на чисто југословенски рад професорског удружења.

Наш посланички друг — морам да поменем и то, ма колико изгледало нескромно — г. Милан Туковић, дугогодишњи и искусни опробани средњешколски наставник, као претседник једне скупштине Југословенског професорског удружења, мени је као присутном ресорном Министру за такав рад и такво схватање и такву складност између мојих и њихових тежњи, упутио толико ласкавих речи да је мени било неугодно што сам се у томе тренутку ту налазио.

Господо, свако сумарно и са ово неколико речи задржавши се на овој ствари, ја мислим да је потребно да их још допуним и са једним малим објашњењем. На име: нисам ја ово говорио овде нити опровргавао те ствари, које су у говору г. посланика изнете, ради неке своје рекламе и ради неке своје личне потребе. Ја сам то учинио због тога, што желим да се поставе ствари на право место и у погледу тога рада али и у погледу дискусије у овоме Дому.

Господо, ако хоћете и ако хоћемо успеха у томе правцу, онда није то пут успеху, није то пут, да се потцењива ничији рад (Одобравање и узвици: Тако је!). Није пут ни у рушењу ничијега рада: пут је у једном лојалном настављању једнога посла, на коме смо се ми данас зауставили, а на коме ћете ви сутра делати.

Господо, ја — ви то знате врло добро — нисам од оних људи, или ако хоћете тачно да рекнем, од оних Министара, који мисле, да свет почиње од њих, и који мисле, долазећи у један ресор, да је прва њихова брига и прва њихова дужност да се баце блатом на рад својих претходника, или чак да се и у то упуштају да сматрају потребним некаква анкетирање рада тога претходника. Ја никада, господо, нисам мислио, тако, никада нисам радио тако, и никада не мислим, да рад треба тако да иде.

Али, господо, исто тако не мислим ни да се тај рад сме негирати, сме потцењивати, и да се — како сам и на почетку овог свога малог говора рекао — може чак и импутирати појединцима, да се њихов рад кретао, да је био оријентиран и развијан у ономе правцу, у коме то није.

Ако је допуштено рећи, то Југословенство, Југословенска идеологија и Југословенска мисао није ничији монопол... (Алојзије Павлич аплаудира) и не може се оспорити никоме, а најмање нама, који смо на тако високим и одговорним местима, да тежња у том правцу немамо, да уверење у том правцу немамо и да ми треба и на ту идеологију и на те идеале да будемо упозоравани на овакав начин.

Бар за себе могу да кажем: ја сам ту, на томе сам и на томе остајем, и без превртања остајем! (Бурно и дуготрајно одобравање, аплауз код већине и узвици: Живео!).

Нећу ја сутра бити никада међу онима, који су из ината, или због тога што су пали са власти, од монархисте постали републиканци, од унитариста постали федералисте... (Узвици код већине:

Тако је!), од југословенски оријентираних националиста постали племенски сепаратисти! (Одушељено одобравање, плескање и узвици: Живео!).

Ја с правом, господо, тражим, да то верујете, да то примите и да поштујете! (Бурно одобравање и плескање код већине!).

Потпретседник др. Коста Поповић: Реч има народни посланик др. Гавро Санто.

Dr. Gavro Santic: Gospodo, ozbiljnost i velika vaznost izgradivanja budžeta iziskuju od nas svu pažnju, svu savesnost, ali i naše sudelovanje u tome značajnom radu, koji će biti osnova našeg državnog poslovanja u ovoj budžetskoj godini. Jer, bez moralnog i realnog budžeta, ne može se ni zamisliti pravilno funkcionisanje državnog života i državnog aparata. I, polazeći od ove istine smatram za svoju dužnost, da izjavim sledeće:

Opšte prilike takve su, da je vrlo mnogo potreba, vrlo mnogo želja i traženja od sviju i sa svih strana. Mnogo bi trebalo uraditi da bi se našem narodu pomoglo i stvarno olakšalo ovo teško stanje koje je na strani još mnogo teže i mučnije. I prirodno je da ima mnogo molbi, mnogo žalbi, opravdanih i umesnih ali — prilike su takve da se mora voditi računa samo o onome što je najneophodnije, najpreče, najhitnije. Zato je položaj nas, narodnih poslanika sada pred narodom veoma težak i delikatan, ali mi razumnim objašnjavanjem i potrebnim uticajem moramo kod naših birača stvoriti svest i shvatanje o tome, da ni naša najbolja volja, ni najbolja volja Kraljevske vlade nisu u stanju da čine nemogućnosti obzirom na opšte prilike. I ja smem reći kao predstavnik jugoslovenskih Madara da ja u ovome pogledu vršim taj potrebnii uticaj i kod svojih saplemenika i ostalih birača stvaram potrebnu atmosferu razumevanja, a smem reći i potvrditi, da i oni, dakle naš narod, to uvida i zato, iako tegobno i sa mukom, podnose svoje nevolje zarad opšteg dobra i radi svoje države!...

I ja uzimam u ovoj budžetskoj debati reč zato, da bih u ime svoje i svojih birača i sunarodnika, naročito istakao, da mi jugoslovenski Madari hoćemo zaista da iskreno i ozbiljno sudelujemo u ovom kao i svakom drugom konstruktivnom radu, srcem i dušom, te, gospodo, uzimajući reč, ja hoću to da i javno manifestujem!...

Pre i iznad svega smatram dužnošću i verujem da se odužujem svojoj savesti, da izjavim naše zadovoljstvo na radu za konsolidaciju i organizaciju odnosa i mira sa našim susedima na Balkanu! I neka je naša najdublja zahvalnost Najvišem Inicijatoru za to veliko delo! Mir na Balkanu faktor je i regulator mira Evrope. I veliko delo Njegovog Veličanstva nalazi na najtoplije priznanje naše. Duboka politička mudrost našeg Vladara i priznata diplomatska sposobnost gospodina Ministra inostranih poslova doneli su najbolje rezultate!... Neka bi to započeto delo bilo prošireno i na naše druge susede, a na korist mira i reda u Evropi i celome svetu!... Uvek i svagda naša najusrdnija saradnja neće izostati i po ukazanom primeru visokog državničkog shvatanja, sa radošću i nadama, prvu reč upućujemo i posvećujemo ovom značajnom činu koji je zasejao mir na Balkanu!...

Prilikom prošlogodišnje budžetske debate izneo sam izvesne momente koji utiču na zdrav i realan život naše države. Dobrim delom, zahvaljujući predašnjoj Kraljevskoj vladi, rešeno je dosta od istih, ali nekoliko ozbiljnih i hitnih stvari još čekaju na

rešenje. Pa, smatrajući da ista zaslužuju pažnju vašu kao i naklonost Kraljevske vlade, pomijem ih i molim da se o istima povede računa.

Kazne za duvan posvednevne su ali često i bez osnova. To najbolje pokazuje i dokazuje slučaj u moje izbornoj srezi, u selu Nadrljan. Molio sam još prošle godine ne milost za krivce već samo reviziju tih monopolskih kazni te postavljanje stvari na osnovu pravde i morala. Jer, ako seljak onaj svoj maleni prihod od duvana mora da izda samo na kaznu a dešava se, da je taj prihod čak nedovoljan zato, pa se od seljaka oduzima i prodaje i onaj mali posed, pa i kućica čak, od čega on onda treba da živi i ishranjuje porodicu, od čega porez da plati, i kako on može imati volje i mira za konstruktivan rad? I zato, ja ponovo molim g. Ministra finansija, čiju dobru volju svi poznajemo, naročito kad je u pitanju siromašni i mali privrednik, da ovome pitanju pokloni potrebnju pažnju te izvoli odrediti da se potrebna revizija čim pre izvrši.

Postoji, gospodo, jedan problem koji očekuje i iziskuje hitno rešenje, a koje je diktovano pravičnošću i stvarnom potrebom! Opšte privredne prilike smanjile su ako ne i ukinule zaposlenost kod onih seljana, koji nemaju zemlje, već se izdržavaju i ishranjuju od ručnog rada, naročito kod onih sirotnih kubikaša, koji su sad potpuno bez posla i zarade, dakle bez hleba!... I taj vredni radnik, koji nije znao šta je umor, sad zna i oseća, šta je glad i beda. Naša je dužnost da nademo mogućnosti rada i zarade za ove ljude i najcelishodnije bi bilo kad bi se ovom seljačkom svetu dalo po parče zemlje radi obrade iz koga bi se on mogao prehraniti i izdržati svoju porodicu. Taj narod je rođen i odrastao na zemlji, on je poznaje, ceni, zna da je obrađuje, ali je nema! I prošle budžetske debate ja sam pledirao za rešenje ove stvari pa to činim i sada i molim Kraljevsku vladu, da ovom pitanju pokloni pažnje kako u humanom pogledu tako i u socijalnom, jer nema goreg druga i lošijeg prijatelja nego što je beda i glad.

Kraljevskoj vladi smo zahvalni — i tu zahvalnost ponavljam — što je početkom školske godine omogućila rad učiteljskoj školi za studente mađarske narodnosti a u okviru i programu državnih učiteljskih škola. Naročito mi je zadovoljstvo da podvučem i naglasim, imam sve razloge, da i gospodin Ministar prosvete neće činiti promena u ovoj stvari konstruktivnog vaspitanja naše omladine u državotvornom smislu, koja će nakon svršetka škole misionarski propovedati duhovno zbliženje u našem narodu te i svoju vaspitačku dužnost lakše vršiti. I sa zahvalnošću i zadovoljstvom mogu izjaviti i konstatovati da se naši studenti u učiteljskoj školi osećaju u svome domu, ali i uprava te škole, gospoda nastavnici, ne podvajaju ih od ostalih učenika i time uzvišeno služe cilju vaspitanja naše omladine, onih koji će za nama preuzeti život i javni rad u našoj državi. Jednaki pred vlastima, ravnopravni pred sudovima i zakonima, jednaki i jedno i u školama to je, gospodo poslanici, najveći nauk za stvaranje jake i nerazdelive naše države. A ja javno izjavljujem da ove moje reči nisu kompliment gospodi ministrima i Kraljevskoj vladi, već da su to činjenice koje se svakim danom sve više afirmiraju i samim time sve jače i snažnije ojačavaju temelji naše države.

Postoji još jedno osetljivo pitanje: pitanje postavljanja učitelja na odelenjima sa mađarskim nastavnicim jezikom. To pitanje još nije dobilo svoje pu-

no rešenje. Ja duboko verujem da će i gospodin Ministar dr. Šumenković ukazati ovom pitanju potrebnu pažnju koju su predašnje Kraljevske vlade i prethodnici u resoru prosvete istome pitanju ukazali. Jer, zdravo, dostupačno vaspitanje naše omladine po školama, gde omladina još u svome detinjstvu vidi i oseća da je ravnopravna sa drugovima bez obzira na ime, veru i narodnost — najefikasnije je vaspitanje i uvek urodi dobrim plodom. Na taj način mi bi našu omladinu pripremili još iz mladosti i detinjstva za osnove zdravog državnog života i za osećaje dužnosti prema državi koja njihova prava priznaje.

Mnogo je bilo predloga kako da se poboljša i olakša naš narodni život, život našega seljaka i činovnika i privrednika, pa neka je i meni dozvoljeno da naročito istaknem potrebu ostvarenja boljeg života putem kulturnog napretka kroz koji će doći do uslova za bolji i ekonomskiji i privredni i socijalni život. Srbi, Mađari u bivšoj Vojvodini imaju mnogo zajedničkog. Po duši, poštenju, karakteru i etnografskim osobinama. Da bi se ekonomski standard njihova života poboljšao, potrebno je, da kroz kulturne zajednice savezne organizacije širimo potrebni vaspitni uticaj. Potrebno je čim pre stvoriti i organizovati napredne gazdinske kulturne zajednice specijalno tipa za taj kraj, putem jednog centralnog saveza koji bi reprezentovao interese našeg seljaka i obrtnika. Koncentracija snaga i aktiviteta u ovom savezu doneće najbolje rezultate. Ovu stvar samo napominjem s tim što ću o istoj kao veoma značajnoj upoznati Kraljevsku vladu i zamoliti za potrebno razumevanje i naklonost u opštem interesu!...

Izneo sam gospodo samo nekoliko slučajeva najhitnijih i najneophodnijih i pri tome sam imao ponavljam, jedan naročiti cilj: da iskažem i pokažem želju nas Jugoslovenskih Mađara da u ovom značajnom budžetskom radu i mi želimo da učestvujemo i time dokumentujemo našu privrženost prema državi. Mi želimo i da postavljenjem doma naše kulture delujemo u duhu stvaranja što jačeg zbliženja između nas i ostalih sunarodnika velike i snažne naše Kraljevine Jugoslovijske i da time ojačamo postamente za konsolidaciju prilika u cilju što jače i snažnije državne unitarnosti!...

Jer zadovoljan seljak je najjači fundament za napredak, za rad i red, ali i za mir! I moja je želja da čim više doprinesem formiranju zadovoljstva kod seljaka i kod sveg našeg naroda! Uveren sam da će i Kraljevska vlada, na čijem se čelu nalazi okušani borac za narodno pravo i slobode, gospodin Nikola Uzunović, hteti razumeti ovu poštenu nameru i ova poštena nastojanja kao i prešnu potrebu da se ista ostvari!...

Izjavljujem pred vama i pred celim svetom da Jugoslovenski Mađari cene i poštuju sva nastojanja kojima se poboljšava njihov životni uslov kao i slobodu koju u ovoj našoj državi uživaju i gde se ne pravi razlika po plemenu, veri ili narodnosti.

I uvek na poziv i bez poziva mi smo gotovi i spremni da pružimo najvidnije dokaze naše apsolutne odanosti i zahvalnosti i lojalnosti kao i divljenja prema našem uzvišenom i velikom Kralju Aleksandru i prema našoj državi Jugoslaviji!...

Naša je želja da se ispunjenjem naših molbi nama dade prilika da i našu decu u tome duhu odgajimo i vaspitamo. Naše potomstvo gospodo, koje će u budućnosti biti vaše!...

Ubeden i sa verom da Kraljevska vlada čini sve

napore za dobro i napredak naše države, uveren u sva državna nastojanja i sa poverenjem u državničke članove Kraljevske vlade, ja gospodo, izjavljujem da ću glasati za budžet jer smatram da je pod ovim prilikama i okolnostima ipak najbolji koji se mogao dati, te da je isti jedna hitna i bitna potreba narodnog života!

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima reč g. Nikola Petrak. (Čuje se: Nije ovde). Pošto g. Petrak nije ovde, ima reč g. Viktor Ružić.

Dr. Viktor Ružić: Gospodo narodni poslanici, objektivni posmatrač predloženog nam državnog budžeta mora priznati, da g. Ministar finansija čini najveće napore, da prekine seriju teških pasivnih budžetskih godina.

Tu on polazi starim putem: prvo štednjom, dakle redukcijom rashoda do krajnjih granica mogućnosti i drugo iznalazanjem novih vrela prihoda preinakom promjenom postojećih poreskih oblika, kao i zavedenjem novih tereta.

Pitanje štednje zapelo je, što je prirodno, na ličnim izdacima. Gro činovničkih plaća je ispod onog minimuma, koji kulturni čovek za svoje i svoje obiteljske potrebe treba, a isto tako stoji i sa penzijom. Brojčanu redukciju činovnika kod današnjeg sistema naše uprave, nije moguće osim u nekim iznimkama sprovesti, a veliki broj ministara i ministarskih penzija valjda je po mnenju Vlade politička potreba.

Ti lični izdaci iznašaju 50% našeg državnog budžeta.

Premda je već prošle godine bio ogroman nerazmjer između normalnog procenta ličnih rashoda i materijalnih rashoda, po mnenju Ministra finansija diktiraju prilike, da putem štednje padnu opet materijalni izdaci, a to su u glavnom materijalni izdaci naših privrednih ministarstava.

Od pojedinih resornih ministara tokom rasprave u Finansijskom odboru, mogli smo čuti, da je štednja prešla gde gde i granice i da stavlja u pitanje za privredu i kulturni život važne institucije, pri čemu samo napominjem naše železnice i luke.

Imamo i taj kuriozum da Ministarstvo građevina, koje po svojoj prirodi mora imati 90% materijalnih izdataka, nema u tom budžetu ni 10%, te se čovek ne može oteti strahu da polazimo lagano no sigurnim putem ka općoj pauperizaciji zemlje, povećanju nezaposlenosti.

Ministar finansija tvrdi da drugog izlaza u današnjim teškim prilikama ekonomske krize nema i da je kod izbora između krute štednje i između teških državnih deficita, koji donose po čitavu zemlju štetne ogromne leteće dugove, morao pasti izbor u korist štednje, a ta je jedino moguća na materijalnim rashodima.

Državni život, kao i život pojedinca sačinjavaju krupne stvari, a i mnoštvo sitnica. Današnja pitanja naše uprave traže reforme, najavljene a nikad sprovedene, reforme koje će dati našem životu jačanja a koje bi se izrazile i u finansijskom efektu. I u reformi onog mnoštva sitnica našao bi se zbir, koji ne bi bio beznačajan.

Danas svaki od nas čuti neki poremećaj u državnom organizmu, u organizmu naše državne uprave i oseća da se lečenjem te organske greške mora doći do boljih rezultata, nego što se to može krutom i mnogom neracionalnom štednjom provesti. To su naročito isticala i gospoda iz vladine većine u Finansijskom odboru.

Te naše organske greške imaju korjena u političkom smeru naše Vlade koja sprečava da se ispuni narodna potreba, da se sprovedu široke samouprave, a usporedno racionalizacija i simplifikacija naše uprave.

Banovinske jedinice i ako teritorijalno obeležene ne uvek po principu shodnosti i potrebe, kad bi bile uređene na najširim samoupravama, mogle bi doneti odlične rezultate, koji bi se odražavali u pojeftinjenju naše uprave, jer bi ta bila ekspeditivnija i simplificirana, a donijele bi — što treba naročito istaći — dragocenog ploda u sređivanju prilika zemlje u svakom pogledu.

Ovo neprovođenje najšire samouprave u svim granama državnog života, koje to dopuštaju, dovodi do opravdanih žalbi i nezadovoljstva koje sprečava sudelovanje mnogih odličnih ljudi u državnom životu, ljudi koji su pre rata, za vreme i posle rata dali dovoljno dokaza da su odani jugoslovenskoj državnoj misli. Njihovo sudelovanje omogućilo bi brzu likvidaciju teških armatura današnjih prilika.

Simplifikacija i racionalizacija uprave sa gornjim je u uskoj vezi. Vlada uvida njenu hitnu potrebu i najavljuje njihovo provođenje uredbama sa zakonskom moći. Za izdavanje takih uredbi traži generalno punomoćje u § 48 m. Finansijskog zakona. Ovlašćenje, koje se tamo traži, tako je široke naravi, da nam nameće pitanje da li je potrebno daljnje opstojanje našeg Narodnog predstavništva.

Da li će se takvim Vladinim uredbama postići cilj moramo dvojiti, ako imamo u vidu uredbu Vlade, koje su nedavno donesene jednom izvesnom lakomislenošću u privrednim pitanjima, ako imamo u vidu primarni tekst naše zadnje poreske novele.

Naša Vlada bavila se zadnje vreme mnogo kreditnim odnosima i imamo tu regulaciju istih kod banaka i zemljoradnika, no jednom od najvažnijih dugovnih odnosa, nije se našlo rešenja, a to je ono gde je država dužna.

Tu imademo nerešeno pitanje letećih dugova državnih, jednako štetno po verovnika, kao i po državu samu.

Mi znademo kakav je platac država i u koje teškoće su dovedene čitave grane naše privrede, koje rade sa državom i njenim institucijama zbog neredovitog plaćanja, a u drugu ruku, koju riziko premiju traže producenti od države u vidu povišenih cena kod državnih liferacija.

Sa letećim dugovima imadu posla i druge zemlje, istina u manjoj meri, jer njihova državna preduzeća imaju svoj obrtni kapital, no pitanje se ipak nekako rešava napr. izdavanjem državnih bonova, koji daju mogućnost poveriocu države, da stvori za daljnji rad potreban kredit, koji mu daje mogućnosti da taj siguran papir unovči kod emisionih ili parastatalnih banaka. Ne trebam posebno istaći, od koje bi važnosti bilo uređenje državnih letećih dugova u današnjim katastrofalnim kreditnim prilikama za našu privredu. Već i samo konpenziranje primanja od države i dugovanja, na porezu jednog lica, taj postulat najprimitivnijeg čuvstva pravičnosti, činilo bi svoju.

Sve gore izneseno koči život i slabi poreznika, sve to dovodi in ultima linea do smanjenja njegove poreske snage; jednom riječju nije se stvaralo preduvjete za drugačiji budžet.

Uštede koje predviđa g. Ministar finansija u ovom budžetu nisu bile dovoljne da ga uravnoteže pa se moralo pristupiti povećanju poreza, odnosno

reformi nekih poreskih oblika, premda život koji teče, dokazuje nam jasno da se ukazuje potreba reforme poreza i to najhitnija, iz drugih razloga, a ne samo iz fiskalnih.

Reforma našeg poreskog sistema ukazala se potrenom onim momentom kad je seljak opterećen porezom po katastarskom jutru prema tadanjoj vrednosti prihoda, izgubio uslijed pada cena agrarnih produkata $\frac{3}{4}$ svoga prihoda koji se služio a i još i danas služi za bazu poreza; ukazala se potrebna onim časom kada je stotinu privrednika zatvaralo radnje i padalo pod stečaj. No donesena poreska reforma išla je sasvim drugim tokom a ne tokom potrebnog ublaženja tereta.

Trebalo je hitno doneti reformu zemljarine, a gubitke na tom porezu nadoknaditi zavedenjem opće dohodarine koja bi trebala pogoditi samo one poreske subjekte kojima prihodi nadilaze minimum egzistencije; a naknade se moglo naći i u povišenju skupnog poreza na onu robu, koja to podnaša a ne tereti široke narodne mase. Međutim, zemljarina ostaje u svom krutom i teškom obliku a tečevina dobija teže i za mnoge nepodnošljive forme i to naročito još u provedbenom pravilniku.

Porezi u svom današnjem obliku došli su u neraszmjer sa poreskom snagom pojedinca, sa poreskom snagom čitavih staleža, što se najbolje odražuje u činjenici da prihodi taksa, koji su ogledalo bujnosti prometa i života, opadaju, dakle pokazuju jasno stagnaciju posla, a prihodi od poreza rastu. Ne provede li se reforma u gornjem smjeru, idemo, bojim se, sigurnim korakom osiromašenju našeg seljaka i srednjeg staleža. Izjavljujem da ću glasati protiv predloženog budžeta. (Odobranje na levici).

Potpredsjednik dr. Kosta Popović: ima reč narodni poslanik g. Lovro Knežević.

Lovro Knežević: Gospodo narodni poslanici, u vrijeme općeg duševnog nemira, socijalnih perturbacija, idejnog haosa i mutnih perspektiva, izgleda da je cijeli današnji socijalni poredak na raskrsnici.

Duševna i materijalna kriza triumfuju nad narodima i državama. Pribegava se gruboj sili da se izvrše razni pokusi. Gde će se sve to svršiti? Tko može biti prorok i vizioner da predvidi konac? Demokracija se nalazi u sutonu. Jasno se vidi da moderni napredak traži viši nivo, bolji oblik života, ali da široke mase naglo osiromašuju. Narodi upiru svoje poglede trajnome miru na zemlji. Muku muče državnici oko ostvarenja ideje razoružanja. Sastaju se konferencije stručnjaka da liječe ekonomsku krizu, ali sve do sada ostaje nekako na mrtvoj tački.

Atmosfera u kojoj živi i naš narod nije mnogo utješna. I kod nas se opažaju vrlo jaki refleksi opće svjetske krize, no uz to imamo i svojih posebnih bolnih specijaliteta...

Pred nama se nalazi, gospodo narodni poslanici, državni budžet koji premašuje svotu od 10 milijardi dinara. Dobiva se dojam, da sastavljači ovoga budžeta ili nikako ne poznaju prilike u kojima živi naš narod, osobito seljak i radnik, ili hotimice zatvaraju oči pred žalosnom istinom. Tuže se s pravom privrednici, no seljak je u najlošijem stanju. Došlo je vrijeme da naš seljački svet ne može više živeti od svoje zemlje i svoga rada. Najplodniji i najbogatiji krajevi nalaze se danas u ekonomskoj agoniji. Agrarni se produkti prodaju u besćenje: metar žita 100 dinara, kukuruza 55 dinara, 40 jaja za 10 dinara it.d. Zemljarina je ostala ista kao i u ono vrijeme, kada se žito

prodavalo metar po 400 dinara, a kukuruz metar po 300 dinara. Kada seljak plati državni porez, banovinski prirez, općinski namet, k tomu mnogi imaju vodne zadruga, komasacije i razne druge daće — njemu za život ne ostaje ništa. Njegov je trud uzaludan. Cijene industrijskih produkata su visoke prema cijenama agrarnih produkata. Naročito razni karteli utvrđuju cijene po svojoj volji, a na štetu ogromnog broja potrošača. Reći će se, to je stara pjesma, otrcana tužaljka. Jest, to je već stara pjesma, ali radi svoje bolnosti i gorčine pretvara se ona u krik i revolt.

Ovaj budžet kao i lanjski stoji pred istini teškoćama, no Kraljevska vlada, a naročito g. Ministar finansija, slabo mari, barem tako po svemu izgleda, za neodrživo stanje naroda. Vazda se kaže: država treba, državni aparat je tako kompliciran i precizan, da se ne smije ni jedan šaraf demontirati bez štete po cjelinu. Pred zahtjev: treba, mora se kategorički suprotstaviti: ne može se! Ovdje vrijedi narodna mudrost: Pruži se, koliko se možeš pokriti!

Seljački narod ne može otplaćivati svoje dugove uz današnje okolnosti kad je njegovo seljačko gospodarstvo svake godine u sve većem deficitu. Seljak gleda apatično na sve. On, koji je prije bio savjestan poreski platac, danas, kada se porez utjeruje u puno slučajeva metodom harača, uvrijeden i ponižen, mora sakrivati svoj trud i muku, da održi sebe i svoju porodicu na životu.

Javnih radova nema, gdje bi seljački svijet mogao nešto zaraditi. Zašto se ne osnivaju Seljačke komore, kad već postoje razne komore drugih staleža? Kraljevska vlada ne posvećuje dovoljno brige seljačkim potrebama. Donijela je jedino Zakon o razduženju seljaka, koji se pokazao nezgodan po seljačke interese. Drugim se putem mora liječiti ovo zlo. Naša je država u osamdeset procenata seljačka, pa bi trebalo voditi istinski seljačku politiku. Prošlo je vrijeme, da seljak bude samo objekt za eksploataciju, ruglo i prezir. Seljačka politika ne znači klasnu seljačku borbu protiv svima, nego osiguranje i zaštitu seljačkih vitalnih interesa u skladnosti i povezanosti s interesima ostalih staleža. Seljački dom i seljačka porodica su nepresušni izvor zdravog i bujnog narodnog kontinuiteta, narodne krvi i stvaralaštva. Obezbedene, zadovoljne i zdrave seljačke porodice su najsigurniji i najjači stupovi državi i čvrsta garancija za sigurnu budućnost.

Naša je administracija glomazna i birokratska. Imitira se ropski sve što se vidi na strani bez obzira, da li to odgovara duhu našeg naroda i njegovim potrebama. Mnogo ima suvišnoga i nepotrebna, što bi se moglo reducirati, ali zato se birokratizam osilio, upravo se okružio bodljikavom žicom raznih formalnosti. Te formalnosti i oštrice ne mogu da probiju često ni najodvažniji građani. Mislim, da u ovoj zemlji nije nikada bilo više nepotrebna piskaranja, trošenja papira i vremena na suvišne stvari kao danas.

Sa strane Kraljevske vlade je nekoliko puta obećano da će uskoro biti predloženi Narodnoj skupštini zakoni o gradovima i banovinama. To na žalost do danas nije učinjeno, zato imamo na čelu pojedinih gradova kao načelnike razne zulumčare, kao u Vinčevcima dr. Paju Šumanovca, koji po svojoj volji čini razna bezakonja ugnjetavajući mirno i strpljivo građanstvo. Tomu treba da bude jedanput konac. Banovine bez veće kompetencije, kako sada izgleda

daju, teret su za narod, jer narod za njih znade samo po sve većim banskim prizrezima i krutom birokratizmu.

Narod ne trpi samo od ekonomske krize, nego još od puno raznih zala. Narod tišti kao mora policijski dah samovolje u upravi, žandarski kundak, jer taj još uvek prebija nedužne hrvatske seljake, i mračni tip denuncijanta, kojemu vlasti nasijedaju. Sve su to otrovne biljke, koje svojim vonjem truju narodnu dušu i ruše ideale, od kojih treba da živi narodna svijest. Kolektivna narodna duša ne trpi nasilje i nepravdu. Ravnopravnost i pravda su temelji države. U hrvatskim krajevima, kao i u ostalim djelovima države moraju već jedanput prestati pokušaji, da se sumnjivim metodama i izopačenim tipovima provodi jedna narodna politika. Sve je podvrgnuto tihoj i polaganoj evoluciji, pa i narodni život.

Do danas su zakonima regulisani odnošaji između države i svih zakonom priznatih vjeroispovjesta, osim katoličke. Doista je teško odgonetnuti, zašto Kraljevska vlada do sada nije sklopila konkordat između naše države i Svete Stolice. To se pitanje (dugovlači u beskonačnost. Ogromna većina katolika u ovoj zemlji želi, da dođe do Konkordata. Živimo u doba korupcionističkih afera, moralnih slomova, tragičnih posrtaja i društvene destrukcije, zato je država dužna poduprijeti i snažiti sve socijalne faktore koji odgajaju narod u poštenju i čestitosti, a tu je vjera na prvom mjestu. Zato je skrajnje vrijeme, da dođe do Konkordata između naše države i Svete Stolice. Odnos između crkve i države je najbolji onda kada mogu obadvije harmonično i nesmetano višiti svoje zadatke. Prema čl. 11 Ustava kaže, da su sve usvojene vjeroispovjesti pred zakonom jednake, događaju se neke pojave, koje više nijesu sporadične, nego se pretvaraju u jedan sistem. Sprovodi se praksa, da se ne postavljaju katolički kateheti na upražnjena mjesta na gimnazijama i na sistemizirana mjesta u osnovnim školama. U čitavoj Bosni i Hercegovini ima samo jedan stalni katolički kateheta na srednjim školama. U samom Zagrebu ima nepopunjeno pet katehetskih mjesta. Po jedno je nepopunjeno mjesto na Sušaku, Bjelovaru, Koprivnici, Osijeku i drugdje. Honorarni kateheti, koji se potvrđuju, ne dobivaju i ne isplaćuje im se zasluženi honorari. Dacima se katoličke vjeroispovjesti na nekim mjestima zabranjuje, da budu članovi vjerskih društva i organizacija. Polovinom septembra prošle godine direktor mjesne državne klasične gimnazije u Splitu zabranio je dacima, da ne smiju biti članovi kojega udruženja van škole bez znanja i dozvole direkcije. Kateheti na zavodu je rekao, da se ta zabrana odnosi i na vjerska udruženja, premda je po § 11 Zakona o vjerskoj nastavi u srednjim, gradanskim i osnovnim školama dozvoljeno učenicima biti članovima vjerskih udruženja. Takve su pojave delikatne i osjetljive naravi i prave zlu krv i rdavo raspoloženje. U interesu je državne politike i sredivanja unutrašnjih prilika, da se ovakove izazovne protuzakonitosti poprave. Cijeli niz raznih pitanja između katoličke crkve i države treba urediti sklopivši čim prije Konkordat između naše države i Svete Stolice i tako sve to metnuti na čvrste, zdrave i dugotrajne temelje.

Gospodo narodni poslanici, po dosadašnjem radu Kraljevske vlade i po ovom budžetu ne vidi se nikako ozbiljna želja, da se u državnom gazdinstvu sprovede toliko željkovana štednja. Ne može se po najboljoj volji doći do uvjerenja da Kraljevska vlada

traži radikalna sredstva i načine da se poboljša očajno stanje naroda. Naprotiv narod pritisnut težinom ekonomske krize, nemogućim porezima i daćama, lišen građanskih i političkih sloboda, u jednoj mukloj šutnji sve to teško i mučno podnosi, zato izjavljujem da ću glasovati protiv ovoga budžeta: (Odobranje i pljeskanje).

Potpredsjednik dr. Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik g. Rasto Pustoslemšek.

Rasto Pustoslemšek: Gospodo narodni poslanici, ova Narodna skupština nikada, od kada je bila izabrana, nije imala više razloga, da izglasa pritikom budžeta svoje poverenje vladi, nego ove godine.

Da spomenem samo najkrupnije stvari.

Još pre godinu dana nalazila se je naša država u stanju sveopšte nesigurnosti i neizvesnosti. Neprijateljska propaganda protiv naše zemlje bila je u punom jeku. Talijanska, nemačka i druga nam neprijateljska štampa već je proricala skorašnji raspad naše države. Deklaracija dr. Mačeka i punktacije dr. Korošca, izdate u ovo doba, bile su jedan razlog više, da je ceo svet bio uveren da je revolucija u Jugoslaviji neizbežna i da se naša zemlja nalazi na pragu neminovne propasti. Na zapadnim našim granicama već su bile spremljene, kako smo pre nekoliko nedelja saznali iz francuskih i čeških novina, talijanske trupe, da u slučaju nemira ili revolucije kod nas upadnu na našu teritoriju i zaposednu naše krajeve.

Ali osim nekoliko incidenata sa paklenim mašinama, notorički poslatah namerno iz inostranstva, nije se kod nas desilo ništa, što bi moglo ma kako opravdati naoružanu intervenciju već na našoj granici koncentrisanih talijanskih trupa.

I baš, kad se je Italija spremala na žestoku diplomatsku akciju protiv naše zemlje, zaključen je bio poznati pakt Male antante, koji je povezao tri savezničke države: Jugoslaviju, Čehoslovačku i Rumuniju u jednu celinu i njime osujetio sve planove, koje su zasnovali naši neprijatelji, računajući sa slabošću i nemoćnošću naše države.

Lani u celoj zemlji sprovedeni opštinski izbori, u kojima je dao narod neograničeno poverenje režimu i partiji, koja ovaj režim nosi, pokazali su ne samo brzo napredujuću unutrašnju konsolidaciju naše zemlje, nego i to, da ceo narod kao jedan čovek stoji za politikom državnog i narodnog jedinstva unutar zemlje i za mirotvornom politikom, koju Kraljevska vlada pod auspicijama mudrog vladaoca sprovada na vani.

Veštom unutrašnjom i spoljnom politikom postigla je vlada, da caruje u celoj zemlji mir i poredak i to u doba, kad se u drugim evropskim zemljama odigravaju teški građanski sukobi i krvava razračunavanja. Tako je naša Jugoslavija, od svetske štampe u svoje vreme radi privremenog uvođenja diktature toliko oklevetaña kao reakcionarna i natražnjačka, postala utopište građanskih slobodština, mira i poretka, gde traže i većinom i nadu gostoljubiv krov politički emigranti iz sviju zemalja.

I baš ovih dana, u doba krvavog građanskog rata u susednoj Austriji, mogli bismo se uveriti, od kolikog zamašaja bio je po našu državu i ceo svet istorijski akt Njegovog Veličanstva Kralja od 6 januara 1929 godine. Prilike u Austriji bile su na dlaku slične onima kod nas pre godine 1929. Partijske borbe i političke trzavice i strasti u našoj zemlji premašile su tada već sve granice i izgledalo je, da je građanski rat neizbežan.

Ali providnošću mudrog vladaoca, koji je svojim manifestom od 6 januara udario temelj novom državnom poretku, otklonjeno je ovo zlo, koje bi bez sumnje bacilo zemlju u neminovnu propast.

Tek danas, kad su slične prilike kao kod nas godine 1929 dovele u susjednoj Austriji do krvavog građanskog razračunavanja, možemo da pravilno procenimo, kako je od presudne važnosti po našu državu i naš narod bio šestojanuarski akt!

Nema sumnje. Bez istorijskog akta od 6 januara naša država ne bi egzistirala više u sadašnjem obimu i naši krajevi na našim zapadnim, severnim i jugo-istočnim granicama postali bi vrlo lako, — rekao bih, sasvim sigurno plen naših neprijatelja!

Mudrošću i providnošću vladaoca i veštom politikom šestojanuarskog režima otklonjeno je ovo zlo u prošlosti, ali otklonjeno je, u koliko možemo sada predviđati i proceniti, ovo zlo, ova nesreća ne samo građanskog nego i spoljašnjeg rata i za budućnost! Ovu činjenicu treba naročito da podvučemo.

Aktivnom inicijativom Nj. V. Kralja naime, koji je dao spoljašnjoj našoj politici odlučan pravač ka zbliženju sviju balkanskih naroda, započeo je g. Ministar inostranih dela pregovore sa balkanskim državama u cilju, da se ugovorima zagarantuje spoljašnji mir i zajemče u mirovnim ugovorima ustanovljene državne granice.

Ovi pregovori uspešno su zaključeni. Pre mesec dana bio je parafiran ovde u Beogradu i u Atini potpisan Balkanski pakt, jedan pored pakta Male antante najzamašniji i najznačajniji diplomatski akt, što ga je ikada zaključila naša država.

Ne više sa zebnjom, nego sa dobrom nadom u bolja i lepša vremena, možemo sada gledati u budućnost, jer smo — teškom mukom i velikim žrtvama, ali ipak — koliko toliko konačno konsolidovali na unutra našu državu i jer imamo obezbeđenje naše državne granice prema vani. Tek sada smo istrajnim i savesnim radom priborili ono slobodno mestance na suncu«, o kome je pre četvrt stoleća govorio blagopokojni Veliki naš Kralj Petar. Tek danas su dani uslovi za nesmetan razvitak našeg slobodnog državnog života. Da će ovo ugodno uticati i na ekonomske prilike u zemlji, nema sumnje. Naš čovek — seljak, radnik i privrednik — moći će se sav predati konstruktivnom radu, ne strahujući više, da će mu danas ili sutra upropastiti ili uništiti furija rata ono, što je stekao svojim radom.

Značenje Balkanskog pakta dakle je veoma veliko. Na Balkanu, koga je do sada kulturna Evropa grdila kao »ognjište večitih nemira«, zaključen je sporazum, koji za nepregledno vreme garantuje u balkanskim zemljama mir i poredak i to u isto doba, kad su u navodno »visokokulturnoj i civilizovanoj« zapadnoj Evropi na dnevnom redu krvavi nemiri i sukobi, čak i građanski rat. Smotreći sve ovo, mogli bismo sa pravom a i sa ponosom upotrebiti — mutatis mutandis — reči nemačkog pesnika: »Wer Balkaner sind doch bessere Leute« — mi Balkanci smo ipak bolji ljudi!

Efekt Balkanskog pakta je, kako sam već kazao, golem, ali ipak nepotpun: u kolu država, koje su potpisale ovaj Pakt nema naše susedke, nema bratske Bugarske! Istina, naš rod imao je u prošlosti s njom krvave račune i još pre nekoliko godina izgledalo je kao da neće biti moguće, da se sagradi most preko duboke provalije, koja je bila otvorena bratoubilač-

kim ratom između dva po poreklu i kulturi tako bliska naroda. Ali naš dobar narod, velik u svojim patnjama, velik je i u milosrđu i u praštanju.

Izlečivši rane, zadate od bratske ruke, zaboravio je sve te grozote i svireposti, koje je zagrešio brat, te brisao iz svojih knjiga strašnu i nečovečansku reč osvete. Kao biblijskome sinu, koji je pobegeo iz oćinske kuće pa se vraća, kajeći se, pod rođeni krov pruži naš narod bugarskom bratu svoju desnicu za bratski sporazum.

Svega priznanja vredno je, da je ovo raspoloženje našeg naroda uvažila i Kraljevska vlada te krenula na put bratskog zbliženja sa Bugarskom. Ako bude na obema stranama dobra i ozbiljna volja, verujem, da će našim državniciima i diplomatima koji su srećno svršili i teže zadatke, uspeti; da u dogledno vreme privuku u kolo ostalih balkanskih naroda i Bugare, što bi bio i prvi korak ka potpunom sporazumu između naše države i Bugarske. Ali neka se zna: Granice na Timoku i Carskom Vrhu moraju da ostanu netaknute na isto tako kao na našem zapadu! Neka bi ovo izmirenje uspeo što pre, jer nema dvojbe, da bi Jugoslavija i Bugarska u bratskoj zajednici mogli zapovedati celome Balkanu. Neka bi ovo ne bila samo muzika budućnosti, nego u dogledno vreme već i radosna stvarnost!

Pored bratske Čehoslovačke, s kojom nas vežu najtesnije savezničke veze, rekao bih, na život i smrt, nalazimo se u iskrenom prijateljstvu i sa bratskom Poljskom Republikom. Topla želja sviju jugoslovenskih patriota je da bi odnošaji sa Poljskom postali sve tešnji i intimniji, dok bi ona ne prišla bloku, kojega sačinjava Mala antanta na jednoj i države Balkanskog pakta na drugoj strani.

Imajući poverenje u savestan rad naše diplomacije verujem, da nije više daleko vreme, kad će i viška Koljska prići društvu onih država na istoku Evrope, koje hoće da u tesnoj zajednici očuvaju slobodu svojim narodima.

Ne bi bilo umesno, da bismo ovom zgodom ćutke mimoišli također slovensku i dakle bratsku Rusiju. Vruća želja svih nas je, da bi i ona, prokaljena u patnjama i gorkim iskustvima u prošlosti i sadašnjosti, našla put u kolo onih država, koje povezane među sobom hoće da održe mir i poredak ne samo na istoku, nego u celoj Evropi. Nadajmo se, da i ovaj čas nije previše dalek!

Dajući tako puno priznanje spoljašnjoj politici Kraljevske vlade ne mogu da ne kažem nekoliko reči i o unutrašnjoj politici sa naročitim obzirom na Dravsku banovinu.

Iako je Kraljevska vlada u zadnje vreme počela i kod nas odvažnije da provada politiku ravne jugoslovenske linije, ipak osećamo; da iz pojedinih državnih nadležstava još uvek nije išeznuo onaj pogibeljni duh, koji stvara u dušama narodnih masa, a naročito omladine neraspoloženje i mržnju protiv države i nacionalne ideje. (Alojzij Pavlič: To nije istina!). Sa gosp. Pavličem ja ne razgovaram! Sa opozicionalcem koji prima novac od iste vlade, koju ovde žučno napada, ja ne razgovaram! (Pljeskanje. Alojzij Pavlič: Primam samo za sirotinju!). Gospodo, narodno i državno jedinstvo je i treba da bude aksiom sve državne politike i ovu politiku treba da provadaju bez izuzetka svi organi državne administracije. Ali nažalost u svima granama državne uprave kod nas se dešavaju događaji, koje kao patriote i nacionaliste ne možemo da odobravamo.

Po narod i državu najvažnije i najdelikatnije pitanje je problem vaspitanja omladine, naše buduće generacije. Prvi i najviši postulat državne prosvetne politike mora da bude, da se omladina vaspitava u strogo nacionalnom i državnom jugoslovenskom duhu. Izgleda, da državna nastava u tom pogledu nije na visini svog zadatka. Moram naime, da konstatujem, da se kod nas među visokoškolskom i srednjoškolskom omladinom nalaze oni, koji su orijentisani jugoslovenski, mogu to kazati, u manjini. Činjenica je to, koja deluje tim poraznije, kad se zna da je bila slovenačka omladina, s malim izuzetkom, čak u doba Austrije, skroz i skroz orijentisana jugoslovenski. Pitamo se, kako je to moguće? Odgovor je lak: Jer mnogi, premnogi nastavnici nisu na svom mestu, jer mnogi ne vole ovu državu, jer mnogi nemaju smisla za narodno i državno jedinstvo! Omladina u takvim rukama, jasno je, ne može da bude ni patriotiska ni nacionalna. Da u takvim prilikama ni dobri nastavnici, iako su u većini, ne mogu mnogo da učine, očigledno je. Ali krivica je i na lošim udžbenicima, a probiranim od prosvetnog ministarstva. (*Alojzij Pavlič*: Pa to nije istina! Buka i vika: Čuti plaćenik! Čuti! Čuti!).

Potpredsednik dr. Avdo Hasanbegović: Molim gospodina poslanika, da ne upada u reč govorniku.

Rasto Pustoslemšek (nastavlja): Udžbenik za drugi razred srednjih škola n. pr. nije imao ni reči o Kralju, ni reči o Jugoslaviji, a prosvetno ministarstvo aprobiralo ga je. (*Alojzij Pavlič*: A Gospodo Ministar Maksimović odgovorio je!).

Potpredsednik dr. Avdo Hasanbegović: Gospodine poslanice, ne upadajte u reč! (*Alojzij Pavlič*: A zašto napada Ministra g. Maksimovića?).

Rasto Pustoslemšek (nastavlja): Nije bio tada Ministar prosvete g. Maksimović. Ovaj udžbenik izišao je lani! Jedan drugi udžbenik imao je simpatičan opis života i rada Franje Josifa sa velikom slikom kao u staro austrijsko doba. I ovaj udžbenik bio je u Beogradu aprobiran, a kasnije inhibiran. Zar je onda čudo, ako se u ovakvim prilikama već deca u srednjoj školi udružuju u organizacije sa parolom »Živela slovenska republika« i ako profesorski kolegijum hoće da kazni organizatore ovakvih udruženja — sina bivšeg šefa banske i prosvetne uprave — samo sa ukorom razrednog starešine?!

Ne, krajnje je već vreme da vaspitanje naše omladine, naše dece već jednom krene drugim putem!

Ne možemo više da podnosimo, da našu akademsku omladinu vaspitavaju lica, koja nemaju ni reč osude, kada omladina demonstrira vičući: »Dole krvavi režim, živela republika, dole Kralj!« (*Pavlič*: To nisu kazali. Nemojte da vredate Slovence! Predsednik zvoni). Ja sam bio onaj koji je to čuo! (*Pavlič*: To su bili vaši naručeni ljudi). Na univerzitetskoj estradi celo do podne viseo je plakat sa ovim rečima!... već ju štite i brane, ne možemo više da trpimo, da našu decu vaspitaju učitelji, koji na službenim sednicama vredaju Vladaoca i koji neće da poznaju ni Kralja, ni Jugoslaviju, nego samo ... »domovinu«. (Tako je! Odobravanje).

U tesnoj vezi sa vaspitanjem omladine uopšte je vaspitanje svešteničkog naraštaja. (*Pavlič*: Čujmo!). Učitelj ima u rukama omladinu, sveštenik narodnu masu. Čast i priznanje brojnim našim sveštenicima, koji daju Kralju, što je kraljevo, a Bogu što je Božje te propovedaju ljubav i mir među narodom. Ali ni-

kakva tajna nije, da jedan deo sveštenstva u Dravskoj banovini nažalost nije baš oduševljen za narodno jedinstvo, a naročito ne za šestojanuarski režim. Nije ni čudo! Vaspitani u austrijskom duhu ne mogu da se otresu starog mentaliteta, koji je gledao u »apostolskom veličanstvu« inkarnaciju katoličkog imperija, a zato i nemogu da iskreno vole ovu državu, koja po pretežnoj većini nije katolička i nema katoličkog vladoca.

Prirodno je dakle, da ti sveštenici — kojih broj je uvek manji — sasvim otvoreno pokazuju svoje neraspoloženje protiv države i njezinih najviših funkcionera. Ne prigovaram: kao građani imaju pravo, da u granicama zakona slobodno iznašaju svoje mišljenje. Ali drugo je, kad se nalaze u crkvi. Crkva je hram božji i tu treba da se čuje samo božja reč. Ne sme se dozvoljavati da se tu održavaju politički govori, da se napadaju državne ustanove i grde te ruže državni funkcioneri.

Nažalost kod nas se dešava da nije crkva uvek hram božiji nego često više politička arena!

U tom pogledu imamo mnogo primera i kad bi g. Ministar pravde naredio, da mu okružni sudovi u Dravskoj banovini šalju statistiku po Zakonu o zaštiti države i drugim zakonima optuženih i osuđenih ovih nesretnika — sveštenika, ostao bi, o tome sam uveren, zaprepašten. Ali uverio bi se kod toga i o tome, da i kod nas često odlučuje više srce i milosrđe nego zakon. Istina, nije uvek dobro, ako je merođavno samo mrtvo slovo zakona. Ali ne možemo da odobravamo, da se puštaju ispod sudenja lica, koja u crkvi izriču zabranu, da katolici opšte sa inovercima i to zato, što se je jedna devojka venčala sa pravoslavnom i prešla u pravoslavlje, i ne možemo da odobravamo, da je jedno drugo lice za ponovnu najružniju uvredu vladaoaca u crkvi kažnjeno bagatelom četiri mesečnog zatvora!

Ličnost vladaoaca, nosioca državne misli i najvišeg reprezentanta države mora da bude za svakog državljanina svetinja i ko se o nju ogreši, treba da je zato kažnjen onako strogo, kako to propisuju zakoni. Isto tako ne sme se dozvoljavati, da ma ko ruši verski mir u državi. Verski mir je jedan od glavnih stubova, na kojima je sagrađena ova naša država i ko ruši verski mir, ruši i državu.

Skrenuo sam pažnju Kraljevske vlade i na vaspitanje katoličkog svešteničkog naraštaja, jer bih iskreno želeo, da bi svi naši mladi sveštenici zavoleli ovu našu državu onako, kako ju već sada vole mnogi njihovi stariji drugovi, koji se nalaze u redovima Jugoslovenske nacionalne stranke.

Osvrnulo sam se u nekoliko reči na prilike u Dravskoj banovini u nameri, da skrenem pažnju Kraljevske vlade na izvesne događaje kod nas, koji moraju da zabrinjuju svakog jugoslovenskog patriota.

Na kraju držim za svoju moralnu dužnost, da sa ovoga mesta u svoje ime i u ime celog stanovništva mog izbornog sreza izjavim najdublju blagodarnost ovoj i bivšoj vladi za ono, što su učinile za ovaj srez. Srez Gornji Grad bio je jedini u Dravskoj banovini, gde se agrarna reforma nije sprovadala. Odredbom Kraljevske vlade je sada otklonjena i ova nepravda. Zato će ostati ova Kraljevska vlada za uvek u najlepšoj uspomeni u srcu celoga naroda u mome srezu.

Pošto imam dakle puno poverenje u rad Kraljevske vlade, kojoj je na čelu uvaženi predsednik i vod-

naše stranke, i pošto verujem, da će vlada produžiti politiku radne beskompromisne jugoslovenske linije te učiniti sve što je moguće, da se poboljša teško ekonomsko stanje u zemlji, izjavljujem da ću glasniti za budžet. (Pljeskanje i odobravanje).

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик Милош Катић.

Милош Катић: Господо посланици, као дугогодишњи члан Народне скупштине нисам никад хтео говорити у буџетској расправи из разлога тога, што је буџет скоро увек поднашан при крају буџетске године, па својим говором нисам хтео одуговлачити расправу, пошто сам сматрао за врло важну ствар, да држава на време добије буџет. Исто тако нисам имао намеру узети учешћа ни у овој буџетској расправи, прво што имам пуно поверења у данашњег г. Претседника владе, и друго, што су моји посланички другови из странке, којој и ја припадам, већином изнели оправдане примедбе, које и ја у потпуности прихваћам. Но ипак има неколико ствари, које досадашњи предговорници нису изнели, па држим да и о њима треба овде повести рачуна.

Неки моји другови ставили су већ примедбе о предлозима о буџету, што лични расходи знатно премаћају материјалне расходе. Исто и ја ово примам, да ово не би требало ни смело да буде. Но нисам могао чути да су се упуштали у то, на који би се начин то могло избећи, будући су само генерално навели, да би један од тих начина био, да се упрости администрација.

Моје скромно мишљење је исто то, да би заиста требало почети од горе са редукцијом министарских портфеља, укидањем генералних инспектора и директора, окружних инспектора, многих начелника и многих шефова појединих министарстава, смањивањем дневница министрима, сенаторима и посланицима, чиновницима преко 3000 динара плате, редуцирањем епархија односно епископа и т. д. С тога би администрацију требало упростити; свако министарство доста је када би имало највише два до три начелника, два до три шефа, а остало више чиновништво нека буду референти.

Када би се све ово учинило овако, као што сам ја споменуо, држим да би наш буџет сигурно био мањи више од једне милијарде, што би много олакшало народу, а осим тога из такве уштеде, могли би се запослити скоро сви интелектуалци без места, који су заиста баласт за садање стање наше државе.

Господо посланици, приликом доношења Закона о раздужењу сељака, није се довољно водило рачуна о интересима осталих привредних staleжа. То су истина неки од господe предговорника у својим говорима већ и истакли, бранeћи интересе индустријалаца, трговаца и занатлија.

Ја као човек из народа, који живи у народу, а у главном са земљорадничким staleжом нашег народа, знам и искусно сам, да ће баш и сам сељачки staleж имати штете отуда, што нису помнутим Законом довољно заштићени интереси и тих других staleжа, и то у првом реду за то, што ће тим начином наш сељак изгубити потребан кредит. Но ја сам уверен, да ће Краљевска влада тражити начина да ову грешку исправи.

Господо посланици, као што знате ова Народна скупштина је донела више корисних закона за

државу и народ, али морамо признати да су се у неком од тих закона поткрале неке грешке што свакако треба исправити. Ја знам да се закони према приликама и околностима измењују, али приликом измене нових закона морало би се увек пазити на стечена права која су предвиђена у закону који се измењује, на што се код нас није увек пазило, па се то и догодило у најновијем Закону о општинама и у Закону о српско-православној цркви. Тако на пример у своје време многи општински чиновници били су по старом закону изабрани и потврђени, али то се новим Законом о општинама не признаје. У Закону српско-православне цркве укинута су окружни протопрезвители, иако су исти изабрани и потврђени доживотно. У новом Закону још се и изрично каже да епархијски епископ, приликом именовања архијерејских намесника који би заузели положај окружног протопрезвитера, не мора именовати дотичног окружног протопрезвитера, па су тако неки и изостављени. По мом мишљењу ово је једна скроз неправедна и незаконита ствар. Ово би исто значило, када би неко стекао сто јутра земље, да се после донесе закон да му се педесет јутара одузима. Држим да је ово нехотице учињено, што свакако треба исправити. Господо посланици, ми непрестано говоримо како народу треба помагати, али има случајева да не радимо тако. Законом и Уредбом о општинама одузети су скоро сви послови које су досада радили општински чиновници. Овим Законом и Уредбом погођени су истина и општински чиновници, но народ још горе, јер неке ствари које су радили општински чиновници, у будуће им је забрањено. С тога народ за све послове што су спадали у компетенцију општинских чиновника, неће моћи више радити код општине, те ће бити присиљен не само да више плати, него мора ићи у место где има адвокат или краљ. јавни бележник да му ствар сврши. Дакле, биће двоструко кажњен. Ово се брани тим, што адвокат и кр. јавни бележник има већу спрему, па се рачуна да ће му сигурно по закону свршити. Ово не стоји, јер све ствари што су у општини свршаване, обично су формалне природе па је бивало случајева да су појединцима такве ствари боље свршавали општински чиновници него адвокати и кр. јавни бележник, наравно и обратно, јер све то стоји од вештине појединаца. Моје је мишљење, да би досадање радове требало оставити даље општинском чиновништву, јер ако нема поверења у рад општинских чиновника, слободно му је отићи до адвоката или краљевског јавног бележника. Многи предговорници износили су разне грешке које се појављују у администрацији. За те спомињане грешке не могу да буду одговорни увек чланови Краљевске владе, јер такви случајеви више пута и не дођу до знања Краљевске владе. С тога ја сматрам за потребно да се такви случајеви изнесу овде пред овај кворум, како би Краљевска влада сазнала за њих и спречила понављање таквих грешака, уколико су учињене, и наредила да се исправе.

За то ћу ја бити слободан да изнесем неколико таквих конкретних случајева, који се по мом мишљењу нису смели ни требали догодити. Наиме, ми непрестано говоримо како треба спроводити штедњу, али не штедимо увек јер нас понекад спопадне страст за лукуезом. Наша пословица каже:

крпеж кућу држи, али ми се не држимо увек тога. У Дунавској бановини путеви су нам пропали зато што се не оправљају. Између Чуруга и Жабља још пре 7 година научен је камен који свет разноси. Начелник техничког одељења Гаспарини, покупио милионе за кулук, па сада са тим милионима хоће да подигне каменолом у Раковцу. Овај каменолом је у своје време продала Бачка жупанија, будући је наплаћивала од њега, када су још била срећнија времена, а данас у највећој финансијској оскудици, на предлог начелника Гаспаринија, Банско веће закључује подизање каменолома. Чуди ме да је и Бан г. Матковић ушао у тај посао, а нарочито када зна да у околини има 25 таквих подузећа која хоће да ликвидирају. Против штетног рада начелника Гаспаринија велика већина посланика Дунавске бановине у споразуму са г. Баном, тражила је његово уклањање, али то уклањање сада се изненада спречава. Још сам дознао да од тих кулучких пара треба да се подигне и банска палата, а што су путеви непролазни, то је споредна ствар. Главни је да се задовоље неке сујете. У Дунавској бановини начелник Гаспарин се направио читав паша, за њега нема закона: што хоће хоће, а што неће неће. У Жабљу је дата концесија за електрификацију Новосадској централи на 30 година још пре 4 године, а и од Краљевске банске управе одобрена пре 4 године. Општина материјално нема ништа да плати. Пре две и по године теренска је комисија свршила посао. Бановина никако не издаје решење о теренској комисији. Ја сам, а и више других грађана из Жабља, у више прилика ургирао решење, али г. Гаспарини неће да га изда, вели скупо је, он ће настојати за кратко време да натера друштво да снизи цену. У почетку смо веровали доброј вољи г. Гаспаринија, али ми смо још увек у мраку. У Жабљу је сво становништво за електрификацију, без разлике вере и народности, без разлике бивших политичких странака. По уговору друштво је дужно осветлити село, државне и општинске зграде по 5 динара по киловату, што би било много јефтиније од данашњег петролеумског осветљења. За приватне грађане, које није обавезно, друштво има дати осветљење по 8 динара. На основу изнесених разлога ми смо молили Бановину да изда решење о теренској комисији, било позитивно, било негативно, ал наша молба остаде »Глас вапијућег

у пустињи». Стога молим Краљевску владу да се овој самовољи стане на пут и Бановина упути на закон.

У Дунавској бановини исправни чиновници се кажњавају, измишљају им се ствари за казну, дочим чиновници који заштићују антидржавне елементе, не само да се не кажњавају него се заштићују.

Пре општинских избора Миливој Крстић из Ш. Св. Ивана поднео је представку г. Бану, а пре два месеца и Министру унутрашњих дела како је поднаредник полиције из Будисава, Шандор Хевер рекао: »Да ће ови крајевни поново потпасти под Мађарску и критиковао је и данашњи режим«. Истина ове изјаве утврдила је жандармерија. Начелник тителског среза на основу тога, премешта Хевера у среско место Тител, те исти у место казне добија награду. На основу утврђене истраге г. Бан наређује среском начелнику да Хевера разреши. По чувењу, срески начелник још ни данас није Хевера разрешио. Настаје питање, да ли је г. Бан за ово дело могао да не казни среског начелника и какву је казну срески начелник за свој антидржавни рад заслужио?!

Напоследку још ћу споменути и један случај, што се мени лично десило. Наиме, три моја политичка противника под грижом савести дођу к мени и изјаве ми, како је жандармериски поднаредник Вулија из Жабља нудио им револвер, да мене убију. У први мах нисам поверовао тако у свету нечувеном догађају, да би један заклетни државни службеник, чија је дужност да штити животе и имовину становништва, могао наговарати на овакав злочин. Срески начелник је узео изјаве на записник и послао Краљевској банској управи и државном тужиоцу. Сprovedена је истрага и жандармериски наредник и поднаредник су само премештени и више ништа.

У пуном уверењу да ће Краљевска влада наредити, да се моје тврдње испитају и кривци казне, изјављујем да ћу гласати за предложени буџет.

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Господо народни посланици, са вашим пристанком, ја ћу ову седницу да закључим. Идућу седницу заказујем за сутра тачно у 8 часова са продужењем истог дневног реда. Данашња седница је закључена. Седница је закључена у 21.15 часова.

П Р И Л О З И

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Милоша П. Драговића, народног посланика, на јавне при закључењу уговора са страним

Претседника Министарског савета о оштећењу др. предузећима за грађење железница.

Господине Претседниче,

Народни посланик и Министар на расположењу г. Андра Стаић, у своме говору на седници Народне скупштине од 28 фебруара т. г. приликом начелне дискусије о државноме буџету за 1934/35 годину, изнео је врло документован материјал за оштећење државне касе са 800.000.000 динара, што је починио својим радом Министар саобраћаја г. Лаза Радивојевић, закључујући уговоре са ино-

страним друштвима за грађење нових железничких пруга у нашој земљи.

Одредбе уговора, који је Министар саобраћаја г. Лаза Радивојевић закључио у име државе, препастиле су Народну скупштину, тим више, што је он успео да те своје уговоре озакони амандманом у Финансијском закону за 1933/34 годину, а што је противно моралној страни законодавног рада, јер је то, најблаже речено, обмана Народном

претставништва.

После говора г. Станића Ви сте, Господине Претседниче, изјавили у Народној скупштини, да можете сматрати оправданим тврдње говорника, јер је он као стручњак изнео документа и наводе, који илуструју стање, али сте пледирали за то, да Народна скупштина сачува хладнокрвност у доношењу одлука, док се не саслуша и друга — оптужена — страна, пошто г. Радивојевић није присутан седници Народне скупштине, да ће дати свој одговор приликом специјалне дебате његовог ресорног буџета.

У прошлом скупштинском заседању ја сам својим интерпелацијама, које сам подносио указивао на незаконити и по државу штетни рад Министра саобраћаја г. Радивојевића, али на жалост он на све то није ни до данас одговорио.

Како се овде ради око упропашћене државне готовине у износу од 800,000.000 динара, а не можемо предвидети када ће доћи на дневни ред дискусија о буџету Министра саобраћаја, то сам у интересу, да се спречи прикривање имовине, слободан упутити Вам следеће питање:

1 — Јесте ли проверили истинитост оптужбе народног посланика и Министра на расположењу г. Андре Станића, противу Министра саобраћаја ради упропашћених 800,000.000 динара државног новца?

2 — Шта сте учинили да се држава обезбеди за тих 800,000.000 динара на имовину Министра саобраћаја и његових сарадника у томе послу, као и јесте ли свесни одговорности за накнаду штете

држави, ако пропустите то обезбеђење?

3 — Пошто је и ово један тежак случај корупције на штету државне имовине, што доказује оправданост тражења хитности доношења закона против корупције, зашто доношење овога закона одуговлачите, и јесте ли свесни одговорности, Ви и Ваша странка, за околико пропуштање и одуговлачење у овом питању?

4 — Будите уверени да ће бити прекасно доношења закона против корупције, када корупција уништи сву народну и државну имовину а на Вас ће лично пасти и у првом реду сва одговорност што тога закона против корупције још немамо?

5 — Пошто у Вашем кабинету и данас као Министар саобраћаја седи човек, који је тешко оптужен за штету нанесену држави, шта намеравате предузети да оправдате поверење земље и народа у пуну способност и моралну снагу Вашег кабинета, који тражи доношење државног буџета за 1934/35 годину од Народне скупштине.

Молим да ми на ову интерпелацију изволите одговорити усмено у Народној скупштини.

За ову интерпелацију тражим хитност и првенство од осталих.

Изволите, Господине Претседниче, и у овој прилици примити уверење о моме особитом поштовању и уважању.

28 фебруара 1934 године
Београд.

Милош П. Драговић, с. р.
Народни посланик.

